

Львівський державний університет внутрішніх справ
Міністерство внутрішніх справ України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАРТЬЯНОВ СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 343.352 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАЙМАНСТВО

081 Право

Подається на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ С. С. Мартьянов

Наукові керівники – Газдайка-Василишин Ірина Богданівна, кандидат юридичних наук, доцент; Скрекля Леся Іванівна, кандидат юридичних наук

Львів – 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1	
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАЙМАНСТВО	22
1.1 Історія становлення та стан теоретичного дослідження	
кримінальної відповідальності за найманство	22
1.2 Міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід	
регламентації кримінальної відповідальності за найманство.....	31
Висновки до першого розділу	48
РОЗДІЛ 2	
ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ НАЙМАНСТВА	50
2.1 Об'єкт складу найманства.....	50
2.2 Об'єктивна сторона складу найманства.....	65
2.3 Суб'єкт складу найманства.....	85
2.4 Суб'єктивна сторона складу найманства	106
Висновки до другого розділу.....	117
РОЗДІЛ 3	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НАЙМАНСТВА	
ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ	
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО НАЙМАНСТВО	119
3.1 Кримінально-правові наслідки найманства	119
3.2 Окремі питання застосування норми про найманство	140
Висновки до третього розділу	161
ВИСНОВКИ	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	170
ДОДАТКИ	201

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Австрія – Австрійська Республіка
Азербайджан – Азербайджанська Республіка
АРК – Автономна Республіка Крим
Бельгія – Королівство Бельгія
Болгарія – Республіка Болгарія
Вірменія – Республіка Вірменія
ВСУ – Верховний Суд України
Грузія – Республіка Грузія
Данія – Королівство Данія
«ДНР» – Донецька народна республіка
ЄС – Європейський Союз
ЗСУ – Збройні Сили України
ЗУ – Закон України
Іспанія – Королівство Іспанія
Італія – Італійська Республіка
Казахстан – Республіка Казахстан
Киргизстан – Киргизька Республіка
КК України – Кримінальний кодекс України 2001 року
КСУ – Конституційний Суд України
КК УРСР – Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки
«ЛНР» – Луганська Народна Республіка
Молдова – Республіка Молдова
ПВК – Приватна військова компанія
РФ – Російська Федерація
ООН – Організація Об'єднаних Націй
Польща – Республіка Польща
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені Штати Америки
Таджикистан – Республіка Таджикистан
Узбекистан – Республіка Узбекистан
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
Франція – Французька Республіка
Швеція – Королівство Швеція

АНОТАЦІЯ

Мартьянов С. С. Кримінальна відповідальність за найманство. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2024.

Дисертація є комплексним дослідженням, присвяченим питанням кримінальної відповідальності за найманство. На підставі отриманих результатів констатовано, що норма про найманство (в частині вербування, фінансування, матеріального забезпечення, навчання найманців) фактично є нормою особливого роду (*sui generis*), яка передбачає готування до кримінальних правопорушень, передбачених в інших розділах Особливої частини КК України (ст. ст. 109, 110, 114-1, 351-1, 351-2). Виокремлено конкретні ознаки відмежування іноземних добровольців, осіб, які перебувають у складі ПВК, та партизанів від найманців.

Здійснено огляд історико-правових джерел, у яких регламентувалася відповідальність за найманство. Констатовано, що кримінально-правова заборона цього явища протягом тривалого часу не була встановлена. Втім, із розвитком цивілізації постала потреба правового врегулювання цього соціального явища, яке мало як позитивну, так і негативну сторони. Відтак КК 1960 р. було доповнено ст. 63-1, в якій регламентувалася кримінальна відповідальність за найманство. Однак, із огляду на те, що кримінально-правова заборона найманства триває протягом відносно невеликого періоду часу, то відповідну норму не можна вважати достатньо апробованою, оскільки вона продовжує розвиватись і сьогодні.

Розглянуто стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство, що дало змогу розглянути питання, які у кримінально-правовій літературі взагалі не були предметом вивчення або описані поверхнево: співвідношення понять «збройний конфлікт», «воєнні дії» та «насильницькі дії»; відмежування іноземних добровольців і партизанів від найманців; відмінності найманства від діяльності ПВК, які беруть участь у збройних конфліктах; підстави звільнення від кримінальної відповідальності за

найманство; питання кримінально-правової кваліфікації виявів найманства, особливості призначення покарання за вчинення найманства.

Проаналізовано міжнародно-правові стандарти протидії найманству. Вивчено зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство. Розглянуто кримінальне законодавство деяких держав, які членами ЄС, а також держав пострадянського простору. Висвітлено положення, які є вартими для запозичення (передбачення такої кваліфікуючої ознаки найманства, як використання неповнолітнього), а також ті, які не слід переймати (КК тих держав, у яких не зазначена мета вербування, фінансування, навчання або іншого матеріального забезпечення найманця; де звужено коло злочинних дій, які охоплюються поняттям «найманство»; де за вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманців чи їх використання передбачене більш суворе покарання, ніж за безпосередню їхню участь у збройному конфлікті або військових діях).

Вивчено об'єкт складів злочинів про найманство. Констатовано, що кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тісно пов'язані з сучасним міжнародним кримінальним правом, а тому для них притаманний іноземний елемент. У зв'язку з цим, піз час кваліфікації таких кримінальних протиправних діянь, слід вдаватися до аналізу міжнародних документів. Відповідно, норма про найманство теоретично може «заявляти права» на розміщення як серед кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, так і серед злочинів проти основ національної безпеки України. Водночас встановлено, що безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 447 КК України, є міжнародний правопорядок у частині неможливості залучення осіб, які не мають юридичного зв'язку з державою, яка є учасником внутрішнього чи зовнішнього протистояння, до участі у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності.

Проаналізовано ознаки об'єктивної сторони складу найманства. Встановлено, що склад злочину «найманство» є формальним, тобто таким, у якому суспільно небезпечний наслідок не вказаний як обов'язкова ознака об'єктивної сторони (за винятком того, що передбачений ч. 3 ст. 447 КК України), а виведений за його межі і не впливає на кваліфікацію. Відображено, що поняття «воєнні дії» та «збройний конфлікт» не є суміжними категоріями, оскільки збройний конфлікт є різновидом соціального конфлікту, тоді як воєнні дії мають місце як під час збройного конфлікту, так і в ході ведення агресивної війни. Що стосується насильницьких дій, то найманців фактично наймають для дестабілізації конституційного уряду, захоплення важливих державних об'єктів, залякування населення, проведення терористичних і диверсійних акцій, убивств суспільних діячів тощо. При цьому як такої конфліктної ситуації між сторонами може і не виникати.

Вивчено зміст загальних та спеціальних ознак суб'єкта складу найманства. Відображено, що здійснювати вербування, фінансування чи матеріальне забезпечення найманців можуть як особи, уповноважені на те державними органами вербуючої держави, так і громадяни без «особливого статусу» (ч. 1 ст. 447 КК України). Констатовано можливість застосування інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи за вчинення уповноваженою особою від її імені чи в інтересах найманства (п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України).

Наведено спільні (участь у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях) та розмежувальні ознаки понять «іноземний доброволець» (який входить до особового складу однієї з воюючих сторін; є комбатантом; має право на статус військовополоненого, оскільки його статус легітимізований державою; має благородні цілі) та «найманець» (у якого відсутній статус комбатанта; факт участі у бойових діях є незаконним та зумовлює настання кримінально-правових наслідків; керується особистою вигодою). Встановлено, що особи, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримки миру та безпеки, не можуть вважатися найманцями, оскільки виконання таких завдань є складовою зовнішньої політики України, а відтак держава здійснює їх соціальний і правовий захист.

Констатовано, що суб'єктивна сторона складу найманства характеризується низкою особливостей, обумовлених тим, що відповідне кримінальне правопорушення є з формальним складом (за винятком ч. 3 ст. 447 КК України) та має спеціальну мету. Розглянуто поняття юридичної (інструктор помилково вважає, що здійснює навчання з тактики ведення війни для добровольців) та фактичної (особа помилково вважає, що здійснює матеріальне забезпечення найманців, тоді як передана зброя є непридатною для виконання бойових завдань) помилки при вчиненні найманства. У першому разі такі дії не є кримінально-протиправними. У другому – наявний замах на вчинення злочину, передбаченого ст. 447 КК України.

На підставі аналізу караності найманства встановлено, що санкції розглядуваної норми є одиничними (чч. 1, 2, 4 ст. 447 КК України), альтернативними (ч. 3 ст. 447 КК України), кумулятивними (чч. 2, 3 ст. 447 КК України) та простими (чч. 1, 4 ст. 447 КК України).

Розглянуто типові правила кваліфікації виявів найманства: кваліфікація попередньої кримінально протиправної діяльності (кваліфікація готування до кримінального правопорушення та кваліфікація замаху на кримінальне правопорушення); кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті; множинності кримінальних правопорушень; кваліфікація у разі конкуренції кримінально-правових норм; кваліфікація діяння, вчиненого за обставин, що виключає його кримінальну протиправність.

Доведено, що норма про найманство належить до таких, що передбачають кримінально протиправну діяльність підбурювача, організатора та пособника як окремого злочину. Тобто фактично суспільно небезпечні дії, передбачені ч. 1 ст. 447 КК України, за своїм змістом є діями, які вчиняє підбурювач (вербування найманців), пособник (фінансування чи матеріальне забезпечення найманців) чи організатор (використання найманців). Якщо б відповідна норма була відсутня у тексті КК України, то за таких умов вказані посягання отримали б кримінально-правову оцінку із посиланням на відповідну частину ст. 27 КК України, а також частину ст. 447 КК України.

Ключові слова: кримінальне право; кримінальна відповідальність; склад злочину; найманство; збройний конфлікт; воєнні або насильницькі дії.

ABSTRACT

S. S. Martianov. Criminal Liability for Mercenary Activities. Qualifying scientific work as a manuscript.

Doctor of Philosophy Thesis in Specialty 081 Law. Lviv State University of Internal Affairs. Lviv, 2024.

The thesis is a complex study devoted to the issues of criminal liability for mercenary activities. On the basis of the obtained results, it is established that the norm on mercenary activities (in terms of recruitment, financing, material support, training of mercenaries) is actually a norm of its kind (*sui generis*), which provides for preparation for criminal offenses provided for in other Sections of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine (Articles 109, 110, 114-1, 351-1, 351-2). Specific signs of distinguishing foreign volunteers, persons who are part of the private military companies and partisans from mercenaries are singled out.

A review of historical and legal sources which regulated liability for mercenarism is carried out. It is found that the criminal law prohibition of this phenomenon has not been established for a long time. However, with the development of civilization, there emerged a need for legal regulation of this social phenomenon, which had both positive and negative sides. In this regard, Article 63-1 was added to the Criminal Code of 1960, which regulated criminal liability for mercenary activities. However, given the fact that the criminal law prohibition of mercenary activities has lasted for a relatively short period of time, the relevant norm cannot be considered sufficiently tested, as it continues to develop even today.

The state of the theoretical research of criminal liability for mercenary activities is considered, allowing to account for the issues that were not at all the subject of study in the criminal law literature or were described superficially: the relationship between the concepts of «armed conflict», «hostilities» and «violent actions»; distinguishing foreign volunteers and partisans from mercenaries; the differences between mercenaries and the activities of private military companies involved in armed conflicts are investigated into; grounds for exemption from criminal liability for mercenary activities are determined as well as issues of criminal-legal qualification of acts of mercenary, peculiarities of punishment for mercenary activities are studied.

The international legal standards against mercenary activities are analyzed. The foreign experience of the regulation of criminal liability for mercenary activities has been studied. The criminal legislation of individual EU member states, as well as the states of the post-Soviet space, is considered. The provisions that are worth borrowing (the provision of such a qualifying sign of mercenary activities as the use of a minor) are highlighted, as well as those that should not be adopted (the CC of those states that do not specify the purpose of recruiting, financing, training or other material support of mercenaries; where the scope is narrowed to criminal acts covered by the concept of «mercenary»; where the recruitment, training, financing or other material support of mercenaries or their use is provided for a more severe punishment than for their participation in armed conflict or hostilities).

The object of composition of crimes for mercenary activities has been researched. It is found that criminal offenses against peace, human security and international legal order are closely related to modern international criminal law, and therefore have a foreign element inherent in them. In this regard, when qualifying such criminal illegal acts, one should resort to the analysis of international documents. Accordingly, the norm on mercenary can theoretically «claim the right» to be placed both among criminal offenses against peace, human security and international legal order, and among crimes against the foundations of Ukraine's national security. Thus, it is established that the immediate object of the crime provided for in Article 447 of the Criminal Code of Ukraine is the international legal order in terms of the impossibility of involving persons who do not have a legal relationship with a state that is a part in an internal or external conflict to participate in an armed conflict, military or violent actions aimed at violently changing or overthrowing the constitutional order, seizing state power, obstructing the activities of state authorities, or violating territorial integrity.

The signs of the objective side of the composition of mercenaries are analyzed. It is established that the composition of the crime of «mercenary activities» is formal, i.e. one in which a socially dangerous consequence is not indicated as a mandatory feature of the objective party (with the exception of what is provided for in Part 3 of

Article 447 of the Criminal Code of Ukraine), but is taken beyond its limits and does not affect the qualification. It is shown that the concepts of «military actions» and «armed conflict» are not adjacent categories, since armed conflict is a type of social conflict, while military actions take place both during an armed conflict and in the course of an aggressive war. As for violent actions, mercenaries are actually hired to destabilize the constitutional government, seize important state facilities, intimidate the population, carry out terrorist and sabotage actions, kill public figures, etc. At the same time, a conflict situation between the parties may not arise as such.

The content of the general and special features of the subject of mercenary activities is studied. It is shown that recruitment, financing or material support of mercenaries can be carried out both by persons authorized to do so by the state bodies of the recruiting state, and by citizens without «special status» (Part 1 of Article 447 of the Criminal Code of Ukraine). It is found that the institute can apply criminal and legal measures against a legal entity for acts committed by an authorized person on its behalf or in the interests of mercenary activities (Clause 4, Part 1, Article 96-3 of the Criminal Code of Ukraine).

Common (participation in an armed conflict, military or violent actions) and distinguishing features of the concept of a foreign volunteer (a member of the personnel of one of the warring parties; a combatant; entitled to the status of a prisoner of war, as his/her status is legitimized by the state; noble goals) and a mercenary (no combatant status; the fact of participation in hostilities is illegal and entails criminal legal consequences; it is driven by personal gain) are presented. It is established that persons participating in international operations to support peace and security cannot be considered mercenaries, since the performance of such tasks is a component of Ukraine's foreign policy, and therefore the state provides their social and legal protection.

It is determined that the subjective side of the composition of mercenary offense is characterized by a number of features due to the fact that the corresponding criminal offense has a formal composition (with the exception of Part 3 of Article 447 of the Criminal Code of Ukraine) and has a special purpose. The concept of legal (the instructor mistakenly believes that he/she is conducting training in warfare tactics for

volunteers) and factual (a person mistakenly believes that he/she is providing material support for mercenaries, while the transferred weapons are unsuitable for combat tasks) errors when committing mercenary activities is considered. In the first case, such actions are not criminal. In the second, there will be an attempt to commit a crime provided for by Article 447 of the Criminal Code of Ukraine.

As a result of the analysis of the punishment of mercenary activities, the sanctions of the considered norm are found to be single (Parts 1, 2, 4 of Article 447 of the Criminal Code of Ukraine), alternative (Part 3 of Article 447 of the Criminal Code of Ukraine), cumulative (Parts 2, 3 of Article 447 Criminal Code of Ukraine) and simple (Part 1, 4 of Article 447 of the Criminal Code of Ukraine).

The typical rules for the qualification of mercenary manifestations are considered: the qualification of previous criminally illegal activity (the qualification of preparation for a criminal offense and the qualification of an attempt to commit a criminal offence); criminal offenses committed in complicity; multiplicity of criminal offenses; qualification in the competition of criminal law norms; qualification of an act committed under circumstances that exclude its criminal illegality.

It is proved that the norm on mercenary refers to those that provide for the criminal activity of the instigator, organizer and accomplice as a separate crime. That is, in fact, socially dangerous actions, which are provided for in Part 1 of Article 447 of the Criminal Code of Ukraine, by their content, are actions committed by an instigator (recruitment of mercenaries), an accomplice (financing or material support of mercenaries) or an organizer (use of mercenaries). If the corresponding norm were absent in the Criminal Code of Ukraine, then under such conditions the specified offenses would receive a criminal law assessment with reference to the relevant part of Article 27 of the Criminal Code of Ukraine, as well as part of Article 447 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal law, criminal liability, composition of the crime, mercenary, armed conflict, military or violent actions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Мартянов С. С. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство. *Наше право*. 2020. № 1. С. 153–158.
2. Мартянов С. С., Скрекля Л. І. Сучасні міжнародно-правові стандарти боротьби з найманством. *Право UA*. 2020. № 1. С. 138–143.
3. Мартянов С. С. Стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за найманство. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 125–129.
4. Мартянов С. С. Об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 447 Кримінального кодексу України. *Право UA*. 2023. № 4. Ч. 2. С. 38-43.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Мартянов С., Скрекля Л. Міжнародно-правові стандарти боротьби з найманством. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25 жовтня 2019 р.) / кафедра кримінального права і процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 220–222.
6. Мартянов С. Стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Львів, 6 грудня 2019 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького*. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 396–400.
7. Мартянов С. С. Історичні аспекти становлення кримінальної відповідальності за найманство. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.) / кафедра кримінального права і процесу Інституту права,*

психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». Львів: СПОЛОМ, 2020. С. 233–235.

8. Мартьянов С. С. Відмежування поняття найманства від діяльності приватних військових та охоронних компаній. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції (м. Львів, 26 березня 2021 р.) / кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». Львів: СПОЛОМ, 2021. С. 189–191.

9. Мартьянов С. С. Основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 447 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя*: XIII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (м. Львів, 28–29 грудня 2023 р.). Львів: Растр-7, 2023. С. 43–46.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Протидія найманству є одним із надактуальних та болісних питань сучасності, яке є важливим для кожного регіону світової спільноти, оскільки становить загрозу для міжнародного правопорядку. Очевидно, що найманство, згідно з положеннями міжнародного права є актом агресії (тобто, застосування однією державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави збройної сили), втім залучення найманців до збройного конфлікту, воєнних або насильницьких дій, на жаль, є звичною справою та має значний попит. Їхній «слід» помітний у війні в Афганістані (1979–1989 рр.), Російсько-грузинській війні (2008 р.), Громадянській війні в Сирії (триває з 2011 р.), військових конфліктах між РФ та Чеченською республікою Ічкерією (1994–1996 рр.; 1999–2009 рр.) тощо. Відтак за останні десятиліття Генеральною асамблеєю ООН прийнято близько 100 резолюцій, які визнають діяльність найманців злочинною і засуджують тих осіб, які залучають їх до участі у збройному конфлікті.

Україна безпосередньо зіткнулася з проблемою протидії найманству в 2014 р., коли РФ анексовано Крим, створено так звані «ЛНР» та «ДНР» та згодом здійснено повномасштабне вторгнення на територію нашої держави (24 лютого 2022 р.). Засобами масової інформації доволі часто оприлюднюються факти участі іноземних громадян Сирії, Сербії, Білорусі, Бразилії, Казахстану тощо як найманців на стороні РФ у військових діях проти ЗСУ. Їх «діяльність» пов'язана зі системним порушенням законів та звичаїв війни, які полягають у масових вбивствах цивільного населення та військовополонених, зґвалтуваннях, жорстокому поводженні, мародерствах тощо. Наведені факти є жахливою реальністю, в якій опинилася Україна. Саме вона «диктує» необхідність науки слугувати міцним оплотом в обґрунтуванні змісту ознак складу злочину «найманство».

Водночас аналіз даних основних показників діяльності органів досудового розслідування, підготовлених Офісом Генерального прокурора,

засвідчує вкрай мізерну кількість випадків притягнення до кримінальної відповідальності за найманство. Так, у 2020 р. за ст. 447 КК України з обвинувальним актом направлено до суду 1 кримінальне провадження; у 2021 р. – жодного; у 2022 р. – 3; у 2023 р. – 1 кримінальне провадження [266]. Очевидно, що розслідування відповідної категорії кримінальних проваджень є доволі непростим процесом, який ускладнений умовами воєнного стану, тим, що найманці перебувають на підконтрольній РФ території. А тому, безсумнівно, зазначені показники не відображають дійсної картини стану справ.

Щоправда, не можна стверджувати, що питання протидії найманству були предметом особливої уваги з боку вчених-криміналістів. Окремі її аспекти відображені у наукових працях В. П. Базова, О. М. Броневицької, А. О. Купріянова, Р. І. Лемехи, С. М. Мохончука, О. В. Наден, Т. І. Нікіфорова, Ю. С. Резніка, Л. І. Скреклі, Т. І. Созанського, М. Б. Стиранки, А. Я. Шамари, К. В. Юртаєвої, Г. З. Яремко та інших. Однак, попри безсумнівну важливість наявних теоретичних напрацювань, все-таки доводиться констатувати, що питання кримінальної відповідальності за найманство є недослідженими системно. Науковцями не вироблено єдиного підходу щодо визначення окремих форм найманства та моменту їх закінчення, трактування суб'єкта складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК України, міжнародно- та кримінально-правового статусу найманця, його відмінності від комбатантів, добровільних партизанських загонів, іноземних військових формувань, а відтак кримінально-правової оцінки діянь, які вчиняє найманець, тощо.

Водночас науковцями не приділялася належна увага і питанню протидії найманству кримінально-правовими засобами.

Скажімо, є складність у встановленні ознаки участі найманця у бойових діях (передусім, визначенні ознак суб'єктивної сторони, а саме мети отримання якої-небудь особистої вигоди), що призводить до уникнення застосування ст. 447 КК України. Проблема інтенсифікується також і тим, що діяльність найманців межує і з іншими формами кримінальних протиправних виявів (такими, як участь у складі воєнізованих або збройних формувань чи

терористичній групі або організації, непередбачених законом). Відтак виникають складнощі у процесі кримінально-правової кваліфікації.

Загалом недостатність системної розробки розглядуваної проблематики та неоднакові правозастосовні підходи засвідчують нагальність та актуальність наукового дослідження питань кримінальної відповідальності за найманство.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до Плану науково-дослідних робіт кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ та теми науково-дослідної роботи на 2021–2024 рр. «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (номер державної реєстрації 0121U113930).

Метою дисертації є кримінально-правова характеристика складу найманства та оцінка ефективності кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку в частині неможливості залучення осіб, які не мають юридичного зв'язку з державою, яка є учасником внутрішнього чи зовнішнього протистояння, до участі у збройному конфлікті.

З огляду на мету в дисертації вирішено такі завдання:

- охарактеризовано історію становлення та стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство;
- проаналізовано міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство;
- з'ясовано об'єктивні ознаки складу найманства;
- розглянуто суб'єктивні ознаки складу найманства;
- вивчено питання караності найманства за КК України;
- досліджено окремі питання застосування норми про найманство.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку в частині неможливості

залучення осіб, які не мають юридичного зв'язку з державою, яка є учасником внутрішнього чи зовнішнього протистояння, до участі у збройному конфлікті.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за найманство.

Методологічна основа дослідження охоплює широкий спектр методів, вибір яких зумовлений поставленими завданнями. Зокрема, використано такі методи: діалектичний (як фундаментальний метод, що сприяв здійсненню системного аналізу питань кримінальної відповідальності за найманство – всі розділи); історичний (у процесі дослідження пам'яток українського кримінального права – підрозділ 1.1); порівняльно-правовий (під час виявлення спільних та відмінних ознак регламентації кримінальної відповідальності за найманство за кримінальним законодавством України та зарубіжних держав – підрозділ 1.2); системно-структурний (під час вивчення об'єктивних і суб'єктивних ознак складу найманства – розділ 2); формально-юридичний (під час дослідження змісту норми про найманство з позиції дотримання правил законодавчої техніки при її конструюванні – розділи 2, 3); аналізу (в частині визначення окремих ознак поняття «найманець» – підрозділ 2.3); синтезу (при розкритті поняття «найманець» – підрозділ 2.3); моделювання (у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення КК України – розділи 2, 3); статистичний (у межах аналізу статистичних даних, а також даних судової практики України щодо притягнення до кримінальної відповідальності за найманство – розділи 2, 3); соціологічний (під час анкетування респондентів із питань кримінальної відповідальності за найманство – розділи 2, 3); узагальнення (у формулюванні висновків на підставі проведеного дослідження).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є комплексною системною розвідкою кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку від найманства як протиправного діяння, що порушує міжнародно-правові принципи суверенної рівності, політичної незалежності, територіальної цілісності держав; право на самовизначення народів. Вирізняє таку роботу аналіз правозастосовної практики, сформованої в умовах агресивної війни Російської Федерації проти України. Найбільш

значущі результати окресленої розвідки, що мають наукову новизну та вказують на особистий внесок автора, такі:

вперше:

– запропоновано у ч. 1 ст. 447 КК України відмовитися від поняття «використання», яке передбачає відсутність чи подавленість волі найманців у вчинених діях. Термінологічно більш виваженою є вказівка на «залучення найманців у збройний конфлікт, воєнні або інші дії»;

– виокремлено істотні ознаки, які дають змогу відмежувати іноземних добровольців (входять до особового складу однієї з воюючих сторін, а тому отримують визнання з боку держави; прирівнюються до категорії військовослужбовців та є комбатантами; мають право на статус військовополоненого та не підлягатимуть кримінальній відповідальності за участь у збройному конфлікті), осіб, які перебувають у складі ПВК (мають усі необхідні ліцензії для здійснення відповідної діяльності; є офіційно зареєстрованою структурою; діють за дорученням уряду для виконання спеціальних місій; держава визнає їх юридичний статус), та партизанів (належать до громадян сторони, що перебуває у конфлікті; мають статус комбатанта; беруть участь у бойових діях без мети особистої вигоди, а задля захисту інтересів своєї держави) від найманців;

– доведено можливість стадій вчинення найманства у різних формах (винятком є склад злочину з подвійною формою вини (ч. 3 ст. 447 КК України));

– встановлено, що відсутність у найманця права на участь у бойових діях означає, водночас, відсутність обов'язку дотримання законів та звичаїв війни. У разі порушення законів та звичаїв війни найманець може підлягати кримінальній відповідальності за вчинення так званих загальнокримінальних злочинів (умисне вбивство, катування, насильницьке зникнення тощо);

– обґрунтовано, що стосовно злочинів найманства можуть бути застосовані обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, які передбачені розділом VIII Особливої частини КК України, зокрема: виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально

протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України); фізичний або психічний примус (ст. 40 КК України);

удосконалено:

– підходи щодо розуміння об'єктивних та суб'єктивних ознак складу найманства. Запропоновано авторське розуміння об'єкта складу найманства, яким є міжнародний правопорядок у частині неможливості залучення осіб, які не мають юридичного зв'язку з державою, яка є учасником внутрішнього чи зовнішнього протистояння, до участі у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності держави;

– позицію, що вербування є формою підшукування співучасників для подальших кримінальних протиправних діянь. Тобто, в ч. 1 ст. 447 КК України закріплена норма про готування до насильницького захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність тощо (*sui generis* норма). Вербування – завжди адресно спрямовані діяння, а не публічні заклики до невизначеного кола суб'єктів, які караються лише в силу прямої вказівки про це у нормі-заборони КК України;

– положення, що вербування можливе будь-яким способом, а не лише шляхом матеріального заохочення. Ознакою, що характеризує особу-найманця, є участь найманця у воєнних або насильницьких діях винятково задля отримання будь-якої особистої вигоди (наживи), однак, немає жодного законодавчого обмеження щодо способу вербування;

набули подальшого розвитку:

– наукові твердження про необхідність удосконалення ст. 447 КК України шляхом передбачення як додаткових видів покарань конфіскації майна (чч. 1, 4 ст. 447 КК України) та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (з урахуванням статусу службової особи – чч. 2, 3 ст. 447 КК України);

– науково обґрунтовані позиції щодо необхідності внесення змін до ч. 2 ст. 59 КК України шляхом передбачення можливості застосування конфіскації

майна за кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку незалежно від ступеня їх тяжкості, що узгодить норми Розділу XX КК України (ч. 3 ст. 447, ст. 436-1, ч. 2, 3 ст. 436-2 КК України), у яких міститься вказівка на застосування цього виду покарання, з положенням ч. 2 ст. 59 Загальної частини КК України;

– твердження щодо внутрішньо-системної незбалансованості покарання у санкції ч. 3 ст. 447 КК України (недоцільність встановлення покарання у виді довічного позбавлення волі за вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців, а також їх використання, що призвело до загибелі людини, оскільки такий вид покарання навіть не передбачений за умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України), що свідчить про його надмірну суворість);

– положення, що вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців поступаються за ступенем суспільної небезпеки діям, які полягають у безпосередній участі найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, оскільки такі дії фактично є попередньою злочинною діяльністю, певним етапом до настання бажаного результату. У зв'язку з цим запропоновано передбачити у санкції ч. 4 ст. 447 КК України покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації, можуть бути використані у: *правотворчості* (для подальшого вдосконалення КК України щодо регламентації кримінальної відповідальності за найманство); *освітньому процесі* (під час викладання кримінального права та низки спеціальних курсів відповідного спрямування (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження у навчальний процес кафедри кримінального права та процесу Львівського торговельно економічного університету від 15 лютого 2024 р.)); *правозастосовній діяльності* (під час кримінально-правової оцінки проявів найманства (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у роботу Ради адвокатів Львівської області від 15 квітня 2024 р. № 108; Довідка про впровадження та апробацію результатів

дисертаційного дослідження в діяльність 1 Головного відділу 6 управління Департаменту військової контррозвідки Служби Безпеки України від 15 лютого 2024 р.); *науково-дослідній діяльності* (під час подальшого теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за найманство).

Основні положення і результати дисертації апробовані автором на таких науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір» (м. Львів, 25 жовтня 2019 р.); науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 6 грудня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір» (м. Львів, 30 жовтня 2020 р.); Всеукраїнській конференції «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 26 березня 2021 р.); XIII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя» (м. Львів, 28–29 грудня 2023 р.).

Основні результати дисертації відображено у дев'яти наукових публікаціях, із них чотири статті опубліковано у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України категорії «Б», та п'ять праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (327 найменувань) та п'яти додатків. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, із них основний текст – 156 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАЙМАНСТВО

1.1 Історія становлення та стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство

Вагомим елементом вивчення будь-якого правового поняття є дослідження його розвитку, що передбачає розгляд пам'яток права. Це дає змогу краще зрозуміти зміст аналізованого поняття, застосувати юридичний досвід під час дослідження, визначити напрями розвитку сучасних правових інститутів, а відтак, має вагоме значення для наступності правових норм [327, с. 240]. Зважаючи на викладене, очевидною є що значущість розгляду історико-правових джерел, оскільки це дає змогу простежити розвиток кримінального законодавства, визначити умови становлення конкретного об'єкта, на який здійснюється посягання, а також виокремити пріоритетність певних законодавчих конструкцій, на які потрібно зважати у сучасності [160, с. 233]. Не є винятком в цьому разі і вивчення генезису розвитку кримінальної відповідальності за найманство.

Потрібно зауважити, що протягом тривалого часу не була визначена кримінально-правова заборона найманської діяльності. Відтак, очевидно, що найманство не вважалося кримінально протиправним, а, навпаки, з огляду на значну кількість воєн, було затребуваним, зокрема використання найманців було поширеною практикою. П. І. Репешко щодо цього слушно зауважує, що найманство з'явилося в історії людства як відповідь на попит осіб, які обрали за своє ремесло вбивство собі подібних під час війни. Як зазначає автор, війна стала способом життя таких людей, оскільки надавала можливість для існування, а відтак, з огляду на це, їхня кількість та чисельність зростала [238, с. 799].

Використання найманців було звичним явищем ще з часів Київської Русі. Київські князі наймали військові загони, до яких входили варяги, печеніги, угорці, кочівники, поляки та інші. [249, с. 73]. Зокрема, основним завданням цих загонів була охорона кордонів князівства, а також виконання завдань князя. Сторони укладали на певний термін (зазвичай 12 місяців) договір про найманську діяльність, після закінчення строку договір міг бути поновлений чи розірваний [35, с. 120]. Отже, можна стверджувати, що за часів Київської Русі дії найманців не лише не визнавалися кримінально протиправними, а й вважалися абсолютно закономірними. З огляду на те, що у пам'ятках права (Руська Правда, Литовські статuti 1529, 1566, 1588 років, «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року, «Уложення про покарання кримінальні і виправні» 1845 року, «Кримінальне Уложення» 1903 року, КК УРСР 1922, 1927 років) немає жодної згадки про кримінально-правову заборону найманської діяльності, очевидним є те, що таке найманство практикувалося протягом тривалого часу. Утім, слід констатувати, що все-таки поступово зменшувався попит на найманців, оскільки, по-перше, дорого обходилося казні використання у збройних конфліктах найманців, по-друге, найманцям не довіряли, оскільки у разі невиконання винагороди, вони могли перейти на бік противника. Приміром, за царя Михайла 1630 р. почалось формування полків нового строю. Однак, з огляду на вимогу найманців надмірно високої платні за свої «послуги», набір вояків-іноземців виявився невдалим. А відтак згодом на службу почали приймати лише офіцерів із рекомендаціями і патентами [88, с. 94].

Із розвитком цивілізації поступово формувалася міжнародно-правовий механізм протидії цьому явищу. Відтак найманство вперше визнано злочином на підставі ЗУ «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України» від 11.11.1993 № 3582-ХІІ. Так, КК 1960 р. було доповнено ст. 63-1, яка передбачала кримінальну відповідальність за найманство. Ця стаття містила дві частини. Зокрема, кримінально-караним в основному складі злочину (ч. 1 ст. 63-1) вважалося вербування, фінансування, матеріальне

забезпечення, навчання найманців із метою використання у збройних конфліктах інших держав або у насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади або порушення територіальної цілісності, а також використання найманців. За такі дії було передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 до 10 років. Водночас, відповідно ч. 2 ст. 63-1 участь найманця без дозволу відповідних органів державної влади у збройних конфліктах інших держав задля отримання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди визнавалась кваліфікованою ознакою найманства. За такі дії було передбачено більш суворе покарання – позбавлення волі на строк від 5 до 12 років [214].

Стаття 63-1 КК 1960 р. порівняно із чинною ст. 447 КК України мала деякі відмінності, зокрема: по-перше, у ст. 63-1 вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання чи використання найманців вважалися менш суспільно небезпечними, ніж участь найманця у збройних конфліктах; по-друге, з огляду на те, що у ст. 63-1 КК 1960 р. визначено, що найманська діяльність спрямована на повалення державної влади або порушення територіальної цілісності, звуженою є мета здійснення такої найманської діяльності, тоді як у чинній нормі цей перелік є ширшим; по-третє, у ст. 63-1 на законодавчому рівні встановлено кримінально-правову заборону використання найманців у насильницьких діях або збройних конфліктах інших держав, натомість, відповідно до ст. 447 КК України, також участь у воєнних діях визнається кримінально-караним.

Отже, можна дійти висновку, що кримінально-правова заборона найманства існує протягом нетривалого часу, а відтак, таку норму не можна вважати достатньо апробованою. Зокрема, вона і надалі розвивається. Водночас складність питання кримінальної відповідальності за найманство зумовлює наявність інтересу в науковців до дослідження цього кримінально протиправного явища, яке не має територіальних меж та становить серйозну загрозу міжнародному правопорядку [156, с. 125]. Зважаючи на це, необхідно докладніше дослідити наукові праці, що дасть змогу

упорядкувати джерела та окреслити практично значущі аспекти у цьому напрямі.

Слід зазначити, що суспільна і соціальна небезпека найманства полягає в тому, що попри наявні принципи і норми міжнародного та національного права є особлива верства осіб, для яких вбивство, завдання шкоди здоров'ю іншої людини або групи людей під час воєнних дій, збройних конфліктів, терористичних актів, знищення об'єктів економіки, культури, майна цивільного населення тощо стає професією [175, с. 227]. До недавня правовий зміст найманства розглядався, як правило, у міжнародно-правовому аспекті, що, очевидно, зумовлено значною чисельністю фактів участі найманців у збройних конфліктах та насильницьких діях у різних куточках світу. Водночас у зв'язку зі збройною агресією Росії проти України поширилися випадки злочинної діяльності найманих іноземців-професіоналів, яких спецслужби РФ використовують для ескалації на Сході України бойових дій [159, с. 396]. Зокрема, у 2016 р. член робочої групи ООН з питань використання найманців наголосила про участь 176 іноземних найманців із таких держав, як Сербія, Білорусь, Франція, Бразилія тощо на боці так званих «ЛНР» та «ДНР» [208]. Також результати опитування 94 військовослужбовців України, які перебували у військовому полоні, засвідчили, що бойовики залучали найманців під час допиту, оскільки таким чином вони знімали з себе та свого підрозділу відповідальність за вчинення військових злочинів. Військовослужбовці зазначали, що допит професійними найманцями задля демонстрації сили вирізнявся тортурами, а також вбивствами військовополонених. Зокрема, нажива була характерною ознакою такого допиту, водночас до полоненого найманцями застосовувалися знущання та шантаж задля пришвидшення його викупу або обміну [319, с. 316–317].

Отже, дослідження світової та сучасної практика засвідчує, що найманство є основним чинником агресії, що призводить до порушення (дестабілізації) міжнародного правопорядку, а також яскравим прикладом порушення прав і свобод людини. Водночас, з огляду на те, що найманська

діяльність «переплітається» з іншими формами злочинних виявів (зокрема, такими, як участь у складі непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань чи терористичній групі або організації), виникає проблема кримінально-правової кваліфікації таких діянь. Відтак пошук шляхів кримінально-правової протидії проявам найманства є необхідним та затребуваним [158, с. 142].

Насамперед, потрібно наголосити, що загалом розгляд питання найманства має міжгалузевий зміст, оскільки його дослідження здійснювалося у рамках міжнародного права, політології, теорії та історії держави і права, а також кримінального права [154, с. 154]. Відтак аналізовані джерела слід виокремити у дві групи. Перша група наукових досліджень стосується міжнародно-правової регламентації боротьби з найманством, а також правового регулювання діяльності ПВК. Йдеться про праці таких вчених, як К. В. Громовенко [59], І. О. Колотуха [98], І. Л. Невзоров [186], Л. О. Павлова [194], П. І. Репешко [239], О. О. Скрильник [253] та інших. Своєю чергою, друга група теоретичних напрацювань охоплює розробки, в яких аналізуються кримінально-правові характеристики найманства. Зокрема, деякі аспекти цього питання були предметом дослідження таких науковців, як А. О. Купріянов [140], Р. І. Лемеха [145; 146], С. М. Мохончук [175; 173], Т. І. Нікіфоров [189], К. В. Юртаєва [322; 323], Г. З. Яремко [325; 326] та інших. Водночас потрібно виокремити монографію О. В. Наден, у якій найманство аналізовано як кримінально-правове та соціальне явище, досліджено сучасні проблеми розвитку протиправної військової служби та найманства як її складової, а також охарактеризовано найманство у рамках норм міжнародного права [183]. Вартою уваги є також праця М. Б. Стиранки, у якій автор вивчає найманство як один із виявів сепаратизму [268].

Як окремий склад злочину у системі складів кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку найманство докладніше проаналізовано такими науковцями, як

Н. В. Акулова [5], В. П. Базов [9], О. М. Броневицька [24], В. О. Поповичук [203], Ю. С. Резнік [234], Т. І. Созанський [262; 263], А. В. Шамара [313], Г. З. Яремко [262] та іншими. Водночас потрібно акцентувати на дисертації С. М. Мохончука, у якій досліджено об'єктно-суб'єктну характеристику системи кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства. Зокрема, вчений проаналізував загальні засади концепції модернізації правової охорони миру та безпеки людства, а також особливості імплементації норм міжнародного кримінального права про відповідальність за відповідні посягання [174]. Однак, більшість наукових розробок вказаних вчених мають констатуючий зміст або ж фрагментарно розкривають окремі питання, пов'язані з кримінально-правовою характеристикою найманства.

Традиційно аналіз стану теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за найманство потрібно розпочати із загальновизнаних норм. Зокрема, ustalеним є принцип, що найманці не є комбатантами і не мають права на статус військовополоненого [254, с. 154]. З-поміж вітчизняних дослідників побутує одностайна думка, що головною відмінністю добровольців від найманців є те, що добровольці вступають до регулярних збройних сил держави і в складі добровольчих формувань, створених відповідно до нормативно-правових актів держави-учасниці конфлікту, беруть участь у конфлікті [98, с. 192; 254, с. 154]. Загальновизнаним є факт, що ст. 447 КК України визначає два склади злочину: перший – це вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців із метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, які спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях; другий – це участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях

[323, с. 136]. На думку науковців, безсумнівно «послугами» найманців користуються у разі міжнародних збройних конфліктів, внутрішніх збройних конфліктів, а також у ситуаціях із метою дестабілізації конституційного ладу, коли будь-який збройний конфлікт відсутній [183, с. 37–38]. Беззаперечним є те, що участь найманця у збройному конфлікті може бути і однократним злочином, і триваючим [140, с. 193].

Також необхідно виокремити питання, які неоднозначно описані у кримінально-правовій літературі. Досі тривають дискусії щодо визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, які містяться у Розділі XX КК України, в тому числі й найманства. Одні автори таким об'єктом вважають суспільні відносини щодо забезпечення міжнародного правопорядку [314, с. 392; 21, с. 153], інші – миру в усьому світі і загальної безпеки [120, с. 454; 174, с. 18; 142, с. 7], ще інші – міжнародно-правові відносини, що забезпечують мирне співіснування держав і народів, врегулювання спорів і конфліктів [17, с. 158; 15, с. 230].

Різняться позиції також щодо з'ясування безпосереднього об'єкта складу найманства. Представники першого підходу таким визнають суспільні відносини, спрямовані на забезпечення миру між державами та народами [274, с. 670; 132, с. 1004]. Представники другого – інтереси миру та безпеки людства, регламентовані міжнародним правом правилами, методи і засоби ведення воєнних дій [171, с. 73–75]. Представники третього підходу ним вважають встановлений міжнародним правом порядок ведення міжнародного збройного конфлікту [140, с. 190].

У правовій літературі наявний дуалізм щодо тлумачення поняття «вербування найманців». Одні науковці вважають, що вербування – це безпосереднє наймання, тобто запрошення, умовляння й набір громадян третьої держави за певну винагороду [185, с. 1012; 133, с. 1129]. Інші вчені зазначають, що такі дії мають трактуватися як готування до найманства, тобто характеризуються підготовчим характером до актів вербування [92, с. 44].

До дискусійних належать також питання щодо визначення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 447 КК України, вчиненого у формі вербування (з моменту вчинення дій, які передують угоді про участь потенційного найманця у збройному конфлікті [133, с. 1129]; із моменту укладення відповідної угоди [92, с. 44; 175, с. 231]); фінансування (з моменту фактичного використання найманцем коштів за призначенням [93, с. 53]; отримання коштів найманцем [175, с. 232; 183, с. 156]); навчання (посягання є закінченим тоді, коли у найманця сформовано навички застосування засобів збройної боротьби, достатні для використання його стороною збройного конфлікту [140, с. 192]; із моменту фактичного початку навчання найманців [183, с. 159; 175, с. 233]); їх участь у збройному конфлікті (із моменту прибуття винного в район воєнних дій або збройного конфлікту та вступу його в бойовий підрозділ; отримання завдання на здійснення диверсії або терористичного акту, або розвідувального завдання [183, с. 166–167]; вчинення будь-якої дії, що є виявом участі особи у збройному конфлікті іншої держави, незалежно від того, чи одержала особа обіцяну їй матеріальну винагороду [127, с. 325]).

Немає однастайності й щодо визначення суб'єкта складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК України. Одні автори розглядають його як загального [175, с. 235; 254, с. 154], натомість інші – як спеціального (уповноважені державними органами чи органами воєнного управління особи, які діють на стороні вербуючої держави чи за своєю власною ініціативою) [100, с. 795].

Лише поодинокі автори досліджували окремі питання регламентації кримінальної відповідальності за найманство. Зокрема К. В. Юртаєва наголошує, що переплетіння внутрішньо-національних і міжнародних аспектів найманства зумовлює складність проблем кримінальної відповідальності за найманство [323, с. 138]. Водночас О. В. Наден виокремлює первинне вербування (тобто залучення особи для участі у збройному конфлікті або воєнних діях) і вторинне вербування (тобто залучення

особи до складу конкретного військового формування). При цьому, як зазначає О. В. Наден, первинне вербування здійснюється вербувальниками за дорученням замовника (сторони збройного конфлікту), тоді як вторинне може вчинятися командирами частин і підрозділів під час відбору новобранців-найманців [183, с. 150]. Своєю чергою, А. О. Купріянов зазначає, що вербування, навчання і фінансування найманців становить загрозу миру, безпеці людства і міжнародному порядку, оскільки вчинення цих діянь не означає здійснення воєнних операцій де-факто. Відтак, на думку науковця, такі дії можуть трактуватися як безпосереднє зазіхання на регламентовані міжнародним правом правила і методи ведення воєнних дій [140, с. 190].

Зрештою, потрібно проаналізувати питання, які у кримінально-правовій доктрині взагалі не розглядалися або досліджувалися поверхнево. До них належать питання щодо: співвідношення понять «збройний конфлікт», «воєнні дії» та «насильницькі дії»; відмежування іноземних добровольців і партизанів від найманців; відмінності найманства від діяльності ПВК, які беруть участь у збройних конфліктах; підстав звільнення від кримінальної відповідальності за найманство. Поза увагою науковців також залишилися питання кримінально-правової кваліфікації проявів найманства (кваліфікації попередньої кримінально протиправної діяльності, кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті; кваліфікації діяння, вчиненого за обставин, що виключає його кримінальну протиправність тощо), а також особливості призначення покарання за вчинення найманства.

Отже, зазначене вище засвідчує наявність дискусійних або недосліджених норм, відтак обрана тематика є надактуальною та ваговою для розгляду, а також зумовлює необхідність подальшого аналізу проблем кримінальної відповідальності за найманство.

1.2 Міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство

Вивчення особливостей кримінальної відповідальності за найманство буде невичерпним, якщо оминати увагою міжнародно-правові аспекти боротьби із цим кримінально протиправним явищем, яке набуває нових форм та є основним чинником агресії.

Беззаперечним є те, що на міжнародному рівні проблема протидії найманству набуває дедалі більшого розвитку, позаяк міжнародні спостерігачі фіксують у різних куточках планети, де наявні збройні протистояння, присутність спеціально завербованих іноземців-професіоналів, які беруть участь у акціях насильницького характеру задля зміни конституційного ладу певної держави або дестабілізації її громадянської безпеки [322, с. 141].

Наприклад, 24 особи, які брали участь у бойових діях на Сході України, постали перед сербським судом. З-поміж них тільки трьох засуджено до шести місяців обмеження волі, решту – до трьох років умовного відбування покарання. З огляду на це А. Стефанович, фахівець із питань боротьби проти тероризму Белградського центру для політики безпеки, наголосив, що бойовикам із Сирії могли призначити передбачене доповненнями до КК покарання у виді позбавлення волі терміном до десяти років, однак, прокуратура вимагала призначити менш суворе покарання, тобто спробувала домовитися з обвинуваченими задля того, щоб останні із вироком суду погодилися, а відтак процес було завершено у найкоротші терміни [312]. Подібна ситуація наявна й в Італії. Зокрема, трьом найманцям, які воювали на боці так званих «ЛНР» та «ДНР», Генуезький суд ухвалив вироки – двом із них, які займалися вербуванням найманців, призначено покарання до двох років та восьми місяців ув'язнення, а третьому, який безпосередньо брав участь у насильницьких діях, – на один рік і чотири місяці [34]. Очевидно, що такі випадки засвідчують формальний підхід до здійснення правосуддя, позаяк

такі незначні покарання не є результативними щодо протидії такому злочинному явищу [158, с. 220].

У міжнародному праві є ціла низка документів загального характеру, які регламентують питання боротьби із найманством. На основі їх аналізу можна виокремити три етапи формування міжнародно-правових норм для протидії найманству:

1) формування «права Гааги», що полягає у розробленні комплексу норм, які мають регламентувати методи ведення війни, а також права та обов'язки воюючих сторін. До таких міжнародно-правових документів належать такі: Конвенція про невикористання куль, що легко розвертаються чи сплющуються в людському тілі від 29.07.1899 [104]; Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни від 18.10.1907 [107]; Конвенція про закони і звичаї на суходолі від 18.10.1907 [101]; Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень від 18.10.1907 [103]. У цих міжнародних нормативно-правових актах йдеться про імунітет комбатантів, на яких поширюється право під час міжнародного збройного конфлікту застосувати силу, не виходячи за межі дозволеного. Водночас у Конвенції про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни від 18.10.1907 передбачено норму про заборону формування на території нейтральної держави на користь воюючих військових загонів та відкриття установ для вербування (ст. 4). При цьому відповідальність нейтральної держави не виникає внаслідок того, що приватні особи окремо переходять кордон, аби вступити на службу однієї з воюючих сторін (ст. 6) [107]. Отже, у цьому документі містяться перші згадки про заборону найманства;

2) закріплення «права Женеви», яке має на меті захист прав військовополонених та цивільного населення, зокрема, забезпечення гуманного ставлення під час війни. Відповідний комплекс норм міститься у таких міжнародних документах: Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 [105]; Додатковому протоколі до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв

міжнародних збройних конфліктів, від 08.06.1977 [68]; Женевській конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1950 [84]; Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 [82]. У цих міжнародних багатосторонніх угодах закріплено норми щодо захисту жертв збройних конфліктів;

3) закріплення положень щодо зміцнення міжнародного миру, зокрема, забезпечення суверенної рівності, політичної незалежності та територіальної цілісності держави. Ці норми закріплені у таких нормативно-правових актах: Декларація щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, захисту їх незалежності та суверенітету від 21.12.1965 [66]; Декларація про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах від 18.11.1987 [64]; Декларація про дотримання суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 15.04.1994 [63]. Так, у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 2465 (XXIII) 1968 року найманство визнається кримінально-караним діянням, а найманці – злочинцями. Відповідно до норм вказаної Резолюції, кримінальному переслідуванню мають підлягати також ті особи, які провадять набір, фінансування та навчання найманців, а також їх використання [235]. У Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24.10.1970 зазначено, що у міжнародних відносинах держави мають утримуватись від застосування сили або погрози її застосування проти політичної незалежності або територіальної цілісності будь-якої держави, а також і в будь-який спосіб, що є невідповідним цілям ООН. Водночас держави мають утримуватись від організації чи заохочення організації іррегулярних сил чи озброєних банд, у тому числі найманців, для вторгнення на територію іншої держави [65].

У ст. 3 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14.12.1974 зазначено, що виявом агресії потрібно вважати засилання

державою або від імені держави озброєних банд чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави [237]. Відтак виокремлено такі види агресії: пряма і непрямая. Відмінністю між ними є те, що у разі прямої агресії держава-агресор застосовує збройну силу в особі власних регулярних збройних сил, а за непрямої – застосовує агресію таємно, шляхом застосування найманців або банд [191, с. 482]. Схожа норма наявна і в Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1968 № 2465, яка передбачає, що кримінально-караним діянням є використання найманців проти рухів за національне визволення і незалежність, а самі найманці є злочинцями та перебувають поза законом. Відтак потрібно ухвалити нормативно-правові акти, які передбачають відповідальність за набір, фінансування та навчання найманців [236].

Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 14.12.1989 є одним із головних міжнародно-правових актів, який регламентує заборону найманської діяльності. Зокрема у ст. 1 цієї конвенції розкрито ознаки поняття «найманець», до яких належать такі:

1) це особи, які спеціально завербовані на місці чи за кордоном для участі у збройному конфлікті;

2) вони здебільшого керуються прагненням отримати особисту вигоду, їм справді обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що суттєво перевищує винагороду, обіцяну чи виплачену комбатантам такого самого рангу, які мають функції, що входять до особового складу збройних сил цієї сторони;

3) вони не є ні громадянами сторони, що перебуває у конфлікті, ні особами, котрі постійно проживають на території, що контролюється стороною, яка перебуває у конфлікті;

4) ці особи не належать до особового складу збройних сил сторони, що перебуває у конфлікті;

5) вони не відправлені державою, яка не є стороною конфлікту, для виконання офіційних обов'язків у якості осіб, які входять до складу її збройних сил [168].

Подібне визначення поняття «найманець» є й у ст. 47 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08.06.1977.

Прикладом значного порушення норм міжнародного права є вирок від 09.06.2022, винесений двом британцям Ейдену Есліну та Шону Піннеру так званим «судом» проросійського угруповання «ДНР», а також марокканцю Саадуну Брагіму, які воювали в складі ЗСУ, та, беручи участь в обороні Маріуполя, потрапили до полону російських військ. Зокрема, їх засуджено до смертної кари за найманство. Однак, ці особи мають статус військовополонених, оскільки проживали протягом тривалого часу в Україні, а також вважали її своєю домівкою. Зокрема, вони підписали офіційні контракти із ЗСУ ще до моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Більше того, один із засуджених (Саадун Брагім) має громадянство України [80], а отже, вказані особи не підпадають під ознаки найманця. З огляду на це, ЄСПЛ у справах «Піннер проти Росії та України» та «Аслін проти Росії та України» (заяви № 31217/22 та № 31233/22) у своєму рішенні від 30.06.2022 закликав російську владу забезпечити дотримання прав ув'язнених (зокрема, створення належних умов їх утримання і забезпечення будь-якої медичної допомоги та ліків), а також зобов'язав скасувати смертну кару щодо них [241]. 22.09.2022 вказані особи в рамках обміну з Україною звільнені з російського полону.

Випадки незаконного засудження чи затримання за найманство російськими окупантами, на жаль, не є поодинокими. Так, у полоні на окупованій території Донеччини помер громадянин Великої Британії Пол Урі, який був волонтером та співпрацював із громадською організацією Presidium Network, надаючи допомогу українцям під час війни. Пола Урі затримали на одному з блокпостів на півдні України 25.04.2022, коли він намагався в'їхати

на підконтрольну росіянам територію. Так звана «омбудсменка» Дар'я Морозова, називаючи чоловіка «британським найманцем», повідомила, що смерть Пола Урі настала 10.07.2022 унаслідок хронічної хвороби [284].

Аналіз проблем кримінальної відповідальності за найманство буде невичерпним без дослідження та порівняльного аналізу законодавства зарубіжних держав. Це дасть змогу виокремити переваги та недоліки національних законотворчих традицій, а також запозичити позитивний правовий досвід та визначити шляхи удосконалення кримінального законодавства України. Зокрема В. О. Навроцький зазначає, що дослідження кримінального законодавства зарубіжних держав дає змогу виявити недоліки вітчизняного права, які є невідповідними сучасним нормам, чинним в інших державах. Також автор наголошує, що відтак можна також знайти аргументи для відстоювання тих позицій, поступатися якими, з огляду на національну специфіку та сучасні проблеми, видається недоцільним [179, с. 4]. Вважаємо такі міркування слушними, оскільки відповідний порівняльно-правовий аналіз дасть змогу краще поглибитись у вивчення національного кримінального законодавства. Зрештою порівняльний аналіз права в частині нормативного регулювання кримінальної відповідальності за найманство дасть змогу виявити не тільки спільні закономірності правового розвитку, а й оцінити ефективність відповідної норми.

Із огляду на сучасні умови світу, його мінливість, виникає необхідність встановлення нових відносин щодо взаємодії у сфері боротьби зі злочинністю і світового, і регіонального змісту. Водночас для цього потрібно розробити єдині кримінально-правові матеріальні норми, інститути та категорії, що визначають глобальні міжнародні правовідносини, а також визначити єдиний понятійний правовий механізм, а не змінювати одноманітним наднаціональним правом національні правові системи [165, с. 4]. Як відомо, у світі є близько двохсот держав, кожна з яких має своє специфічне кримінальне законодавство. Зважаючи на поступовий курс України на вступ до Євросоюзу, потрібно проаналізувати кримінальне законодавство деяких країн-членів ЄС, зокрема:

Польща [129], ФРН [188], Австрія [136], Швеція [134], Франція [148], Бельгія [188], Іспанія [128], Італія [96], Болгарія [289], Данія [267]. Також варто розглянути норми кримінального законодавства держав пострадянського простору: Азербайджан [285], Вірменія [288], Грузія [286], Казахстан [290], Киргизстан [287], Молдова [291], Таджикистан [292], Узбекистан [293]. Зокрема це обумовлено низкою обставин, із-поміж яких, насамперед, такі, як схожість концепцій щодо реформування кримінального законодавства, його основних інститутів, а також спільна історико-правова система. Спершу потрібно розглянути питання, чи передбачена у кримінальному законодавстві зарубіжних держав відповідальність за найманство. Аналіз кримінального законодавства країн, що входили до складу СРСР, засвідчує, що на законодавчому рівні регламентовано кримінально-правову заборону на вчинення досліджуваного злочину. Зокрема, відповідальність за найманство передбачена у КК: Азербайджану, Вірменії, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану, Узбекистану у розділах «Злочини проти миру і безпеки людства»; Молдови у розділі «Злочини проти миру і безпеки людства, військові злочини»; Грузії у розділі «Злочини проти людяності».

У кримінальному законодавстві країн-членів ЄС простежується дещо інша тенденція. У жодному з проаналізованих КК на законодавчому рівні не закріплено терміни «найманство» або «найманець» (винятком є лише КК Франції). Попри це, на підставі аналізу змісту диспозицій статей, які передбачають кримінальну відповідальність за незаконну військову службу, можна дійти висновку, що на законодавчому рівні все-таки регламентовано кримінально-правову заборону за найманську діяльність (ч. 2 § 102 КК Данії, ст. 288 КК Італії, ст. 141 КК Польщі, ст. ст. 436-1, 436-2 КК Франції, § 109 h КК ФРН, ст. 12 Глави 19 КК Швеції). Зокрема, відповідно до КК Швеції, особа, яка в межах Королівства і без дозволу Уряду вербує людей для іноземної військової або іншої подібної служби, або схиляє людей незаконно покинути країну для того, щоб вступити на таку службу, підлягає покаранню (ст. 12 Глави 19). Подібна норма є у КК ФРН, у якій регламентовано відповідальність

тих, хто вербує громадянина Німеччини на військову службу у воєнний або йому подібний заклад в інтересах іноземної держави або доставляє його вербувальникам або на військову службу подібної установи (§ 109 h). Відповідно до КК Польщі визнаються кримінально-караними дії громадянина, який без згоди компетентного органу бере на себе військові обов'язки в іноземній армії або іноземній військовій організації (ст. 141).

Також потрібно визначити ознаки об'єктивної сторони складу найманства у кримінальному законодавстві зарубіжних держав. Майже у всіх випадках досліджуваний злочин визначається як злочин із формальним складом. Тільки ст. 162 КК Казахстану передбачає суспільно-небезпечні наслідки у виді загибелі людей або інші тяжкі наслідки, що є свідченням наявності матеріального складу. Відповідно до КК країн пострадянського простору з об'єктивної сторони найманство передбачене у таких формах: вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманця, а також його використання та участь у збройному конфлікті або військових операціях (ст. 114 КК Азербайджану, ст. 395 КК Вірменії, ст. 410 КК Грузії, ст. 162 КК Казахстану, ст. 375 КК Киргизстану, ст. 141 КК Молдови, ст. 401 КК Таджикистану).

На думку М. Б. Стиранки, така подібність у законодавчих конструкціях обумовлена загальністю походження та запозичення правових норм, оскільки у минулому зазначені держави були частинами однієї союзної держави, а відтак мали практично однакове законодавство [268, с. 67]. Справді на момент розпаду СРСР у пострадянських державах фактично була ідентична нормативна база. Однак, деякі відмінності у законодавчому регулюванні питань кримінальної відповідальності все-таки були, оскільки нормативна база кожної країни зазнавала змін і постійно вдосконалювалася. Як приклад, зазначимо ст. 154 КК Узбекистану, у ч. 1 якої як основний склад злочину передбачена кримінально-правова заборона найманства, тобто участь на території або стороні іноземної держави у збройному конфлікті або військових діях особи, яка не є громадянином або військовослужбовцем держави, що

знаходиться в конфлікті, або постійно не проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває в конфлікті, або не уповноважена жодною державою для виконання офіційних обов'язків у складі збройних сил, з метою отримання матеріальної винагороди чи інших особистих вигод, а у ч. 2 кваліфікуючою ознакою найманства передбачено вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманця, а також його використання у збройному конфлікті або військових діях.

У КК країн-членів ЄС на законодавчому рівні дещо звужений перелік кримінальних протиправних дій, які охоплюються поняттям «найманство». Зокрема, кримінально-караними визнаються такі дії: вербування для служби в збройних силах будь-якої ворожої держави або сама служба під час війни або окупації у ворожих збройних силах або у взаємодіючих військових або поліцейських силах, або в будь-яких подібних структурних підрозділах, або організаціях (п. 2 ч. 2 § 102 КК Данії); недозволене вербування або озброєння в інтересах іноземної держави (ст. 288 КК Італії); вербування громадянина на військову службу або воєнний чи йому подібний заклад чи доставка його на таку службу (ст. 109 h КК ФРН); вербування людей для іноземної військової або іншої подібної служби або схиляння їх незаконно покинути державу для того, щоб поступити на таку службу (ст. 12 Глави 19 КК Швеції). З огляду на те, що найманська діяльність не обмежується винятково вербуванням, а потребує також матеріально-технічного забезпечення чи фінансування, таку позицію законодавця не можна вважати вдалою. Зрештою, деякі найманці потребують навчання та підготовки, оскільки не всі одразу мають навички ведення бойових дій. Відтак, очевидно, що вказане також має визнаватися кримінально-караним діянням. Певна відмінність щодо зазначеного є у КК Франції, у якому передбачено кримінально-правову заборону участі найманця у збройному конфлікті і військових операціях (ст. 436-1). Організація і управління угрупованням, метою якого є вербування, найм, екіпіровка, фінансування, військовий інструктаж особи найманця, також визначаються як кримінально-карани (ст. 436-2).

Цікавими є положення КК Польщі, де у § 1 ст. 142 визначено відповідальність за вербування польських громадян або прибуваючих на території цієї держави іноземців на військову службу в іноземній армії або в іноземній військовій організації. При цьому в § 2 ст. 142 передбачено кримінально-правову заборону на вербування таких осіб на заборонену міжнародним правом найману військову службу або її оплату, організацію, проведення підготовки до неї чи використання таких осіб. Як бачимо, законодавець Польщі диференціює відповідальність залежно від того, у якому структурному органі особа здійснюватиме свою злочинну діяльність, а саме: військовій службі в іноземній армії чи військовій службі, яка заборонена нормами міжнародного права.

Потребує також аналізу питання щодо кваліфікуючих ознак складу найманства у кримінальному законодавстві зарубіжних держав. Такими, зокрема, є такі: вчинене особою з використанням свого службового становища (ч. 2 ст. 114 КК Азербайджану, п. 1 ч. 2 ст. 395 КК Вірменії, ч. 2 ст. 410 КК Грузії, ч. 2 ст. 162 КК Казахстану, ч. 3 ст. 375 КК Киргизстану, ч. 2 ст. 401 КК Таджикистану); стосовно неповнолітнього (ч. 2 ст. 114 КК Азербайджану, ч. 2 ст. 410 КК Грузії, ч. 2 ст. 162 КК Казахстану, ч. 3 ст. 375 КК Киргизстану, ч. 2 ст. 401 КК Таджикистану); із використанням завідомо неповнолітнього (п. 2 ч. 2 ст. 395 КК Вірменії); смерть людини або інші тяжкі наслідки (ч. 4 ст. 162 КК України).

Видається, що передбачення у КК зарубіжних держав такої кваліфікуючої ознаки, як використання неповнолітнього, є виправданим кроком законодавця, який відповідає нормам міжнародного права. У кримінально-правовій літературі слушно зазначається, що авторитет будь-якої держави на міжнародній арені певною мірою визначається ставленням до наймолодших, а також тим, як охороняються їх права [137, с. 303]. Відповідно до ст. 3 Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 № 182, вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах є найгіршою формою дитячої праці [102]. Держави-

учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх дотримання (ч. 1 ст. 38 Конвенції про права дитини від 20.11.1989) [106].

Беззаперечним є те, що неповнолітній є розумово та фізично незрілою особою. Відтак його використання у найманській діяльності, видається, не може принести бажаних результатів для «наймача», оскільки така особа є, так би мовити, «нестійкою», особливо у складних життєвих ситуаціях. Утім, із іншої сторони, навчання неповнолітніх осіб із раннього віку для участі у військових чи насильницьких діях призводить до формувань у них злочинних переконань та створює спотворені орієнтири. Іншими словами, несформована особистість легше піддається злочинному впливу. Відтак слушною є думка вчених-кримінологів, які виявили певну закономірність: чим раніше людина обирає злочинний шлях, тим довшим і небезпечнішим він є, а особа – менш виправною [177, с. 297].

Також потрібно проаналізувати ознаки суб'єкта складу найманства. Зокрема, такий суб'єкт може бути як загальним (ч. 1 ст. 114 КК Азербайджану, ч. 1, п. 2 ч. 2 ст. 395 КК Вірменії, ч. 1 ст. 410 КК Грузії, п. 1 ч. 2 § 102 КК Данії, ст. 288 КК Італії, ч. 1 ст. 162 КК Казахстану, ч. 1 ст. 375 КК Киргизстану, ч. 2 ст. 141 КК Молдови, ст. 141 КК Польщі, ч. 1 ст. 401 КК Таджикистану, ч. 2 ст. 154 КК Узбекистану, ст. ст. 436-1, 436-2 КК Франції, § 109 h ФРН, ст. 12 Глави 19 КК Швеції), так і спеціальним (чч. 2, 3 ст. 114 КК Азербайджану, п. 1 ч. 2, ч. 3 ст. 395 КК Вірменії, чч. 2, 3 ст. 410 КК Грузії, чч. 2, 3 ст. 162 КК Казахстану, чч. 2, 3 ст. 375 КК Киргизстану, ч. 1 ст. 141 КК Молдови, чч. 2, 3 ст. 401 КК Таджикистану, ч. 1 ст. 154 КК Узбекистану). Зокрема, спеціальним суб'єктом є службова особа, яка здійснює вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманця, а також його використання у збройному конфлікті або військових діях. Водночас найманець також має ознаки спеціального суб'єкта. Така дефініція передбачена майже у всіх КК пострадянських країн. Зокрема, ним є особа, яка діє з метою отримання

матеріальної винагороди і не є громадянином держави, що бере участь у збройному конфлікті або військових операціях, не проживає постійно на її території, а також не є особою, спрямованою для виконання офіційних обов'язків (ч. 2 примітки до ст. 114 КК Азербайджану, примітка до ст. 410 КК Грузії, примітка до ст. 162 КК Казахстану, примітка до ст. 375 КК Киргизстану, ст. 130 КК Молдови, ст. 154 КК Узбекистану). Найманці не входять до особового складу збройних сил держави, яка перебуває в конфлікті (ч. 4 ст. 395 КК Вірменії, примітка до ст. 401 КК Таджикистану). Водночас, згідно з КК Франції, юридична особа також може бути суб'єктом складу найманства (ст. 436-4). Ймовірно, така думка законодавця ґрунтується на тому, що часто діяльність найманців може провадитися в інтересах юридичної особи або фінансуватися нею. Як приклад, наведемо кримінально-протиправну діяльність закритого у 1961 р. так званого Бюро у Парижі, що займалося вербуванням найманців для участі в бойових діях у Конго [252, с. 125].

Не можна оминати увагою питання щодо віку, із досягненням якого може наставати кримінальна відповідальність за найманство. Щодо кримінального законодавства пострадянських держав, то такій відповідальності підлягає особа, яка досягла 16-річного віку (ст. 20 КК Азербайджану, ст. 24 КК Вірменії, ст. 15 КК Казахстану, ст. 18 КК Киргизстану, ст. 21 КК Молдови, ст. 23 КК Таджикистану, ст. 17 КК Узбекистану). Водночас у кримінальному законодавстві країн-членів ЄС простежуються дещо інші тенденції. Зокрема, у § 15 КК Данії вказано, що не підлягають покаранню діяння, вчинені особами, які не досягли 15-річного віку. За КК ФРН, особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення не досягла 14-річного віку вважається неосудною (ст. 19). За КК Італії, суб'єктом кримінального правопорушення визнається особа, яка досягла 14-річного віку (ст. 85). Іншими словами, у кримінальному законодавстві цих держав лише визначено мінімальну вікову ознаку суб'єкта кримінального правопорушення, однак, не передбачено диференційованих вікових меж. У КК ФРН взагалі не йдеться про поняття «загальний суб'єкт та його ознаки». Втім, це питання регулюється у Законі

«Про судочинство у справах неповнолітніх» від 04.07.1953, де зазначено, що мінімальна вікова межа кримінальної відповідальності встановлюється у віці з 14 років. Відповідно до § 3 цього Закону неповнолітні особи віком від 14 до 18 років є осудними, якщо залежно від рівня свого духовного і морального розвитку здатні усвідомлювати неправомірність діяння або діяти [51, с. 37]. Цікавими є положення КК Польщі. Зокрема, кримінальній відповідальності підлягає той, хто вчинив заборонене діяння після досягнення 17 років (§ 1 ст. 10). Однак, якщо винний вчинив кримінальне правопорушення після досягнення 17 років, але до настання 18 років, суд замість покарання застосовує виховні заходи, лікування або виправні заходи для неповнолітніх, якщо обставини справи і ступінь розвитку винного, його особисті характеристики та інші умови це дозволять (§ 4 ст. 10).

Таким чином, можна констатувати, що у КК держав, які є членами ЄС, відсутня однаковість щодо встановлення мінімального віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, зокрема й за найманську діяльність. Відтак можна виокремити два підходи: єдиний (передбачена лише мінімальна вікова межа) і диференційований (визначено різні вікові категорії суб'єктів кримінального правопорушення). Слід погодитись із А. А. Павловською, яка зауважує, що мінімальний вік кримінальної відповідальності немає закріплюватися на низькому рівні вікового розвитку особи, оскільки універсальним критерієм має бути її емоційна, духовна та інтелектуальна зрілість [195, с. 171].

Важливим також є питання визначення за законодавством зарубіжних країн питання форми вини найманства. Попри те, що про це не вказано безпосередньо у диспозиції статті, на підставі аналізу конструкцій досліджуваного складу злочину можна стверджувати про прямий умисел, оскільки вербування найманців, їх фінансування, матеріальне забезпечення та навчання є неможливим у формі необережності, позаяк така особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій та має намір їх вчинити. Це ж стосується й участі найманця у збройному конфлікті або військових операціях, оскільки

метою такої злочинної діяльності є саме отримання матеріальної вигоди. Згідно з КК Франції, дії будь-якої особи, котра спеціально притягнула в якості найманця до участі у збройному конфлікті (ч. 1 ст. 436-1), або будь-якої особи, яка є спеціально завербованою з метою прийняття участі в конкретній військовій операції, що має своєю метою повалення державних інститутів або спробу порушення територіальної цілісності держави (ч. 2 ст. 436-1), є кримінально-караними.

Водночас потрібно наголосити, що у кримінальному законодавстві пострадянських держав на законодавчому рівні здебільшого не вказано, з якою метою здійснюється вербування, фінансування, навчання або інше матеріальне забезпечення найманця (ст. 114 КК Азербайджану, ст. 395 КК Вірменії, ст. 410 КК Грузії, ст. 162 КК Казахстану, ст. 375 КК Киргизстану, ст. 141 КК Молдови, ст. 401 КК Таджикистану, ст. 154 КК Узбекистану). Ймовірно, це можна пояснити тим, що у примітках до статей про найманство вказано, що найманець бере участь у збройному конфлікті або військових операціях. Своєю чергою, такий підхід не можна вважати закономірним, позаяк, якщо особа, котра навчає найманців веденню бойових дій, має чітко усвідомлювати, що здійснює це винятково з метою їх подальшого використання у збройних конфліктах інших держав чи насильницьких діях, а не для захисту тієї чи іншої держави в якості добровольця. Відтак, вважаємо, що на законодавчому рівні у диспозиціях відповідних статей потрібно конкретизувати, з якою метою здійснюється вербування, фінансування, навчання або інше матеріальне забезпечення найманця, позаяк, у разі відсутності такої мети, неправильно стверджувати про наявність у діях особи ознак складу злочину «найманство». Слушною вважаємо думку В. О. Навроцького, який наголошує, що безпідставною є несправедлива критика КК України та протиставлення його законодавству зарубіжних держав, де, начебто, все досконаліше, оскільки вмиле застосування норм кримінального законодавства України цілком може слугувати виконанню завдань, поставлених перед ним [179, с. 50].

Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство охоплює також вирішення питання щодо його караності. Зокрема, такий аналіз дасть змогу виявити ефективність конструювання санкцій, встановити, чи є невідповідності між ними, а також як їх уникнути у вітчизняному законодавстві. Так, у КК держав пострадянського простору передбачена різна караність за вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманців чи їх використання, а саме позбавлення волі на такий строк: від 4 до 8 років (ч. 1 ст. 114 КК Азербайджану, ч. 1 ст. 410 КК Грузії, ч. 1 ст. 162 КК Казахстану, ч. 1 ст. 375 КК Киргизстану); від 5 до 10 років (ч. 1 ст. 395 КК Вірменії); від 7 до 12 років (ч. 2 ст. 154 КК Узбекистану). При цьому за участь найманця у збройному конфлікті або військових діях встановлене таке покарання: на строк від 3 до 8 років (ч. 1 ст. 114 КК Азербайджану); від 3 до 7 років (ч. 3 ст. 395 КК Вірменії, ч. 3 ст. 410 КК Грузії, ч. 3 ст. 162 КК Казахстану, ч. 2 ст. 375 КК Киргизстану); від 5 до 10 років (ч. 1 ст. 154 КК Узбекистану). З вищенаведеного очевидно, що здебільшого у кримінальних законах за вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманців чи їх використання передбачена більш сувора міра покарання, аніж за саму їх участь у збройному конфлікті або військових діях (ст. 114 КК Азербайджану, ст. 395 КК Вірменії, ст. 410 КК Грузії, ст. 162 КК Казахстану, ст. 375 КК Киргизстану, ст. 154 КК Узбекистану). Це не можна сприйняти схвально, оскільки, з огляду на аналіз санкцій статей, очевидно, що дії, які полягають у вербуванні, навчанні, фінансуванні або іншому матеріальному забезпеченні найманців, є більш суспільно-небезпечним, аніж ті, що полягають в участі найманця у збройному конфлікті чи воєнних діях, а відтак применшується їхня небезпека. Адже саме внаслідок безпосередньої участі найманця у насильницьких діях здійснюється посягання на конституційний лад, територіальну цілісність держави тощо. Слід зазначити, що лише у КК Молдови передбачена однакова міра покарання за найманство у виді позбавлення волі на строк від 5 до 15 років. Утім, таке покарання теж не можна вважати виваженим, оскільки розрив між верхньою та нижньою межею санкції

становить аж десять років, що, вочевидь, створює широкий простір для суддівського угляду. Такий стан речей, за твердженнями науковців, руйнує зміст правосуддя, оскільки покарання призначається свавільно. Це пов'язано з тим, що тяжкий злочин може бути покараним м'якше, ніж кримінальне правопорушення, яке до тяжких не належить [58, с. 126–127].

У КК Таджикистану, навпаки, законодавець відносить участь найманця у збройному конфлікті або військових діях до більш небезпечних злочинних проявів (санкція статті передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від 12 до 20 років (ч. 1 ст. 401)), тоді як за вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманців чи їх використання встановлена менш суворі міра покарання (позбавлення волі на строк від 5 до 12 років (ч. 3 ст. 401)). Видається, що вищезазначені злочинні дії є фактично однаковими за ступенем суспільної небезпеки, оскільки, так би мовити, взаємозалежні одне від одного. Такий висновок ґрунтується на тому, що без фінансування найманців не можлива була б їхня участь у збройному конфлікті, чи, скажімо, без навчання вони не мали б відповідних навиків у мистецтві ведення бойових дій тощо. А тому санкції і за участь найманців у збройному конфлікті, і за їх вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення чи використання мають бути рівнозначними.

Що стосується кримінального законодавства держав, які є членами ЄС, то законодавець, як правило, закріплює менш суворі покарання за так звану найманську діяльність. Скажімо, за КК Швеції, особа, яка без дозволу Правління вербує людей для іноземної військової або іншої подібної служби має бути засуджена за незаконне вербування до штрафу або тюремного ув'язнення на строк не більше 6 місяців (ст. 12 Глави 19). У КК ФРН за вербування для іноземної військової служби передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років (§ 109 h). За КК Польщі, хто приймає на себе обов'язки в забороненій міжнародним правом найманій військовій службі, той підлягає покаранню у виді позбавленням волі на термін від 6 місяців до 8 років (§ 2 ст. 141). Покаранню у виді позбавлення волі

строком на 5 років і штрафу у розмірі 75 тисяч євро підлягає за КК Франції будь-яка особа, яку спеціально завербували в якості найманця (ст. 436-1). Отже, у КК зарубіжних держав простежується різне бачення законодавця до злочинних проявів найманства. Власне, причини різноманітності правових систем пояснюються тим, що на їх форму та зміст впливають умови виникнення та становлення конкретної держави та права, а також специфіка їх еволюції. Вони формуються під впливом одних історичних чинників та трансформуються під дією інших, які мали визначальний вплив на напрям їхнього розвитку та функціонування [309, с. 123].

Таким чином аналіз зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за найманство дає змогу зробити такі висновки. Позитивним є досвід регламентації у КК такої кваліфікуючої ознаки найманства, як використання неповнолітнього, таких країн: Азербайджану (ч. 2 ст. 114), Вірменії (п. 2 ч. 2 ст. 395), Грузії (ч. 2 ст. 410), Казахстану (ч. 2 ст. 162), Киргизстану (ч. 3 ст. 375), Таджикистану (ч. 2 ст. 401). Водночас недосконалыми вважаємо норми кримінального законодавства тих держав, у яких не конкретизовано мету вербування, фінансування, навчання або іншого матеріального забезпечення найманця, зокрема: ст. 114 КК Азербайджану, ст. 395 КК Вірменії, ст. 410 КК Грузії, ст. 162 КК Казахстану, ст. 375 КК Киргизстану, ст. 141 КК Молдови, ст. 401 КК Таджикистану, ст. 154 КК Узбекистану. Також не слід запозичувати досвід тих держав, у КК яких є звуженим перелік злочинних дій, що охоплюються поняттям «найманство» (п. 2 ч. 2 § 102 КК Данії, ст. 288 КК Італії, ст. 109 h КК ФРН, ст. 12 Глави 19 КК Швеції). Зрештою, не слід переймати положення КК Азербайджану (ст. 114), Вірменії (ст. 395), Грузії (ст. 410), Казахстану (ст. 162), Киргизстану (ст. 375) та Узбекистану (ст. 154), де за вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманців чи їх використання передбачена більш сувора міра покарання, аніж за саму їх участь у збройному конфлікті або військових діях.

Висновки до першого розділу

На підставі аналізу становлення кримінальної відповідальності за найманство можна стверджувати, що протягом тривалого часу не було передбачено кримінально-правової заборони цього явища. Це засвідчує те, що в історії людства найманство не вважалося кримінально-протиправним, а, навпаки, з огляду на значну кількість воєн, було затребуваним, а отже, поширеною була практика використання найманців. Зокрема, їхня служба зводилася до виконання завдань князя та охорони кордонів князівства. Однак, із цивілізаційним розвитком виникла необхідність правового регулювання такого соціального явища, що мало і позитивну, і негативну сторони. Відтак було доповнено ст. 63-1 КК 1960 р., яка передбачала кримінальну відповідальність за найманство. Проте, зважаючи на те, що кримінально-правова заборона найманства триває протягом відносно незначного періоду часу, то відповідну норму не можна вважати достатньо апробованою, оскільки вона продовжує розвиватись і сьогодні.

Короткий огляд наукових джерел засвідчив наявність дискусійних аспектів у частині регламентації кримінальної відповідальності за найманство, а також тих, які отримали належну увагу з боку лише поодиноких авторів. Розглянуто питання, які у кримінально-правовій літературі взагалі не були предметом вивчення або описані поверхнево: співвідношення понять «збройний конфлікт», «воєнні дії» та «насильницькі дії»; відмежування іноземних добровольців і партизанів від найманців; відмінності найманства від діяльності ПВК, які беруть участь у збройних конфліктах; підстави звільнення від кримінальної відповідальності за найманство; питання кримінально-правової кваліфікації проявів найманства, особливості призначення покарання за вчинення найманства.

Проаналізовано міжнародно-правові стандарти протидії найманству, що дало змогу виокремити три етапи формування міжнародно-правових норм для боротьби з цим злочинним явищем: формування «права Гааги», що полягає у

розробленні комплексу норм, які мають регламентувати методи ведення війни, а також права та обов'язки воюючих сторін; закріплення «права Женеви», яке має за мету захист прав військовополонених та цивільного населення, зокрема, забезпечення гуманного ставлення під час війни; передбачення положень щодо зміцнення міжнародного миру, зокрема, визнання найманства кримінально-караним діянням, а найманців – злочинцями.

Проаналізовано зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство. Розглянуто кримінальне законодавство деяких держав, які членами ЄС, а також держав пострадянського простору. Висвітлено положення, які є вартими для запозичення (передбачення такої кваліфікуючої ознаки найманства, як використання неповнолітнього), а також ті, які не слід переймати (КК тих держав, у яких не зазначена мета вербування, фінансування, навчання або іншого матеріального забезпечення найманця; де звужено коло злочинних дій, які охоплюються поняттям «найманство»; де за вербування, навчання, фінансування або інше матеріальне забезпечення найманців чи їх використання передбачена більш сувора міра покарання, ніж за саму їхню участь у збройному конфлікті або військових діях).

РОЗДІЛ 2

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДУ НАЙМАНСТВА

2.1 Об'єкт складу найманства

Юридичний аналіз складу буд-якого кримінального правопорушення традиційно слід розпочинати із розгляду питання щодо його об'єкта, теоретична і практична значимість якого не викликає сумнівів у науковців, оскільки його точне встановлення допомагає з'ясувати зміст і ступінь суспільної небезпечності посягання, сприяє правильній його кваліфікації тощо. Незважаючи на це, у доктрині кримінального права вчення про об'єкт складу кримінального правопорушення є одним із найбільш дискусійних [268, с. 73]. Як зауважує С. С. Колос, феномен об'єкта складу кримінального правопорушення стосується також і правозастосування, а не тільки законотворчості. Як зазначає автор, ступінь надійності теоретичного підґрунтя вирішення багатьох питань і Загальної, і Особливої частин кримінального права залежить саме від визначення об'єкта [97, с. 196]. Вважаємо таке твердження слушним, оскільки будь-яке кримінальне правопорушення посягає на один чи декілька об'єктів кримінально-правової охорони, що зазнають деструктивного впливу, а тому встановлення його (їх) ознак має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки правильне його встановлення покладене в основу систематизації кримінальних правопорушень, дає змогу визначити межі дії кримінально-правової норми та слугує орієнтиром під час відмежування суміжних складів кримінальних правопорушень.

О. М. Кривуля та В. М. Куц стверджують, що, оскільки ніхто не заперечує того, що об'єктом кримінального правопорушення є те, що потерпає від злочинної діяльності, намагання визначити об'єкт є вдалим тільки на формальному рівні. Втім, спроба наповнити змістом формальне визначення об'єкта, тобто визначити, що саме потерпає від кримінального протиправного посягання, наразі є безуспішною [119, с. 70]. Подібну думку висловлює

П. П. Андрушко, зазначаючи, що нині питання концепцій об'єкта складу кримінального правопорушення не лише є невирішеними до кінця, а й не будуть розв'язаними і найближчим часом, позаяк це не можливо зробити апріорі [7, с. 106]. Дійсно, у кримінально-правовій науці досі тривають дискусії щодо питання, на що (проти чого) спрямована кримінально-протиправна діяльність та чому саме вона заподіює (може заподіяти) шкоду. А тому, насамперед, потрібно здійснити огляд позицій авторів щодо розуміння змісту об'єкта складу кримінального правопорушення. Зокрема, слід виокремити щонайменше чотири таких підходи:

1) охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, які мають об'єктивний характер, існують незалежно від нашої свідомості та є цілісною системою, а не будь-якою її складовою частиною [176, с. 162; 276, с. 56, 114, 144–145]. Прихильницею такої думки є Ю. І. Шиндель, яка уточнює, що об'єктом кримінального правопорушення можуть бути не будь-які суспільні відносини, а винятково такі, які належно регламентовані відповідними нормативно-правовими актами національного законодавства або міжнародно-правовими актами [317, с. 71]. Водночас, В. Я. Тацій, обстоюючи погляд щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин, зауважує, що спроби вчених відійти від такого розуміння об'єкта є одним із напрямів сучасної доктрини, оскільки, на їхню думку, це засновано на абстрактних умоглядних ідеологічних постулатах, штучно запроваджених у дійсність [276, с. 35]. Зокрема, на думку Г. І. Богонюк, індивід не завжди перебуває у певних суспільних відносинах щодо об'єкта злочинного посягання, а відтак, не завжди заподіюється шкода охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам внаслідок учинення кримінального правопорушення [20, с. 53]. Категоричнішим щодо цього є В. М. Куц, який зазначає, що віддаленим від безпосередньої практики правника є твердження, що об'єктом злочину є суспільні відносини, позаяк не можуть ні безпосередньо, на опосередковано заподіяти шкоду суспільним відносинам у вказаному вище розумінні окремий суб'єкт чи їх група

(за співучасті у злочині). На думку В. М. Куц, поняття «суспільні відносини» є надто абстрактним і не відображає дійсності. Як правила, з таким рівнем абстракції правник не працює, оскільки він стикається з питаннями правового захисту життя, здоров'я, гідності, власності, політичної системи тощо [141, с. 104];

2) людські, суспільні, політичні та інші цінності, проти яких спрямоване посягання, що створює загрозу заподіяння шкоди або її спричиняє [301, с. 76; 78, с. 133]. Зокрема, те, що має істотне значення для людини і суспільства загалом, і є цінностями, відтак вони підпадають під охорону норм різних галузей права, а кримінальне законодавство бере під захист найважливіші з них [72, с. 73]. Таке міркування, на думку Є. В. Фесенка, тільки поєднує та абсорбує всі позитивні результати досліджень проблеми визначення об'єкта кримінального правопорушення, а не вносить суттєвих кардинально нових думок у вчення про об'єкт [300, с. 234–235]. Така позиція має своїх противників, які вважають, що, оскільки таке визначення об'єкта складу кримінального правопорушення складно буде застосувати для визначенні суспільного змісту кримінального правопорушення та його ознак, воно не має ніякого практичного значення [113, с. 24]. Окрім того, на думку Н. С. Кончук, поняття «суспільні цінності» є «розмитим», а відтак у практичній діяльності виникатимуть складнощі щодо розмежування тих кримінальних правопорушень, унаслідок учинення яких заподіюватиметься шкода одним і тим самим цінностям (наприклад, життю людини під час умисного вбивства та і разі правомірного його позбавлення внаслідок необхідної оборони) [110, с. 53–54];

3) охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми [115, с. 36; 67, с. 63]. Щодо цього О. М. Костенко зазначає, що зміст усіх кримінальних правопорушень полягає в тому, що вони є виявом свавілля й посягають на встановлений на законодавчому рівні порядок у суспільстві, який є необхідним для безпеки громадян, а не в тому, що вони посягають на безпеку суспільства [117, с. 26–28]. Отже, безпека відповідного матеріального чи нематеріального предмета є станом його захищеності, який є наслідком наявності певного порядку відносин між людьми з приводу нього [116, с. 239].

4) правові відносини (регулюються правовими нормами, які виходять від держави) [147, с. 78–79; 53, с. 57–59; 210, с. 66; 86, с. 58; 178, с. 142]. Зокрема, О. О. Дудоров вважає, що такий підхід враховує відомі переваги домінуючої теорії «об'єкт кримінального правопорушення – суспільні відносини» (зокрема, усталену структуру останніх). Однак, науковець зважає лише на те, що кримінальним законом захищаються не відносини, що складаються у суспільстві і регулюються відповідними нормами, а тільки ті, що піддані з боку держави правовому регулюванню в інтересах суспільства [121, с. 149]. Підтримуючи цю позицію, С. Я. Лихова вказує, що такі правовідносини характеризуються тим, що, існуючи між конкретними особами (фізичними, юридичними, державою), взаємна поведінка яких закріплена на юридичному рівні, вони впорядковуються правовими нормами, які регулюються державою, а їхнє здійснення забезпечується державним примусом [147, с. 50].

Ці концепції не єдині, оскільки побутують й інші підходи. За підрахунками В. К. Грищука, є щонайменше вісім підходів щодо визначення концепцій об'єкта складу кримінального правопорушення [56, с. 77]. Оскільки це питання є поза межами завдань, окреслених у цій роботі, детально аналізувати кожну з цих концепцій є недоцільно. Очевидно, що різноманітність того, що саме підпадає під кримінально-правову охорону, створює складнощі у формулюванні універсального підходу, який дав би змогу визначити об'єкт будь-якого складу кримінального правопорушення. Водночас кожна із зазначених теорій має право на існування зі своїми спірними моментами, недоліками чи перевагами. У рамках нашого дослідження питань об'єкта складу найманства, вважаємо за необхідне дотримуватися найбільш сталої та поширеної думки, яка трактує об'єкт складу кримінального правопорушення в аспекті суспільних відносин, позаяк кримінально-правові норми приймаються та кримінально-правові заборони встановлюються саме задля охорони наявних суспільних відносин [112, с. 14].

Детальнішому роз'ясненню соціальної значущості об'єкта складу кримінального правопорушення слугує його наукова класифікація залежно від:

1) ступеня узагальненості суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, які є об'єктами різних кримінальних правопорушень (класифікація «по вертикалі»); 2) значущості суспільних відносин, що охороняються, яким конкретним кримінальним правопорушенням заподіюється безпосередня шкода (класифікація безпосередніх об'єктів «по горизонталі») [276, с. 78–79]. Триступенева система об'єкта складу кримінального правопорушення «по «вертикалі» охоплює: загальний (уся сукупність суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом); родовий (група суспільних відносин, тотожних або однорідних за своїм змістом); безпосередній (конкретні суспільні відносини, охоронювані кримінально-правовою нормою) об'єкти [310, с. 56–57]. «По горизонталі» безпосередній об'єкт поділяється на основний та додатковий (обов'язковий та факультативний) [310, с. 56–57]. Деякі теоретики вважають за необхідне виокремлювати також і видовий об'єкт, яким є відносно невелика група суспільних відносин у межах родового об'єкта, спільна для декількох подібних кримінальних правопорушень [244, с. 47]. Його виокремлення є результативним у зв'язку з тим, що: 1) дає змогу показати схожість або тотожність окремих ознак складів кримінальних правопорушень; 2) є передумовою обґрунтування пропозиції щодо вдосконалення КК України; 3) спрощує теоретичний аналіз низки положень та дає змогу відмовитись від недоцільних норм [296, с. 167]. Утім, у рамках дослідження об'єкта складу найманства, виокремлення видового об'єкта є недоцільним, оскільки це не матиме жодного теоретичного та практичного значення.

Загальний об'єкт для всіх кримінальних правопорушень єдиний і формується з декількох родових об'єктів. Частина 1 ст. 1 КК України визначає найбільш важливі об'єкти, що підпадають під кримінально-правову охорону, зокрема, права і свободи людини та громадянина, власність, громадський порядок та безпека, довкілля, конституційний устрій України, мир і безпека людства.

Можливість здійснити класифікацію всіх кримінальних правопорушень, що, відтак, слугує ефективній правотворчості є одним із головних призначень родового об'єкта. На законодавчому рівні саме цю ознаку родового об'єкта

використано як підставу для об'єднання в окремі розділи Особливої частини КК кримінально-правових норм, до яких, залежно від об'єкта кримінально-правової охорони, долучено нові заборони [170, с. 122]. До родового об'єкта належить визначене коло однорідних або тотожних суспільних відносин, що мають підпадати під охорону єдиного комплексу кримінально-правових норм [275, с. 63]. Однак, ймовірно є те, що одна і та сама норма про відповідний склад кримінального правопорушення може претендувати на розміщення одночасно в різних розділах Особливої частини КК України, позаяк суспільні відносини є складними за своєю структурою. Скажімо, теоретично норма про найманство може бути розміщена і серед злочинів проти основ національної безпеки України, і з-поміж кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку [157, с. 39]. Вказані родові об'єкти мають тісні взаємозв'язки, позаяк кримінальні правопорушення, передбачені у Розділі XX, здійснюють посягання не тільки на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, а й на національну безпеку, що усталюється зважаючи на зовнішні та внутрішні загрози. Відтак поняття «національна безпека» і поняття «міжнародна (міждержавна) безпека» є нероздільними.

Також основним доводом на користь зазначеної теорії є те, що, з огляду на законодавче визначення у примітці ст. 447 КК України поняття «найманець», досліджувана кримінально-правова норма водночас спрямована на охорону територіальної цілісності держави, що, згідно зі законодавством України, належить до національної безпеки (п. 9 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII [217]). Відтак слушною вважаємо думку М. Б. Стиранки засобом законодавчої доцільності структуризації норми є розміщення її у певній частині КК. Не завжди систематизація закону є відтворенням самого права як ідеальної організації. Також свідченням того, що, попри суб'єктивні недоліки чи об'єктивні причини, право є системною організацією, є те, що інколи норми про різні склади одного злочину розміщені у кримінальному законі в різних місцях, а відтак необхідні логічні процеси задля відшукування такої системи [268, с. 77–78].

Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тісно пов'язані з сучасним міжнародним кримінальним правом, а тому їм притаманний іноземний елемент. Це означає, що під час кваліфікації таких кримінально-протиправних діянь слід вдаватися до аналізу відповідних міжнародних документів. Окремі з них називають ще конвенційними посяганнями. Йдеться, зокрема, й про найманство, оскільки на підставі ратифікованої Україною Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989 (ратифікація від 14.07.1993) внесені відповідні зміни до КК України в цій частині. За твердженням С. М. Мохончука, відповідний розділ охоплює систему кримінальних правопорушень, які світове співтовариство розглядає як особливо небезпечні для всього людства, оскільки вони підривають основи міжнародного правопорядку та можуть становити загрозу існування людства як такого [174, с. 17].

Визначення родового об'єкта складу найманства зумовлює потребу у з'ясуванні змісту понять «мир», «безпека людства» та «міжнародний правопорядок», оскільки в назві Розділу XX вказано на ці три окремі об'єкти. Семантичний зміст поняття «мир», відповідно до Словника української мови, полягає у відсутності незгоди, ворожнечі, сварок; відсутності збройної боротьби між декількома народами або державами; протилежний війні; угода сторін, що воюють між собою, про припинення воєнних дій; спокій, тиша [259, с. 712]. У Юридичній енциклопедії Ю. С. Шемшученка зазначено, що «мир» полягає у дружних відносинах між державами або окремими людьми; відсутність ворожнечі, боротьби, воєн, дій тощо [321, с. 530]. Схоже бачення поняття «мир» є у філософському енциклопедичному словнику, яке трактується як соціальний стан буття, що характеризується відсутністю збройної боротьби у масштабних та очевидно виражених формах [311, с. 377]. Поняття «безпека» тлумачиться як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [258, с. 137]; захищеність важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [321, с. 96; 296, с. 67]. Як бачимо, категорії «мир» та «безпека» взаємопов'язані, оскільки без миру не може бути безпеки.

Зрештою, «правопорядок» означає порядок суспільних відносин, що ґрунтується на законі та відповідає його вимогам [295, с. 317]. Міжнародний правопорядок становить сукупність відносин, яка має свою структуру і ґрунтується на нормах права. Головною складовою і основою цих правовідносин є загальні правовідносини, що їх породжують основні принципи міжнародного права та інші імперативні норми серед суб'єктів співтовариства держав із приводу захисту спільних інтересів і збереження цінностей, які сповідуються всіма. Правопорядок існує у сучасному співтоваристві держав, яке є складним соціальним організмом, що постійно розвивається [321, с. 612]. Відтак міжнародний правопорядок розглядають як усю сукупність суспільних відносин, охоронюваних системою міжнародного права (права і свободи особистості, громадський порядок і безпека, інтереси підтримання миру, світової економіки, безпека людства) [313, с. 81; 174, с. 18]. Звідси очевидно, що поняття «міжнародний правопорядок» є ширшим за обсягом та фактично охоплює поняття «мир» та «безпека».

Досі у науковому просторі побутує декілька позицій щодо визначення родового об'єкта кримінальних правопорушень, які містяться у Розділі XX КК України, в тому числі й найманства. Автори одного підходу таким об'єктом вважають суспільні відносини щодо забезпечення миру в усьому світі і загальної безпеки [120, с. 454; 174, с. 18; 142, с. 7]. Прихильником цієї позиції є С. М. Мохончук, який зазначає, що ці суспільні відносини формуються в результаті дотримання міжнародно-правових норм, встановлюють основні засади існування народів і держав, а також визначають основні принципи забезпечення міжнародного миру і безпеки (недоторканність кордонів, територіальна цілісність держави, невтручання у внутрішні справи інших країн, самовизначення народів, повага прав людини і виконання міжнародних зобов'язань, незастосування сили, мирне вирішення спорів), що, зрештою, здійснюють охорону умов існування людства [174, с. 18].

Натомість, прихильники іншого підходу все-таки вважають, що таким родовим об'єктом слід визнавати спільні міжнародно-правові відносини, що забезпечують

мирне співіснування держав і народів, врегулювання спорів і конфліктів, дотримання правил міжнародного правопорядку і у мирний, і військовий час, а також міжнародні гарантії безпеки як окремим державам, і людству загалом [17, с. 158; 15, с. 230]. Власний погляд на питання щодо визначення родового об'єкта відповідних складів кримінальних правопорушень пропонують автори третього підходу, зазначаючи, що ним є міжнародний правопорядок [314, с. 392; 21, с. 153].

Перед визначенням родового об'єкта кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XX КК України, потрібно встановити пріоритетне завдання міжнародної спільноти, позаяк ці посягання взаємопов'язані зі сучасною міжнародною кримінально-правовою наукою. Статут ООН від 26.06.1945 визначає, що основною метою міжнародного співтовариства є підтримання міжнародного миру та безпеки, а також вжиття ефективних колективних заходів для запобігання і усунення загроз миру, а отже, і придушення актів агресії (ст. 1). Відтак усі міжнародні суперечки мають вирішуватися винятково мирними засобами і в такий спосіб, що не порушує мир, безпеку та справедливість (п. 3 ч. 2) [270]. Гарантування реалізації права народів на мир потребує орієнтації політики держав на усунення загроз війни, на унеможливлення застосування сили в міждержавних відносинах та вирішення міжнародних спорів мирними засобами відповідно до Статуту ООН [220]. Подібне міркування також передбачене і в законодавстві України, зокрема щодо визначення одним із головних завдань Генерального штабу Збройних Сил України забезпечення підготовки та участі національного контингенту та національного персоналу Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки (ст. 11 ЗУ «Про оборону України» від 06.12.1991) [218]. Із огляду на вказане, можна зробити висновок, що основним завданням міжнародного співтовариства є ефективне реагування на будь-які загрози миру та безпеки людства. Ці поняття є нероздільними та одне без одного не можуть співіснувати. Тобто у разі початку збройної боротьби між державами виникає реальна загроза для безпеки людства, що порушує міжнародний правопорядок, головною метою якого є забезпечення стабільного та мирного співіснування держав у світі. В основі міжнародного правопорядку є погоджені міжнародним

співтовариством правила, що регламентують відносини між суб'єктами міжнародного права, зокрема й принципи врегулювання суперечок. Відтак слушною слід вважати позицію тих науковців, які родовим об'єктом кримінальних правопорушень Розділу XX КК України визначають суспільні відносини, які мають забезпечувати міжнародний правопорядок.

Останнім критерієм поділу «по вертикалі» об'єктів складу кримінальних правопорушень є встановлення безпосереднього об'єкта, без чіткого визначення якого істотно ускладнюється або й унеможлиблюється кримінально-правова оцінка вчиненого діяння, позаяк він має визначальне значення, насамперед, під час здійснення кримінально-правової кваліфікації і розмежування складів кримінальних правопорушень [110, с. 60]. Тому розгляд особливостей безпосереднього об'єкта складу найманства потребує «інвентаризації» позицій науковців щодо його змісту. Відтак можна виокремити три позиції. Так, одні автори таким об'єктом визнають суспільні відносини, спрямовані на забезпечення миру між державами та народами [274, с. 670; 132, с. 1004]. Інші вчені у складі найманства виокремлюють два об'єкти кримінально-правової охорони: інтереси миру та безпеки людства (під час вербування, навчання, фінансування, матеріального забезпечення та використання найманця); визначені міжнародним правом правила, методи і засоби ведення воєнних дій, які, за своїм змістом, є спеціальним видом інтересів щодо забезпечення миру і безпеки людства (участь найманця у збройному конфлікті воєнних або насильницьких діях) [171, с. 73–75]. Побутує також думка, що безпосереднім об'єктом найманства, вчиненого в умовах міжнародного збройного конфлікту, є регламентований міжнародним правом порядок ведення міжнародного збройного конфлікту й участі в ньому, як складова порядку взаємин між суб'єктами міжнародного права в умовах збройного конфлікту. Водночас основним безпосереднім об'єктом найманства, вчиненого в умовах збройного конфлікту неміжнародного характеру або воєнних дій, є територіальна цілісність і конституційний лад держави [140, с. 190].

Утім визначати безпосередній об'єкт складу злочину «найманство» лише на основі підходів, запропонованих у теорії кримінального права, нелогічно,

оскільки є необхідність розглянути структурні елементи, які утворюють суспільні відносини, а саме:

- 1) суб'єкти відносин;
- 2) предмет, із приводу якого складаються та існують суспільні відносини;
- 3) соціальний зв'язок як зміст суспільних відносин [275, с. 56].

Спершу розглянемо предмет, охоронюваний нормою про заборону найманства суспільних відносин. Видається, що небезпека найманства полягає в тому, що участь у захисті державних інтересів мають брати особи, які є громадянами сторони конфлікту, тобто захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності є їхнім обов'язком, а не іноземців чи осіб без громадянства. Відтак «купівля» людського ресурсу задля впливу на внутрішньополітичну чи зовнішньополітичну ситуацію є нехтуванням міжнародно-правових заборон, що становить загрозу міжнародному правопорядку.

Також потрібно проаналізувати питання визначення кола учасників, між якими складаються відповідні суспільні відносини. З одного боку, таким суб'єктом є держава, яка, дотримуючись норм відповідальної та заснованої на співробітництві поведінки в галузі безпеки, вживає на державному рівні заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, наукового, науково-технічного, інформаційного, правового, організаційного тощо змісту щодо підготовки до збройного захисту та захисту держави у разі збройної агресії чи збройного конфлікту (ст. 1 ЗУ «Про оборону» від 06.12.1991) [218]. З іншого боку, суб'єктом є: 1) держава; 2) національні рухи опору; 3) опозиційні групи; 4) будь-яка інша особа.

Останньою складовою структури досліджуваних суспільних відносин є соціальний зв'язок, що полягає у певній взаємодії між суб'єктами цих відносин [273, с. 147; 123, с. 103]. Відповідно до диспозиції ст. 447 КК України, конституційний лад, державна влада, органи державної влади, а також територіальна цілісність держави становлять зміст розглядуваних суспільних відносин [130]. А тому є необхідність детальніше проаналізувати ці поняття. У нормативно-правових актах України не визначено поняття «конституційний лад». Тільки у ч. 2 ст. 5 Конституції України зазначено, що право визначати і змінювати конституційний лад України належить виключно народові і це право

не може бути узурповано державою, її органами або посадовими особами [108]. У рішенні Конституційного Суду України від 05.10.2005 № 6-рп/2005 щодо цієї норми вказано, що тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII [242].

Конституційний лад визначає головні ознаки державного і суспільного устрою, зміст відносин влади, форми правління і політичного режиму, основні сторони правового регулювання суспільних відносин, а також порядок взаємодії політичної, соціальної та економічної систем управління [206, с. 36]. Відтак елементами конституційного ладу України є: 1) державний і народний суверенітет; 2) територіальний устрій та цілісність території; 3) форма правління; 4) політичний режим, який закріплює можливість здійснення народного волевиявлення через референдум, вибори та інші форми безпосередньої демократії, гарантії місцевого самоврядування, захист на державному рівні прав і свобод людини та громадянина, ґрунтування суспільного життя на засадах політичної, економічної та ідеологічної різноманітності; 5) визнання найвищою соціальною цінністю людини, її життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки [60, с. 133]. Отже, конституційний лад є результатом юридичного закріплення основ держави.

Як предмет охоронюваних суспільних відносин, державна влада трактується як політико-правовий та організаційний інструмент забезпечення функціонування держави та реалізації її місії крізь систему повноважень і механізмів, що застосовуються від імені держави спеціально утвореними органами [75, с. 143], що полягає у здатності нав'язувати свою волю іншим суб'єктам у сфері управління справами держави і суспільства через використання можливостей державного апарату [277, с. 425]. Державна влада є функцією асиметричного суспільства, у якому вона має верховенство, формує спеціалізований апарат для регулювання соціальних відносин, застосовує право і можливість легітимного примусу. Політична воля, сила та ресурсний потенціал

є найважливішими складовими змісту державної влади. Своєю чергою, структурні елементи влади формуються зі системи політико-правових інститутів, які є характерними для форм сучасної держави і водночас специфічними щодо їх реалізації у конкретних державах [50, с. 6]. Відповідно до ст. Конституції України, державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [108]. Відтак забезпечується функціонування механізму всіх владних органів держави. Очевидно, що державна влада має гарантувати у суспільстві порядок і стабільність, а також здійснювати захист громадян від різних загроз із використанням засобів державного примусу.

Щодо поняття «орган державної влади», то за семантичним змістом (від грец. – інструмент, знаряддя) він трактується як структурно організований елемент державного механізму, наділений владними повноваженнями та необхідними матеріальними засобами для здійснення завдань, пов'язаних із реалізацією тієї чи іншої функції держави; система цих органів утворює апарат держави [30, с. 565]. Головні специфічні ознаками, притаманні органам державної влади, такі: реалізують завдання і функції держави в одній із конституційних форм державної діяльності; здійснюють державне управління; мають повноваження державно-владного змісту [55, с. 12]. Зважаючи на викладене, завдання і функції держави здійснюються через органи державної влади, які мають вирішувати загальнодержавні питання та гарантувати захист інтересів держави.

Зрештою, поняття «цілісність» є станом внутрішньої єдності об'єкта, його відносної незалежності від навколишнього середовища, недопустимості насильницького поділу території або захоплення та відторгнення (анексії) її частини [31, с. 758; 320, с. 442]. Цілісність характеризує стан території України з огляду на її просторові параметри (єдність та неподільність) [248, с. 224]. Відповідно до ЗУ «Про національну безпеку України» від 28.06.2018 одним із головних інтересів держави є територіальна цілісність [217]. Принцип недоторканності держави і територіальної цілісності є одним із фундаментальних у міжнародному праві, який покладає такі зобов'язання на держави, як повага до територіальної цілісності кожної держави, утримання від будь-яких дій, що

протирічать принципам та цілям Статуту ООН, які становлять застосування сили або загрозу застосування сили, перетворення території країни в об'єкт військової окупації або інших безпосередніх або опосередкованих заходів застосування сили [85]. На думку О. О. Гречка, конституційний зміст цілісності території полягає в тому, що територія належить народові України і не може бути передана іншим державам, позаяк іноземна держава, у випадку привласнення частини державної території, набуває на неї територіальне верховенство, а реалізація права власності на таку територію захищається системою і міжнародного, і внутрішнього права [54, с. 13, 14]. Відтак територія є конституційною складовою держави, а територіальна цілісність – гарантією її верховенства.

Важливою ознакою соціального зв'язку як елемента структури суспільних відносин є обов'язок відповідної правослухняної поведінки суб'єктів відносин на благо суспільства [81, с. 75]. Відомо, що міждержавні відносини мають правовий зміст, а отже, на їх учасників покладено обов'язок вирішувати будь-які суперечки винятково у мирний спосіб згідно з міжнародно-правовими принципами [162, с. 44]. Відносини між державами мають формуватися як дружні, держави зобов'язані утримуватися від воєнної, політичної, економічної чи будь-якої іншої форми тиску, зокрема блокади, відповідно до свого національного законодавства припиняти на своїх територіях створення і діяльність організацій і груп, спрямованих проти територіальної цілісності і недоторканності, політичної незалежності будь-якої з держав [63]. Також держава має утримуватися від погрози силою або її використання, засилання нею або від її імені озброєних банд чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили, спрямованої на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності іншої держави. Окрім того, держава зобов'язана вживати усі можливі заходи щодо недопущення випадків вербування, фінансування, матеріального забезпечення або навчання найманців на своїй території. Водночас на держави покладається обов'язок невтручання

у внутрішні справи іншої держави та сприяння збереженню миру, а отже, протидіяти особам, що наймають на службу людей зі злочинною метою для будь-якої держави. У разі невиконання одним із суб'єктів покладених на нього обов'язків та відвертого нехтування дотримання міжнародно-правових принципів у частині дружніх відносин, відбувається розрив соціального зв'язку. Відтак спірні питання вирішуються за допомогою силових методів.

Отож, безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 447 КК України, є міжнародний правопорядок у частині неможливості залучення осіб, які не мають юридичного зв'язку з державою, яка є учасником внутрішнього чи зовнішнього протистояння, до участі у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності.

Також необхідно проаналізувати додатковий безпосередній об'єкт складу найманства, яким є суспільні відносини, які підпадають під небезпеку заподіяння шкоди лише у разі, коли здійснюється посягання на основний об'єкт. У наукових працях, присвячених питанням кримінально-правової протидії найманству, не виокремлено додаткового (обов'язковий (шкода спричиняється неминуче) та факультативного (існує ймовірність спричинення шкоди) безпосереднього об'єкта.

Видається, що найманство, зокрема, у випадку фактичного використання найманця у відповідних злочинних діяннях (ч. 1 ст. 447 КК України) чи його участі (ч. 4 ст. 447 КК України) заподіює шкоду основам національної безпеки (наприклад, у разі посягання на територіальну цілісність держави), авторитету органів державної влади (наприклад, у разі перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-2)) тощо. Водночас такий об'єкт охороняється іншими кримінально-правовими нормами та потребує самостійної кваліфікації. Однак, у рамках найманства він, власне, є додатковим обов'язковим об'єктом кримінально-правової охорони, тоді як додатковим факультативним об'єктом можна вважати права і свободи людини та громадянина, громадські інтереси тощо.

2.2 Об'єктивна сторона складу найманства

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення є зовнішнім виявом кримінально-протиправної поведінки та відображає найбільш вичерпну інформацію, необхідну для здійснення кримінально-правової кваліфікації. Ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення описані в кримінальному законі. Чіткий і достатньо вичерпний їх опис є вагомою підставою дотримання законності і в правозастосовній діяльності, позаяк притягнення особи до кримінальної відповідальності пов'язане, насамперед, із визначенням в її поведінці ознак об'єктивної сторони конкретного складу кримінального правопорушення, передбаченого КК України [153, с. 95]. С. А. Кузьмін зауважує, що саме об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення є тим елементом диспозиції, що має забезпечити максимально повне нормативне відображення, необхідне для утворення юридичної моделі конкретного складу кримінального правопорушення. На думку науковця, вона (об'єктивна сторона) є своєрідною опорою всього процесу, оскільки на практиці правозастосовні органи у разі виявлення ознак складу кримінального правопорушення стикаються, насамперед, із ознаками його об'єктивної сторони [139, с. 313]. Своєю чергою, І. М. Романюк стверджує, що об'єктивна сторона має вирішальне значення для визначення ознак складу кримінального правопорушення. Це пояснюється такими чинниками: зовнішні ознаки залишають, за правило, сліди у матеріальному світі, внаслідок чого можливо відносно точно відновити картину кримінального правопорушення та довести факт його вчинення; найнадійнішим критерієм вираження внутрішніх ознак (суб'єктивної сторони) є зовнішні ознаки, позаяк внутрішні і зовнішні ознаки органічно поєднуються, водночас зовнішні ознаки полягають в об'єктивній неможливості безпосереднього сприйняття психічних явищ; у зовнішніх ознаках кримінального правопорушення міститься те, що належить до небезпечності та шкідливості кримінального правопорушення [245, с. 111]. Вважаємо

слушною цю думку, оскільки за ознаками об'єктивної сторони визначаються ознаки інших елементів складу кримінального правопорушення (об'єкт посягання, форма вини, мотив), а їх встановлення сприяє правильній кримінально-правовій кваліфікації.

Загальноновизнано, що ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення поділяють на обов'язкові та факультативні залежно від їх відображення у диспозиції статті. До таких належать: суспільно небезпечне діяння у формі дії чи бездіяльності, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, спосіб, місце, час, обстановка, засоби і знаряддя вчинення кримінального правопорушення [298, с. 102; 245, с. 111].

Під час ведення РФ агресивної війни проти України стало відомо про чимало випадків участі найманців у бойових діях, які залучені з боку держави-агресора. Втім, аналіз судової практики України відображає лише поодинокі випадки винесення вироків у справах про найманство. З огляду на це, є потреба встановити, чи не слугує причиною цьому недосконалий опис ознак у відповідній кримінально-правовій нормі.

Видається логічним розкриття об'єктивної сторони розпочати із загального розуміння поняття «наймати». Його семантичний зміст розглядається як: брати, вербувати, рядити, єднати (за угодою), контрагувати [207], приймати для виконання якої-небудь роботи за певне винагородження, за плату [257], брати, приймати на роботу, службу кого-небудь на певних умовах; брати для користування що-небудь за плату на певний час; влаштувати кого-небудь на роботу, віддавати у найми, у розпорядження кого-небудь; здавати кому-небудь на тимчасове користування, віддавати в оренду [261]. Отож, зміст поняття «наймати» полягає у прийнятті кого-небудь на роботу на певних умовах за відповідну плату.

Склад злочину «найманство» є формальним, тобто таким, у якому суспільно небезпечний наслідок не вказаний як обов'язкова ознака об'єктивної сторони (за винятком того, що передбачений ч. 3 ст. 447 КК України), а виведений за його межі і не впливає на кваліфікацію. Аналіз диспозиції

ст. 447 КК України дає змогу стверджувати, що найманство полягає у таких способах його вчинення:

- 1) вербування найманців;
- 2) фінансування найманців;
- 3) матеріальне забезпечення найманців;
- 4) навчання найманців;
- 5) використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях;
- 6) участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях [130].

Так, Великий тлумачний словник української мови поняття «вербувати» трактує як наймати, набирати людей на роботу [31, с. 326]. Вербування полягає у здійсненні певної угоди (у письмовій чи усній формі) між наймачем і тим, хто наймається, відповідно до якої друга сторона зобов'язується взяти безпосередню участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, а перша в обмін, відповідно, має надати їй будь-яку вигоду [200, с. 419; 140, с. 192]. Вербування розуміється як запрошення, умовляння, набір за наймом людей для їх використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях [308, с. 1012; 131, с. 1129]. При цьому, у кримінально-правовій літературі вказується, що запрошення і умовляння можуть вчинятися як щодо певної особи, так і невизначеного кола осіб (наприклад, під час прилюдного виступу, повідомлення в ЗМІ, розповсюдження плакатів чи листівок тощо) [127, с. 324]. Така позиція викликає сумніви, оскільки фактично вербування є формою підшукування співучасників для наступних кримінальних протиправних діянь. Тобто, це норма про готування до насильницького захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність тощо (так звана, *sui generis* норма). Підшукування співучасників, своєю чергою, – це адресно спрямовані діяння, а не публічні заклики до невизначеного кола суб'єктів. Публічні заклики караються лише через пряму вказівку про це у нормі-забороні кримінального закону України. Тому, видається, що вербування має бути тільки адресне.

Цікаве бачення щодо поняття «вербування» має О. В. Наден, яка вважає, що воно починається з пошуків кандидатів у найманці та подальшого психічного впливу на них, зокрема, шантажу (залякування погрозою викрити або розголосити з певною метою факти, відомості, які можуть скомпрометувати чи зганьбити кого-небудь) [183, с. 405]. Також авторка стверджує, що часто пропозиція про участь у збройному конфлікті або воєнних діях може здійснюватися не на матеріальній, а на ідейно-патріотичній або релігійній основі [260, с. 116, 151]. Водночас, така позиція є раціональною, позаяк вербування можливе не лише шляхом матеріального заохочення, оскільки однією з ознак, яка характеризує особу-найманця, є його участь у воєнних або насильницьких діях винятково з метою отримання будь-якої особистої вигоди (наживи). Для визнання особу найманцем дійсно потрібно довести, що вона діє з метою отримання будь-якої особистої вигоди (не обов'язково матеріальної), однак, немає жодного законодавчого обмеження щодо способу вербування. Той, хто вербує, може погрожувати, примушувати тощо, що не виключає і оплати за згоду бути найманцем пізніше.

Свого часу, у висновку громадської антикорупційної експертизи від 20.03.2015 на законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства» було визначено рекомендації щодо техніко-юридичного удосконалення цього законопроекту. Зокрема, вказувалось, що «вербувати» найманців ні теоретично, ні практично не можливо, з огляду на зміст Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989, а також примітки до запропонованої в законопроекті редакції (ч. 1 ст. 447 КК України), оскільки найманець – це особа, яка вже завербована [43]. Така позиція є раціональною, оскільки особа, яку мають намір завербувати, ще не має статусу «найманець», а є тільки його кандидатурою (скажімо, військовослужбовцю, звільненому у запас, пропонують брати участь у збройному конфлікті на боці іноземної держави). Втім, цю ситуацію варто розглянути з іншої сторони.

Відомо, що у світі є чимало спеціально створених угруповань, які займаються найманством. Зокрема, як приклад, можна навести так зване угруповання «Вагнер», члени якого мають статус найманців, оскільки здійснюють свою злочинну діяльність у різних куточках світу (Судан, Малі, Сирія, Афганістан тощо). А тому пропозиція «наймача» взяти участь у насильницьких діях у тій чи іншій державі спрямована саме не потенційним, а фактичним найманцем, які вже тривалий час беруть участь у бойових діях. Водночас, аргумент про залучення до певних дій «готових» найманців (як-от «Вагнер») потрібно, радше, розглядати як залучення найманця до вчинення відповідних діянь, а не вербування. З огляду на зазначене, такі рекомендації громадської антикорупційної експертизи є не до кінця виваженими. Також слушною є думка про неможливість вербування найманця в тому розумінні, яке викладене у примітці, оскільки чинне формулювання норми про найманство створює термінологічну неточність. Окрім того, видається, що вербування навіть одного найманця має бути кримінально караним. Однак, у ч. 1 ст. 447 КК України законодавець вживає вказівку на «найманців» у множині. А тому норма потребує змін у цій частині. Задля уникнення таких термінологічних недолугостей, слід термін «найманці» замінити на термін «особа». Дещо схожа позиція простежується в проєкті КК України, де у ст. 11.5.7 вказується: «дії особи, яка завербувала, навчала, фінансувала чи матеріально забезпечувала або використовувала у конфлікті як найманця» [230]. Власне, використання частки «як» і нівелює термінологічну неточність, оскільки особа вербується як найманець, тобто в якості бути найманцем. Таке рішення однозначно є більш вдалим, аніж чинне формулювання норми.

Також ватро звернути увагу на ще один момент. Назва ст. 447 КК України звучить як «Найманство». У диспозиції ч. 1 ст. 447 КК України перелічені способи найманства. Однак, участь найманця у збройному конфлікті фактично є самостійним складом злочину (ч. 4 ст. 447 КК України). З огляду на це, вважаємо за необхідне, безпосередньо вказати у ч. 1 ст. 447 КК України на термін «найманство» з подальшим виокремленням способів його вчинення, як

це має місце, скажімо, у нормах про державну зраду (ст. 111 КК України) чи терористичний акт (ст. 258 КК України).

Запропоновані зміни до ч. 1 ст. 447 КК України необхідно викласти в такій редакції: «Найманство, а саме вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання особи з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях».

Після повномасштабного вторгнення 24.02.2022 РФ на територію України, держава-агресор зазначала чисельних втрат особового складу військ. А тому, задля відновлення свого наступального потенціалу, представники РФ вдаються до вербування найманців за кордоном. Про це свідчить підписаний російським диктатором Путіним Указ «Про зміни у деяких актах Президента РФ» від 27.02.2023 № 131, відповідно до якого істотно зменшується термін дії контрактної служби в армії РФ (із п'яти до одного року) для іноземних громадян [90]. Зокрема, відомо, що РФ для участі у війні проти України здійснює вербування палестинських найманців, обіцяючи винагороду у розмірі 350 доларів США щомісяця, а також виплати членам їх сімей, які залишилися в Лівані [246]. Також наявні випадки, коли російська ПВК «Вагнер» здійснює вербування найманців із використанням американських платформ соціальних мереж Twitter і Facebook із метою забезпечення їх участі в бойових діях, зокрема, й в Україні [87].

Судовій практиці України відомі випадки притягнення до кримінальної відповідальності за вербування найманців. Так, вироком Деснянського районного суду м. Києва від 16.02.2022 Ю. та О. визнано винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 27, ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 447 КК України. Цей злочин було вчинено за таких обставин. 15.03.2011 на території Сирійської Арабської Республіки розпочався багатосторонній збройний та політичний конфлікт, що згодом переріс у повстання й громадянську війну, яка триває

і нині. Сторонами конфлікту, з одного боку, є Сирійські арабські збройні сили та Національні сили оборони на чолі з президентом Башаром аль-Асадом, а, з інших, – опозиційно налаштовані військові загони.

Протягом 2019 року (точні дати, час й місце під час досудового розслідування не встановлені) особа, матеріали стосовно якої виділені в окреме провадження, діючи за попередньою змовою з іншими невстановленими особами, та, маючи на меті власне збагачення, розробила план щодо вчинення активних дій, спрямованих на вербування осіб – найманців, із метою їх подальшого використання у збройних конфліктах на території Сирії, відповідно до якого були розподілені ролі кожного із співучасників, у тому числі осіб, які залучатимуться згодом, а також забезпечення фінансування вчинення злочину, пов'язаного з витратами на його підготовку і вчинення, з виплатою грошової винагороди іншим учасникам за успішне виконання поставлених завдань.

Для залучення в якості найманців мали бути підібрані особи з числа колишніх військовослужбовців, добровольців, які брали участь в Антитерористичній операції, або тих, хто мав інший бойовий досвід, а також спортсмени, здебільшого, які займаються єдиноборствами та мають досвід поводження зі зброєю. За участь найманців у збройному конфлікті на території Сирії останнім пропонувалася грошова винагорода в розмірі від 5000 до 10000 доларів США в місяць, залежно від рівня бойової підготовки.

28.01.2020 О. за допомогою додатку-месенджера «Telegram» запропонував В. поїхати до Сирії, з метою участі у бойових діях, за грошову винагороду 10000 доларів США, на що останній погодився, тобто О. здійснив його вербування. Далі, у період із 28.01.2020 до 03.02.2020, під час листування у додатку-месенджері «Telegram» О. повідомив В. подробиці його участі у бойових діях у Сирії, а також вони домовилися про зустріч у м. Києві через декілька днів, щоб особисто про все домовитися та пройти інструктаж у організаторів цієї «поїздки». Також О. сказав В., що йому необхідно взяти зі собою ще декількох осіб, які готові воювати в Сирії.

Далі 05.02.2020 Ю. зустрівся з В., Р., К. у м. Київ, де розповів про всі обставини їхньої поїздки до Сирії та подальшої участі у збройному конфлікті на її території. Вислухавши Ю., вказані особи надали свою згоду на участь у збройному конфлікті на території Сирії, на що Ю. повідомив, що вони мають пройти інструктаж із його керівництвом, після чого отримають завдаток за участь у збройному конфлікті на території Сирії для придбання військового обмундирування й інших необхідних для поїздки речей. Таким чином, Ю. та О. здійснено вербування громадян України для їх участі у збройному конфлікті Сирії [37].

У кримінально-правовій теорії немає сталого підходу до визначення моменту закінчення найманства у формі вербування. Так, одні автори дотримуються позиції, що вербування слід вважати закінченим посяганням із моменту вчинення дій, які передують укладенню угоди про так звану «співпрацю» між наймачем та потенційним найманцем [131, с. 1129]. Натомість інші – з моменту укладення угоди про оплачувану участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях [175, с. 231; 140, с. 192; 183, с. 152]. При цьому ці автори вказують, що за рамками вербування залишається «виконання зобов'язань» за угодою, тобто, не має значення, чи отримав завербований найманець гроші, чи взяв участь у збройному конфлікті [175, с. 231]. Вважаємо перший підхід недостовірний, оскільки дії, які передують укладенню такої угоди, мають підготовчий характер (отримання вербувальником коштів на оплату видатків, пов'язаних із вербуванням, підбір ним помічників, підшукування та перевірка потенційних кандидатів тощо). Безпосереднє ж запрошення для участі найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, найімовірніше, слід вважати замахом на вчинення цього злочину. Відтак, отримання згоди вербувальником від потенційного найманця, є закінченим посяганням.

Наступною формою вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК України, є фінансування найманців із метою їх використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. Поняття «фінансування»

тракується як виплата найманцю регулярної матеріальної винагороди, різних премій, оплата транспортних видатків, надання коштів для виконання ним бойового завдання, купівлі зброї, боєприпасів, обмундирування, військової техніки тощо [183, с. 154–155; 140, с. 324]. За твердженням С. М. Мохончука, фінансування найманців передбачає, по-перше, наявність іншої сторони – отримувача грошових коштів, а по-друге, – цільове призначення цих коштів, а саме утримання найманців [175, с. 232]. Утім, видається, що фінансування як таке не зводиться винятково до утримання найманців, оскільки такі кошти можуть іти на потреби родини або заощаджуватися ними.

Матеріальне забезпечення найманців як вид організаційної діяльності виражається в постачанні їх обмундируванням, зброєю, боєприпасами, технікою і транспортом, іншим майном тощо [140, с. 193; 127, с. 324]. Фінансування і матеріальне забезпечення найманця не пов'язано тимчасовими рамками збройного конфлікту, воєнних або насильницьких дій. Воно може відбуватися і під час участі найманця в них, і до або після закінчення участі [183, с. 155].

Слід зауважити, що законодавець у КК України використовує та трактує поняття «фінансування» дещо неоднозначно. Зокрема, в одних випадках, фінансування кримінальних протиправних дій полягає у їх фінансовому або матеріальному забезпеченні (ст. 110-2, ст. 258-5 КК України), а в інших, – матеріальне забезпечення розглядається як альтернативний спосіб фінансування (ч. 3 ст. 260, ч. 1 ст. 447 КК України). Водночас у Міжнародній конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989 взагалі не згадується термін «матеріальне забезпечення», що свідчить про вихід за межі норм міжнародного права та, на думку С. М. Мохончука, розширює засоби імплементації міжнародного договору на національному рівні порівняно із засобами імплементації, передбаченими цією Конвенцією [175, с. 234–235].

В інших нормативно-правових актах України, зазвичай, разом із терміном «фінансування» використовується юридична конструкція «матеріально-технічне

забезпечення» (п. 3 ч. 2 ст. 129 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 [228], ст. 105 ЗУ «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 [217], п. 3 ч. 1 ст. 65 ЗУ «Про прокуратуру» від 14.10.2014 [226] тощо).

Щоб визначити співвідношення вказаних вище понять, передусім, слід з'ясувати їх семантичний зміст. Так, термін «забезпечення» трактується як постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати достатні матеріальні засоби для існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось [31, с. 375]. Термін «фінансувати» розглядається як забезпечення коштами, фінансами [260, с. 599]. «Фінансування» полягає у діяльності, пов'язаній зі забезпеченням грошовими ресурсами соціальних, економічних, освітніх, культурних, управлінських, оборонних та інших потреб держави, її органів, установ, підприємств, організацій та громадян [321, с. 282]. Що стосується поняття «матеріально-технічне забезпечення», то під ним розуміють комплекс організаційних, економічних, технічних, транспортних, правових та інших заходів і процесів, спрямованих на забезпечення потреб засобами виробництва та предметами праці для використання [321, с. 599]. З наведеного очевидно, що фінансування зводиться винятково до розподілу грошових коштів, тоді як матеріально-технічне забезпечення полягає у здійсненні системи заходів, які гарантують задоволення матеріальних потреб. Про це, зокрема, йдеться у ЗУ «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011, де під матеріально-технічним забезпеченням розглядають надання необхідних приміщень, транспортних засобів і засобів зв'язку, обладнання, інвентарю тощо (ст. 51) [211]. М. Б. Стиранка висловлює думку, що поняття «матеріально-технічне забезпечення» порівняно з поняттям «матеріальне забезпечення» охоплює ширший обсяг дій, а тому автор пропонує у диспозиції ч. 1 ст. 447 КК України останнє поняття замінити першим [268, с. 122]. Утім, вважаємо, що така позиція є сумнівною, оскільки ці поняття є синонімами. Більше того, у КК України термін «матеріально-технічне забезпечення» не фігурує, а 8 разів згадується про «матеріальне

забезпечення». Тому слушними видаються міркування З. А. Тростюк, що кримінально-правовий термін вирізняється стійкістю. Якщо законодавець визнав за доцільне його ввести, то він має послідовно використовуватися у всьому тексті Особливої частини КК України [282, с. 16].

У кримінально-правовій літературі дискусійним є питання щодо моменту закінчення аналізованого посягання у формі фінансування. З огляду на це, можна виокремити два підходи. Представники першого переконані, що таким моментом є фактичне використання найманцем коштів за призначенням [93, с. 53]. Натомість, представники другого стверджують, що закінченим злочин у цій формі вважатиметься з моменту їх отримання найманцем [175, с. 232; 183, с. 156]. Вочевидь, більш слушною є остання позиція, адже не відомо, коли саме найманець використовуватиме кошти. Більше того, він може протягом доволі тривалого часу їх накопичувати. Мабуть, під час вирішення цього питання слід опиратися на те, що основною метою найманця є особиста вигода, а тому отримання ним коштів слід вважати закінченим злочином у формі фінансування. Якщо ж із певних причин, які не залежали від волі сторони, яка здійснює фінансування, найманці не отримали грошових коштів, то в такому разі є всі підстави вважати, що має місце замах на їх фінансування. Те саме можна стверджувати і про матеріальне забезпечення найманства, яке є закінченим посяганням із моменту отримання найманцем засобів для здійснення своєї злочинної діяльності.

Ще однією формою найманства є навчання найманців із метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. Таке навчання полягає у передачі в різній формі знань, умінь та навичок із питань конструкції зброї та її використання, будови військової техніки, вибухових пристроїв, тактики ведення бою тощо, спрямована на досягнення злочинного результату, оскільки таке навчання відбувається з розрахунком на те, що найманець візьме безпосередню участь у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях [175, с. 233; 200, с. 420; 127, с. 324]. Навчання найманця може виражатися як у комплексній військовій підготовці, так і в навчанні

окремим прийомам поводження з конкретним видом зброї, тому чи іншому тактичному прийому, що траплятиметься значно частіше, ніж комплексна бойова підготовка [183, с. 159]. При цьому немає значення, чи проводиться відповідне навчання дистанційно, чи за безпосередньої участі інструктора.

Щодо моменту закінчення злочину у цій формі, то це питання є дискусійним. Одні вчені вважають, що це посягання є закінченим тоді, коли у найманця сформовано навички застосування засобів збройної боротьби, достатні для використання його стороною збройного конфлікту, воєнних чи насильницьких дій для вирішення конкретних бойових завдань [140, с. 192]. Натомість інші переконані, що склад злочину «навчання найманця» є закінченим із моменту фактичного початку навчання [183, с. 159; 175, с. 233]. Вважаємо, що більш слушним є другий підхід. Зважаючи на те, що навчання є певним процесом передачі і засвоєння знань, то такі дії навіть разового характеру мають розглядатися як закінчене посягання, оскільки відбувся відповідний процес.

Ще однією формою найманства є використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. У ч. 1 ст. 447 КК України термінологічний зворот «використання у збройних конфліктах» вживається у множині. Відтак очевидним є висновок, що у разі використання найманця лише в одиничному збройному конфлікті, такі дії не отримують кримінально-правової оцінки. Те саме можна зазначити і про «навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах». Вочевидь, що це не так. А тому норма потребує змін в цій частині. Слід зауважити, що у ч. 5 ст. 447 КК України та примітці до вказаної статті законодавець послуговується терміном «збройний конфлікт».

Термін «використовувати» означає скористатися ким-небудь, чим-небудь; використовувати з користю, тобто з вигодою, в інтересах кого-небудь, відповідно до чийось інтересів [258, с. 54]. Використання найманців здійснюється на підставі віддання відповідного наказу та постановки бойового завдання особою, що їх найняла. А тому найманці підкоряються військовому

командуванню сторони, яка їх завербувала. Їх використання трактується як безпосереднє залучення до бойових дій на території іншої держави, керівництво діями формувань чи окремих найманців із вирішенням різноманітних завдань (проведення військових переворотів, актів тероризму, диверсій тощо) [254, с. 154; 127, с. 324; 131, с. 1129].

Аналіз змісту поняття «використання» викликає застереження щодо його вживання у нормі про найманство. У КК України «використання» особи вживається, наприклад, у ст. 150-1 КК України «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом». При цьому, на відміну від ст. 304 КК України, в якій йдеться про втягнення неповнолітніх у зайняття жебрацтвом, ustaleno ці склади кримінальних правопорушень розмежовують за тією ознакою, що використання особи передбачає відсутність чи придушення її волі у вчинених діях. Тобто особа виступає як знаряддя кримінального правопорушення. А тому термінологічно виваженішою була б вказівка на «залучення найманців до збройного конфлікту, воєнних або інших дій...».

Злочин у цій формі слід вважати закінченим із моменту фактичного початку виконання обов'язків, покладених на найманця стороною збройного конфлікту, яка його завербувала. Іншими словами, – з моменту початку його участі у воєнних діях.

Обов'язковою однакою об'єктивною стороною досліджуваного складу злочину є обстановка його вчинення, а саме – використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. Відтак потрібно докладніше проаналізувати ці поняття. Зокрема, у Воєнній доктрині України, затвердженій Указом Президента України від 24.09.2015 № 555/2015 (втратила чинність) «збройний конфлікт» трактувався як збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [45]. У наказі Міністерства оборони України від 09.06.2017 № 704/30572 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у

Збройних Силах України» під поняттям «міжнародний збройний конфлікт» розуміють будь-яке зіткнення між двома або більше державами із застосуванням збройних сил. Водночас «збройний конфлікт неміжнародного характеру» розглядається як тривалі та інтенсивні збройні зіткнення на території держави між урядовими збройними силами і організованими збройними формуваннями або між організованими збройними формуваннями [216]. Відтак очевидно, що суб'єктами збройних конфліктів можуть бути і держави, і організовані збройні групи, формування відповідної держави. А тому збройний конфлікт охоплює всю систему міжнародних положень про захист людської особистості, що регламентують особливий режим регулювання суспільних відносин у період збройних конфліктів. Відтак з'являються нові учасники правовідносин, зокрема комбатанти, поранені, хворі, цивільне населення та інші особи, права яких потребують особливого захисту [202, с. 45].

Кримінально-карним також є використання найманців у воєнних діях. Термін «воєнні дії» неодноразово використовується у КК України (ст. 433, ст. 435, ст. 447 КК України). У законодавстві України воєнні дії розглядаються як організоване застосування сил оборони та сил безпеки для виконання завдань з оборони України. При цьому районом воєнних дій є визначена рішенням Головнокомандувача Збройних Сил України частина сухопутної території України, повітряного або/та водного простору, на якій упродовж певного часу ведуться або/та можуть вестися воєнні (бойові) дії (ЗУ «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-ХІІ) [218]. Утім, визначення поняття «воєнні дії», передбачене у вказаному законі, є менш інформативним порівняно з визначенням поняття «збройний конфлікт», оскільки не вказано між якими сторонами ведуться воєнні дії, його масштаби чи цілі. Водночас, у ст. 1 Гаазької конвенції про відкриття воєнних дій від 18.10.1907 вказано, що договірні держави визнають, що воєнні дії між ними не мають починатися без попереднього та недвозначного попередження, яке матиме форму мотивованого оголошення війни чи форму ультиматуму з умовним

оголошенням війни [48]. У Словнику воєнного часу, підготовленого Комісією з журналістської етики за сприяння Міністерства оборони України, воєнні дії трактуються як організоване застосування військ, сил і засобів для воєнних операцій на суші, на морі, в повітрі, в космосі, – в стратегічному і оперативному масштабах. Також зазначено, що воєнні дії можуть вестися у формі кампаній, операцій, битв, ударів, боїв, систематичних бойових дій. Тобто бойові дії можуть бути частиною воєнних дій. У контексті широкомасштабної війни Росії проти України термін «бойові дії» доречно вживати, подаючи інформацію про ситуацію в конкретних регіонах, а «воєнні дії» – говорячи про війну загалом [169]. Їх метою є знищення живої сили, бойової техніки і військових споруд противника, заволодіння територією, яку він займав, протидії наступу противника, відбиття його ударів й утримання території, що перебуває під контролем своїх військ [49, с. 49]. Із наведеного вище очевидно, що поняття «воєнні дії» та «збройний конфлікт» не є тотожними категоріями, оскільки збройний конфлікт є різновидом соціального конфлікту, тоді як воєнні дії наявні і під час збройного конфлікту, і під час ведення агресивної війни.

Окрім збройного конфлікту та воєнних дій найманців також використовують для вчинення насильницьких дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності [130]. Тобто у цьому разі найманців фактично наймають для дестабілізації конституційного уряду, захоплення важливих державних об'єктів та залякування населення. При цьому як такої конфліктної ситуації між сторонами може і не виникати. Відповідні насильницькі дії полягають у проведенні терористичних і диверсійних акцій, убивстві суспільних діячів тощо. Так, відповідно до доповіді Верховного Комісара ООН з прав людини, малійські солдати, які захопили владу після державного перевороту, та невідомі іноземні найманці могли стратити щонайменше 500 людей під час п'ятиденної операції в селі Моура у Малі в березні

2022 року [151]. Групи, що у такий спосіб вчиняють терор, не можуть характеризуватися як національно-визвольні рухи, оскільки їх мета полягає в дестабілізації законних урядів усупереч волі населення [47, с. 10]. А тому поняття «воєнні дії» слід відрізняти від насильницьких, оскільки під час ведення перших не завжди застосовується насильство (наприклад, пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури). Більше того, вчинення насильницьких дій є засобом досягнення мети, яку переслідують найманці (наприклад, внутрішня дестабілізація держави, повалення уряду іншої держави, захоплення державної влади тощо).

У ч. 1 ст. 447 КК України вжито поняття «навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності». Відтак очевидною є тавтологія у визначенні поняття «насильницькі дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу...». А тому виникає необхідність внесення змін до норми про найманство в цій частині, яка має мати таке формулювання: «...навчання особи з метою залучення у збройному конфлікті, воєнних або інших діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу...».

Ще однією формою найманства є участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, яка може здійснюватись індивідуально чи в складі підрозділу найманців, мати і одноразовий, і тривалий зміст [140, с. 193]. Така участь може виявлятися у виконанні завдань; особистій участі в проведенні, підготовці, плануванні воєнних операцій; виконанні найманцем поставлених завдань у військових конфліктах [183, с. 166; 127, с. 325]. Зокрема, відомо про чимало випадків участі найманців із різних держав (Білорусі, Казахстану, Сербії, Узбекистану тощо) на стороні РФ, яка веде агресивну війну проти України. Зокрема, у засобах масової інформації неодноразово повідомлялась інформація про відкриття кримінальних

проваджень за фактом найманства та їх судовий розгляд. Деякі із обвинувачених було звільнено для участі в обміні, а тому судовий розгляд відбувається за спеціальною процедурою, оскільки ці особи перебувають на території держави-агресора [264]. Так, Ю., громадянин Республіки Білорусь, діючи умисно на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості України, добровільно підписав контракт про проходження військової служби на посаді кулеметника-ретранслятора із ПВК «Редут». Відповідно до умов контракту, ПВК «Редут» зобов'язувалася виплачувати: грошове забезпечення у розмірі 3600 доларів США за місяць, страхування життя на суму 60000 доларів США, 7000 доларів США за отримання інвалідності, а також від 50000 до 7000000 рублів у разі отримання поранення (сума залежала від тяжкості поранення). У період із 19 до 21 липня 2022 року на полігоні «Тригуляй» підрозділ «Ветерани» ПВК «Редут», до складу якого зараховано Ю., пройшов доукомплектування особовим складом. 21.07.2022 підсудний прибув до м. Ізюм Харківської області, де отримав зброю, і як найманець брав участь у воєнних діях на території України. У складі підрозділу «Ветерани» він на посаді кулеметника-ретранслятора у період із 21 липня до 25 серпня 2022 року утримував бойові позиції сил Російської Федерації в окупованому останніми м. Ізюм Харківської області. До його безпосередніх обов'язків входили оборона пункту зв'язку та допомога зв'язківцям.

Продовжуючи свої злочинні дії, Ю., з 22 липня 2022 року, діючи на підставі наказів командування ПВК «Редут» у межах загального плану захоплення території України, у складі підрозділу «Ветерани» брав участь як найманець у воєнних діях біля населеного пункту Краснопілля Донецької області. Завданням групи, до якої входив підсудний, було утримання позицій у лісосмузі «Дуби». Перебуваючи на зазначеній позиції, 30 липня 2022 року Ю. отримав поранення та до 24 серпня 2022 року перебував у розташуванні за постійним місцем дислокації ПВК «Редут» у м. Ізюм Харківської області. Згодом Ю. був передислокований до с. Сватове Луганської області, а потім до

с. Коровій Яр Лиманського району Донецької області, де продовжував утримання позицій окупаційних військ Російської Федерації. Злочинну діяльність Ю. припинено 19 вересня 2022 року військовослужбовцями ЗСУ неподалік населеного пункту [41].

У кримінально-правовій літературі є різні позиції щодо визначення моменту закінчення найманства у формі участі найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях. Так, одні автори визнають моментом закінчення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 447 КК України, вчинення будь-якої дії, що є виявом участі особи у збройному конфлікті іншої держави, незалежно від того, чи одержала особа обіцяну їй матеріальну винагороду [127, с. 325].

Натомість інші таким моментом вважають час прибуття винного до району воєнних дій або збройного конфлікту та вступу його до бойового підрозділу. Водночас для осіб, які діють індивідуально або виконують бойові завдання у складі розвідувальних або диверсійно-терористичних груп, склад «участь у збройному конфлікті або воєнних діях» вважається закінченим із моменту отримання завдання на здійснення диверсії або терористичного акту, або розвідувального завдання [183, с. 166–167]. Видається, що участь найманця у збройному конфлікті починається з моменту, коли уже є можливість виконувати завдання, навіть якщо особа з тих чи інших причин ще не приступила до активних дій. А тому прибуття винного до району бойових дій чи отримання завдання, ймовірніше, слід розглядати як закінчене посягання.

У ч. 4 та ч. 5 ст. 447 КК України вказано на «насильницькі дії» без зазначення їх спрямованості (як це має місце у ч. 1 ст. 447 КК України), що, очевидно, є неприпустимим, оскільки відомо, що насильницькими є дії, які полягають у завданні ударів, заподіюванні тілесних ушкоджень тощо. У нормі про найманство кримінально-караними є дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу тощо, а не застосування «звичайного» насильства. З огляду на вказане та зважаючи на попередньо

запропоновані зміни, ч. 4, 5 ст. 447 КК України слід викласти у таких редакціях: ч. 4 ст. 447 КК України – «участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або інших діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності»; ч. 5 ст. 447 – «...якщо він до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно припинив участь у збройному конфлікті, воєнних або інших діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності».

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу найманства, відповідно до п. 1 примітки до ст. 447 КК України, місцем вчинення злочину є територія України або територія інших держав. Тобто, фактично, на території України як найманці можуть брати участь у збройному конфлікті іноземці чи особи без громадянства, тоді як громадяни України – за її межами.

Аналіз об'єктивної сторони складу найманства обумовлює потребу у розгляді положень контрольного тексту проекту КК України, який розроблений робочою групою з питань розвитку кримінального права станом на 01.03.2024. У Розділі 11.5. «Злочини проти миру та безпеки людства» встановлена кримінально-правова заборона забезпечення найманства та використання найманця (ст. 11.5.7.). За ознаками об'єктивної сторони складу злочинів про найманство у чинному КК України та проекті КК України практично не відрізняються, оскільки кримінально-караними визнаються дії особи, яка завербувала, навчала, фінансувала чи матеріально забезпечувала або використовувала у конфлікті як найманця (ч. 1 ст. 447 КК України; ст. 11.5.7 проекту КК України). Окремою нормою також передбачена відповідальність за участь найманця у конфлікті (ст. 11.5.8 проекту КК України). Такий підхід видається виправданий, оскільки участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях є самостійним складом злочину, який має бути закріплений в окремій статті.

У подальшому слід розглянути кваліфікуючі об'єктивні ознаки найманства, які є засобом диференціації кримінальної відповідальності та обумовлюють посилення покарання у зв'язку з підвищеним ступенем суспільної небезпечності діяння. Такою кваліфікуючою ознакою є дії, які спричинили загибель людини (ч. 3 ст. 447 КК України). Видається, що в цьому випадку поняття «загибель людини» слід розглядати як спричинення смерті не лише одній особі, а декільком. Такий висновок слідує, з огляду на аналіз санкції статті, яка встановлює найбільш суворе покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі.

Цікавим є те, що заподіяння смерті особі може настати внаслідок дій, які полягають у вербуванні, фінансуванні, матеріальному забезпеченні, навчанні, а також використанні найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. Утім, зважаючи на аналіз диспозиції ст. 447 КК України, законодавець чомусь упустив можливість настання таких наслідків у разі безпосередньої участі найманців у збройних конфліктах, що, видається, більш ймовірнішим, аніж загибель людей під час вербування чи навчання найманців. Слід зазначити, що у проєкті КК України станом на 01.03.2024 не передбачено кваліфікуючих ознак найманства (ознак, що підвищують тяжкість злочину на один чи два ступеня).

Підсумовуючи викладене, констатуємо таке: склад злочину «найманство» є формальним, тобто таким, у якому суспільно небезпечний наслідок не вказаний як обов'язкова ознака об'єктивної сторони (за винятком того, що передбачений ч. 3 ст. 447 КК України). Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони аналізованого складу злочину є обстановка та місце його вчинення. Поняття «воєнні дії» та «збройний конфлікт» не є суміжними категоріями, оскільки збройний конфлікт є різновидом соціального конфлікту, тоді як воєнні дії мають місце і під час збройного конфлікту, і в ході ведення агресивної війни.

2.3 Суб'єкт складу найманства

Для кримінально-правової кваліфікації суспільної небезпечності діяння особи – деліктоздатності – насамперед, з'ясовують її осудність та розкривають внутрішнє ставлення до дій, вчинюваних нею. Перша група ознак досліджується під час аналізу суб'єкта складу кримінального правопорушення, а друга – під час розгляду суб'єктивної сторони [272, с. 160]. Оскільки саме суб'єкт, здійснюючи посягання на об'єкт кримінально-правової охорони, вчиняє суспільно небезпечне діяння, тому його умовно вважають основним елементом складу кримінального правопорушення [251, с. 289]. Питання щодо суб'єкта складу кримінального правопорушення, попри зовнішню очевидність і нескладність, є доволі дискусійним, позаяк у кожному кримінальному провадженні необхідно з'ясувати, чи є підстави для визнання особи, котра вчинила кримінальне правопорушення, суб'єктом, а також, чи наділена вказана особа відповідними ознаками [296, с. 204]. Правильне визначення ознак суб'єкта кримінального правопорушення має вагоме значення з огляду на багато причин, оскільки це дає можливість встановити ознаки об'єкта кримінального правопорушення, а також його об'єктивної та суб'єктивної сторін. Також йдеться і про те, що посягання на певні суспільні відносини можуть бути вчинені тільки визначеним колом осіб. Часто неправильне встановлення суб'єкта складу кримінального правопорушення спричиняє неправомірне незастосування кримінального закону, а відтак зумовлює уникнення кримінальної відповідальності або, навпаки, призводить до притягнення до відповідальності осіб, які взагалі не підлягають такій відповідальності [296, с. 204; 190, с. 110]. Зважаючи на викладене, надважливе значення має встановлення ознак суб'єкта складу кримінального правопорушення, позаяк у них відтворено значний обсяг інформації, який потрібно враховувати під час кваліфікації діяння.

Щоб з'ясувати, хто може бути суб'єктом злочину «найманство», слід визначити поняття та ознаки загального суб'єкта кримінального

правопорушення, а відтак з'ясувати, які ознаки характерні для особи, котра підлягає кримінальній відповідальності за таку суспільно небезпечну діяльність. Розгляд положень ч. 1 ст. 18 КК України дає змогу окреслити такі ознаки суб'єкта складу кримінального правопорушення: наявність статусу фізичної особи; досягнення певного віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність; осудність [130]. Такі ознаки, безсумнівно, належать до обов'язкових, відтак, відсутність якоїсь із них унеможлиблює застосування до особи заходів кримінальної відповідальності. Тобто, йдеться про те, що у разі, скажімо, вчинення неосудною особою посягання на життя потерпілого, то воно не визнаватиметься кримінальним правопорушенням, оскільки відсутній його обов'язковий елемент (суб'єкт кримінального правопорушення). Разом із обов'язковими ознаками суб'єкта складу кримінального правопорушення виокремлюють додаткові, наявність яких дає змогу охарактеризувати його як спеціального [18, с. 126; 10, с. 22]. Ознаки спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення, доповнюючи ознаки загального, звужують коло осіб, які можуть підлягати кримінальній відповідальності [184, с. 172]. Вказівка про них безпосередньо закріплена в нормах КК України або їх зміст визначається шляхом тлумачення окремих положень. Отже, ознаки спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення впливають на характеристику його суспільної небезпечності.

У кримінально-правовій теорії невирішеним є питання, хто є суб'єктом вербування, фінансування, матеріального забезпечення, навчання, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. Одні автори стверджують, що він є загальний. Це, на їх думку, дає чітко зрозуміти текст чинної редакції ч. 1 ст. 447 КК України, у якому не вказано на ознаки спеціального суб'єкта відповідного складу злочину [175, с. 235]. На противагу цьому підходу, інші автори переконані, що такий суб'єкт є спеціальним (особа, що одержала повноваження на вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 447 КК України, від сторони збройного конфлікту, воєнних або насильницьких дій) [140, с. 194]. Відповідь на вказане питання

криється у ст. 2 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989, у якій зазначено, що таким суб'єктом визнається будь-яка особа [168]. Справді, цілком ймовірно, що здійснювати вербування, фінансування чи матеріальне забезпечення найманців можуть як особи, уповноважені на те державними органами вербуючої держави, так і громадяни без «особливого статусу» (наприклад, фінансування найманців сербськими громадами міст під час збройного конфлікту, який мав місце у Боснії 1994 р. [183, с. 156]). А тому слушною постає позиція М. Б. Стиранки, який зазначає, що участь найманців у воєнних діях може фінансуватися особою «далекою від політики», скажімо, бізнесменом, який відстоює свої інтереси [268, с. 143].

На підставі аналізу ст. 447 КК України можна дійти висновку, що найманство належить до кримінальних правопорушень як із загальним (чч. 1, 3 ст. 447 КК України), так і спеціальним суб'єктом (чч. 2, 3, 4 ст. 447 КК України). Відтак, з огляду на вказане, є потреба дослідити зміст обов'язкових (загальних) та додаткових (спеціальних) ознак суб'єкта аналізованого складу злочину.

Першою із ознак суб'єкта складу кримінального правопорушення є те, що ним може бути тільки фізична особа, тобто особа, яка: має власне ім'я, інші ознаки, за допомогою яких її можна індивідуалізувати (прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, місце народження та проживання); приймає усвідомлені рішення (тобто контролює власною свідомістю і волею свої вчинки, поведінку); перебуває у системі соціальних зв'язків (тобто є членом суспільства) [245, с. 130–131]. Протягом деякого часу тривали дискусії щодо визнання суб'єктом кримінального правопорушення винятково фізичної особи [138, с. 8; 196, с. 6]. Згодом висловлювалися думки про необхідність встановлення інституту кримінальної відповідальності також й юридичних осіб. Зокрема, В. К. Грищук та О. Ф. Пасека зазначали, що складна організаційна структура юридичних осіб, велика кількість осіб, залучених до сфери цієї діяльності, сприяє збільшенню кількості фактів учинення протиправних дій із їх боку, що зумовлює необхідність щодо запровадження прямих каральних

санкцій безпосередньо до юридичних осіб із метою посилення контролю за негативними наслідками [57, с. 4]. Водночас О. О. Дудоров та Д. В. Каменський, не поділяючи позиції вказаних вище авторів, стверджували, що відповідальність юридичних осіб за вчинені правопорушення має реалізовуватися в межах цивільного, податкового, трудового та інших (відмінних від кримінального) галузей права із застосуванням до них санкцій майнового та організаційного характеру [74, с. 105].

Наукові дискусії щодо зазначеного питання припинилися у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 № 314-VII, відповідно до якого внесено зміни до Загальної частини КК України у частині доповнення новим розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Зокрема, ст. 96-3 КК України визначила підстави для застосування до юридичних осіб кримінально-правових заходів, а також окреслила вичерпний перелік складів кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені в інтересах юридичної особи чи від її імені. Аналіз зазначеної статті засвідчує, що на законодавчому рівні регламентована можливість застосування до юридичної особи кримінально-правових заходів за вчинення від її імені чи в її інтересах уповноваженою особою найманства (п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України). Однак, немає жодного вироку, відповідно до якого особу було визнано винною у вчиненні найманства, у якому б застосовувалася ст. 96-3 КК України. Це можна пояснити складністю процесу доказування вчинення вказаного злочину від імені чи в інтересах юридичної особи, а також відносно незначною кількістю випадків притягнення до кримінальної відповідальності за найманство. Однак, ймовірність таких випадків існує. Приміром, власник великої організації може фінансувати найманців, які беруть участь у збройному конфлікті, з метою захисту від окупантів тієї частини території держави, де перебуває його нерухомість. Відтак такі діяння мають отримати кримінально-правову

кваліфікацію відповідно до ч. 1 ст. 447 КК України, а отже, до юридичної особи потрібно застосувати кримінально-правові заходи у виді ліквідації, конфіскації майна чи штрафу.

Ще однією ознакою загального суб'єкта кримінального правопорушення є досягнення віку, із якого може наставати кримінальна відповідальність. Вік є передумовою осудності, оскільки спершу потрібно визначити, що особа досягла визначеного законом віку, з якого настає кримінальна відповідальність, а вже згодом констатувати її осудність [180, с. 70]. Термін «вік людини» трактується як тривалість життя, певний етап розвитку людини, який характеризує ступінь формування її особистості та відображає анатомо-фізіологічний стан організму людини [31, с. 187].

Суб'єктів складу кримінального правопорушення за віковими особливостями поділяють на три групи: 1) ті, мінімальний вік яких можна визначити на підставі аналізу ст. 22 КК України; 2) ті, мінімальний вік яких визначений у нормативно-правових актах або його можна встановити на підставі їх аналізу; 3) ті, мінімальний вік яких законодавчо не встановлений [44, с. 227]. Вважаємо, що суб'єкти найманства можуть належати до зазначених трьох груп. З огляду на зміст ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності за найманство підлягають особи, яким на момент вчинення цього злочину виповнилося 16 років. Проте, зважаючи на специфіку складу найманства, виникають сумніви, скажімо, щодо навчання найманців особою 16-річного віку. Те саме можна стверджувати і про участь такої особи у збройному конфлікті, оскільки у неї недостатня фізична підготовка та рівень психофізіологічної зрілості. Очевидно, що, за своїми віковими особливостями, вони є специфічним засобом у руках дорослих злочинців, а також морально вразливими та легко піддаються впливу. Отже, незрілі особи можуть не в повній мірі усвідомлювати всієї небезпечності такої участі у збройному конфлікті, який вони можуть сприймати, приміром, як гру.

Водночас є багато випадків залучення незрілих осіб (дітей) до участі у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях як найманців. Зокрема,

це здебільшого практикується у державах Латинської Америки, Африки, Азії тощо. Найчастіше дітей і підлітків як солдатів, як зазначає О. Клименко, використовують нелегальні військові угруповання та повстанські рухи, позаяк для урядових військ держав світу наявні обмеження, встановлені чинними нормами вітчизняного та міжнародного законодавства. Саме вікові особливості вказаної соціально-демографічної групи є причиною такого значного попиту на незрілих осіб із боку нелегальних військових організацій, позаяк із ними виникає найменше проблем під час залучення до конфлікту та вони під так званим «умілим командуванням» можуть стати легкими в управлінні та безстрашними бійцями [94, с. 14].

Відповідно Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000, дитиною-солдатом вважається будь-яка особа, віком до 18 років, котра була завербована або використана у військових діях збройними силами, які не є збройними силами держави. Відтак у ст. 4 вказаного протоколу зазначено, що у військових діях за жодних обставин не мають використовуватися особи, які не досягли 18-річного віку [299]. Подібна норма міститься і у ст. 30 ЗУ «Про охорону дитинства» від 26.04.2002, у якій йдеться про заборону участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, зокрема й вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, їх навчання задля використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності [219].

На підставі аналізу диспозиції ст. 447 КК України можна дійти висновку, що стосовно деяких категорій осіб визначено вищу вікову межу, з досягненням якої може наставати кримінальна відповідальність за найманство. Зокрема йдеться про випадки, коли вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях здійснюється службовою особою з використанням службового становища (ч. 2 ст. 447 КК України). Відповідно до ч. 3 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно,

тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням [130]. Відтак, зрозуміло, що стосовно вказаної категорії осіб мінімальний вік, із якого настає кримінальна відповідальність за найманство, значно перевищує 16 років. З огляду на це, найбільш сталим є міркування щодо визнання особи службовою лише після досягнення 18 років. Така думка у кримінально-правовій доктрині аргументується так: зазвичай із укладенням договору про повну матеріальну відповідальність пов'язане виконання службовою особою відповідних обов'язків, а вказаний договір може бути укладений із особою, яка досягла повноліття; така діяльність полягає у здійсненні функцій представника влади, яким, відповідно до норм цивільного законодавства, може бути лише повнолітня особа [61, с. 27; 25, с. 49]. Отже, вважаємо, що вказане питання не потрібно аналізувати докладніше.

Останньою ознакою, яку потрібно проаналізувати, є осудність особи. Зокрема, осудність є юридичним поняттям, що встановлює достатній рівень здатностей особи щодо усвідомлення фактичного змісту та суспільної небезпеки діяння, можливості керувати власними діяннями (діями чи бездіяльністю) під час вчинення кримінального правопорушення, а також усвідомлення можливості застосування кримінально-правових заходів [304, с. 54]. Слід зазначити, що питання про осудність вирішують щодо конкретної особи на момент вчинення нею кримінального правопорушення, а не загалом, оскільки можлива ситуація, коли особа загалом є осудною, однак, під час вчинення кримінально протиправного діяння була у стані неосудності чи обмеженої осудності [150, с. 61].

На основі положень ч. 1 ст. 19 КК України прийнято виокремлювати два критерії осудності: юридичний (здатність особи під час учинення кримінального правопорушення усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність

діяння та його наслідків, а також керувати своїми діями (бездіяльністю)) і медичний (наявність під час вчинення кримінального правопорушення в особи психічного здоров'я, що перебуває в рамках «психічної норми») [29]. Водночас здатність особи усвідомлювати свої діяння означає правильне розуміння фактичних об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, а також має бути пов'язана зі здатністю керувати своїми вчинками. Свідомість і воля у такому разі є взаємозалежними і тільки у сукупності визначають зміст поведінки особи в конкретній ситуації [124, с. 131]. Відтак, зрозуміло, що під час вчинення злочину, передбаченого ст. 447 КК України, особа мала правильно усвідомлювати те, що вона бере участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, що є загрозою для миру та безпеки людства, на території України чи території інших держав. Також особа має цілеспрямовано керувати своїми діями (наприклад, безпосередня участь у насильницьких діях для залякування населення) з метою досягнення злочинної мети (отримання будь-якої особистої вигоди).

Якщо особа, яка як найманець бере участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки, то у такому разі вона не підлягає кримінальній відповідальності, позаяк за рішенням суду до неї можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру (ч. 2 ст. 19 КК України).

У ч. 4 ст. 447 КК України також є вказівка на спеціального суб'єкта складу кримінального правопорушення – найманця. Згідно з приміткою цієї статті він характеризується такими ознаками:

1) це спеціально завербована в Україні чи за її межами особа з метою участі на території України чи території інших держав у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, які спрямовані на насильницьку зміну чи

повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності;

2) метою участі його у воєнних або насильницьких діях є отримання будь-якої особистої вигоди;

3) він не є ні громадянином (підданим) сторони, що перебуває у конфлікті, ні особою, яка постійно на законних підставах проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває у конфлікті;

4) не належить до особового складу збройних сил держави, на території якої здійснюються такі дії;

5) не є посланою особою державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил [130].

Схоже визначення поняття «найманець» також передбачене в ч. 1 ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989 [168], ст. 47 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) від 08.06.1977 [68]. Отож, послідовно проаналізуємо кожну з наведених ознак.

Поняття «найманець» у примітці до ст. 447 КК України є недосконалим. У п. 1 вказано, що така особа спеціально завербована, щоб брати участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях. Хоча фактично п. 2 спрямований на визначення мотиву найманця, втім, у ньому звужене коло суспільно небезпечних діянь, у яких найманець бере участь (відсутня вказівка на збройний конфлікт).

Зокрема, з огляду на першу ознаку, що характеризує спеціального суб'єкта складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 437 КК України, очевидно, що місцем вчинення цього посягання є територія України або територія інших держав. Це означає, що у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях фактично можуть брати участь: 1) громадяни України на території іноземної держави; 2) іноземці або особи без громадянства на території України. Однак, таке

бачення не є всеосяжним, позаяк є ймовірність участі іноземного найманця, завербованого громадянином України, за межами України.

Ще однією ознакою поняття «найманець» є його участь у воєнних або насильницьких діях із метою отримання будь-якої особистої вигоди. Аналіз мети найманця, попри те, що така вказана у примітці до ст. 447 КК України як одна із ознак особи-найманця, розглянуто під час вивчення суб'єктивної сторони складу найманства (підрозділ 2.4.).

Також однією з ознак, що притаманна «солдатам удачі», є те, що вони не є ні громадянами сторони, що перебуває у конфлікті, ні особами, які постійно на законних підставах проживають на території, яка контролюється стороною, що перебуває у конфлікті. Очевидно, що у вказані особи не мають ніякого правового зв'язку з державою, яка є стороною збройного конфлікту. Зокрема, найманці на територію держави, де є воєнні чи насильницькі дії, прибувають таємно або, начебто, із туристичною метою. Як стверджує О. П. Бортнік, мета цієї умови полягає у розмежуванні між учасниками національно-визвольного чи опозиційного руху, що на законних підставах протистоїть уряду певної країни, і найманцями. На думку автора, додаткові складнощі виникають у разі, коли: 1) держави надають громадянство особам винятково з метою їхнього наймання як найманців; 2) окремі особи мають подвійне чи множинне громадянство на законних підставах [22]. Під час характеристики особи-найманця основною ознакою є те, що вказана особа бере участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях задля отримання будь-якої особистої вигоди. Очевидно, що надання такій особі громадянства зумовлене можливістю уникнення нею кримінальної відповідальності за найманство. Відтак, у разі доведення правоохоронними органами такого факту дії винної особи мають отримати кримінально-правову кваліфікацію за відповідною частиною ст. 447 КК України.

Щодо наявності в окремих осіб подвійного чи множинного громадянства на законних підставах, то, видається, що наявність громадянства сторони, що перебуває у конфлікті, унеможлиблює визнання особи найманцем, позаяк така особа має увесь обсяг прав, наданих їй відповідною державою, а отже,

перебуває у правових відносинах з державою. Водночас, участь у бойових діях (захист держави) є військовим обов'язком особи, яка має громадянство двох або більше держав. Цей обов'язок, відповідно до Європейської конвенції про скорочення випадків багатогромадянства від 06.05.1963, підлягає виконанню тільки стосовно однієї з держав [76]. Однак, Україна не є учасником цієї Конвенції, оскільки не визнає подвійного громадянства. Відтак, вважаємо, що за наявності у найманця подвійного чи множинного громадянства та у разі його участі у збройному конфлікті на боці держави, громадянином якої він є, його дії виключають кримінально-правову кваліфікацію за ст. 447 КК України.

Ще однією ознакою, що характеризує поняття «найманець» є те, що він не належить до особового складу збройних сил держави, на території якої є збройний конфлікт, воєнні або насильницькі дії, а відтак держава не може відповідати за суспільно небезпечні дії найманця, позаяк він вважається злочинцем, згідно з міжнародно-правовими нормами. У Конституції України передбачено «монопрольне» право України на оборону нашої держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності в особі ЗСУ. Отже, захист державного кордону та забезпечення державної безпеки нашої держави покладено на відповідні військові формування та правоохоронні органи України. Також, згідно з Основним законом, на території України заборонено створення і функціонування будь-яких збройних формувань, непередбачених законом (ст. 17) [108]. Однак, агресивна війна РФ проти України та неготовність української армії у 2014 році дати відсіч ворогові (у зв'язку з її навмисним і поступовим розвалом), спричинило виникнення як «неурядового оборонного комплексу» добровольчих формувань, що беруть участь у бойових діях для захисту України.

Під час сучасного збройного конфлікту разом із регулярними військами створюється багато нових формувань – приватних армій, найманців, повстанців. Зазначений тип ведення бойових дій має назву «гібридна війна», що поєднує конвенційні і неконвенційні бойові дії і відповідних їхніх учасників [281, с. 32]. Активізація російської збройної агресії спричинила

низку правових викликів, зокрема, визначення на законодавчому рівні правового статусу добровольців, які брали участь у захисті недоторканності та територіальної цілісності України. Відтак були непоодинокі випадки, коли учасники добровольчих формувань, які отримали під час бойових дій каліцтво, не мали змоги отримати матеріальну допомогу, зважаючи на те, що їхні підрозділи не були офіційно включені до складу державних формувань. Зокрема, як відомо, сім'я добровольця Сергія Табали, бійця «Правого Сектору», який був відзначений зіркою Героя України та загинув під час виконання бойового завдання, тривалий час не могла довести факту його участі у захисті територіальної цілісності та недоторканності України [187].

У зв'язку з цим парламентарями розроблено низку законопроектів, а також внесено зміни до чинного законодавства України задля забезпечення правового захисту як добровольців з числа громадян України, так й іноземних добровольців від кримінального переслідування та надання їм відповідних гарантій. Так, для прикладу, у проекті Закону України «Про правовий статус і соціальні гарантії учасників добровольчих збройних формувань в Україні» вказувалося, що учасники добровольчих збройних формувань, які не є громадянами України та надавали практичну допомогу у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, визнаються такими, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес (ч. 1 ст. 6). Відтак їх не може бути вислано, примусово повернуто або екстрадйовано до тих держав, що не визнають порушень територіальної цілісності та суверенітету України, або держав, що проявили агресію стосовно України (ч. 5 ст. 6) [221]. Утім, цей законопроект так і не був ухвалений, оскільки у висновку Головного науково-експертного управління від 03.02.2016 обґрунтована недоцільність прийняття окремого законопроекту для учасників добровольчих збройних формувань та членів їх сімей. Натомість пропоновано внести відповідні зміни до законодавства України, норми якого визначають правовий статус ветеранів війни та забезпечують створення належних умов для їх життєзабезпечення [42].

Згодом було зареєстровано ще один законопроект «Про визнання добровольців учасниками бойових дій, їх соціальний і правовий статус» від 10.10.2017 № 7190 [212]. Однак, у цьому проекті не вирішувалося питання щодо іноземних добровольців, які воюють на боці України. Він так і не був прийнятий, як і попередній, через низку недоліків, зокрема, дублювання положень чинного законодавства та наявність відсильних норм.

На законодавчому рівні питання правового статусу добровольців із числа громадян України врегульовано із внесенням змін до ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-ХІІ, відповідно до яких особи, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за умови, що в подальшому такі добровольчі формування були включені до складу ЗСУ, МВС України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів, визнані учасниками бойових дій (п. 20 ч. 1 ст. 6) [227].

Із моменту вторгнення держави-агресора на територію України багато іноземних громадян виявили рішучість захищати територіальну цілісність і недоторканість нашої держави. З огляду на це, внесено низку змін та доповнень до відповідних законів задля врегулювання питання щодо правових підстав для перебування таких осіб на території України, а відтак порядку проходження ними служби. Іноземці та особи без громадянства, які брали участь у бойових діях на боці України, отримати визнання з боку держави на підставі ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства» від 06.10.2015. Згідно з цим законом, іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, можуть у добровільному порядку (за контрактом) проходити військову службу у ЗСУ та прирівнюються до категорії військовослужбовців [213]. Також були внесені зміни до ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011, відповідно до яких добровольчі формування, до складу яких входять іноземці та особи без громадянства, що брали участь у виконанні бойових або службових завдань та

заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах (п. 20 ст. 4) [222]. Нещодавно Президент України видав Указ від 21.02.2024 № 84 «Про Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства», у якому зазначено, що з іноземцями, які приймаються у добровільному порядку на військову службу, укладається контракт про проходження іноземцями чи особами без громадянства відповідного виду військової служби в Національній гвардії України. Іноземці, які відповідно до закону проходять військову службу, є військовослужбовцями Національної гвардії України. Належність іноземця до військовослужбовців підтверджується військовим квитком рядового, сержантського і старшинського складу, зразок та порядок видачі якого устанавлюються Міністерством оборони України [225].

Ще одним поступом у розширенні прав іноземних добровольців є проєкт ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях» № 8098, за який проголосували 321 народний депутат. У Пояснювальній записці до цього проєкту вказано, що протягом 2016–2021 рр. внесено зміни до низки законів України, що дало змогу іноземцям-добровольцям підписувати контракт і вступати за контрактом на добровільну службу до ЗСУ та Національної гвардії України. Цим скористалося багато іноземців, з-поміж яких є і громадяни РФ, Білорусі та Грузії. Проте, під час внесення змін до нормативно-правових актів України було вказано лише ті підрозділи, що підпорядковані ЗСУ, та зазначено підрозділи, які сформувалися при Національній гвардії України. Зокрема, таким підрозділом є полк «Азов», до складу якого входять багато іноземців. Відтак військовослужбовці-іноземці, котрі служать, зокрема й у полку «Азов», не мають змоги легально перебувати на території України та не зможуть у подальшому отримати громадянство України [205].

Отже, відповідний законопроєкт спрямований на забезпечення правової визначеності щодо проходження іноземцями та особами без громадянства

військової служби у всіх військових формуваннях (Державна соціальна служба транспорту, Національна гвардія тощо). Більше того, іноземні добровольці матимуть змогу отримати за спрощеною процедурою українське громадянство. Очевидно, що згаданий вище законопроект спрямований на убезпечення таких осіб від кримінального переслідування у своїй країні у разі повернення їх додому, оскільки вони можуть отримати реальні покарання за участь у збройному конфлікті у статусі найманців.

Відтак є потреба виокремити ознаки, які розмежовують поняття «іноземний доброволець» та «найманець», позаяк вони беруть участь у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях. Насамперед, на відміну від найманців, іноземні добровольці належать до особового складу відповідних формувань однієї зі сторін конфлікту, а отже, є комбатантами, тобто ними керує особа, котра відповідає за своїх підлеглих; вони носять зброю відкрито; мають постійний відмітний знак, що розпізнається на відстані; здійснюють військові операції відповідно до законів та звичаїв війни (ч. 2 ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949) [83]. Згідно з міжнародно-правовими нормами, добровольці-іноземці мають право на статус військовополоненого та не підлягають кримінальній відповідальності за участь у збройному конфлікті, позаяк вони мають статус, легітимізований державою. Що стосується найманців, то їхня участь у бойових діях є незаконною і за неї передбачено кримінальну відповідальність. Також розмежувальною ознакою є те, найманець у разі участі у бойових діях керується тільки власною вигодою, а іноземний доброволець має благороднішу мету (патріотичну, ідеологічну або релігійне спонукання).

Очевидно, що добровольці діють у «рамках закону», а у найманців немає будь-яких меж щодо правил поведінки, а також нормою для них є порушення законів і звичаїв війни. Для прикладу, за підрахунками ООН у 2021 р., понад 2300 російських найманців, зокрема й сирійський контингент, розміщувалися в районі Центральноафриканської Республіки та безпосередньо брали участь у катуваннях, згвалтуваннях і вбивствах мирного населення. Жителі міста Бамбарі розповіли, як у лютому 2021 р. російські найманці, використовуючи

гвинтокрил, вели обстріли, коли полювали на повстанців, збройного мусульманського угруповання «Селека». За словами багатьох свідків, вони без розбору відкривали вогонь проти цивільних осіб, багато з яких переховувались у мечеті. І такі випадки є непоодинокими [247].

Водночас цікавою є думка О. В. Наден, яка вважає, що правомірними будуть дії іноземних добровольців, які борються на стороні воюючого, котрий провадить «справедливу» війну за звільнення своєї території від ярма колоніалізму, расизму або проти іноземного панування [183, с.68]. Наведені міркування, звісно, задовольняють наявний стан справ та відповідають інтересам України. Однак, видається, має бути чіткий юридичний критерій відмежування «справедливої» чи «несправедливої» війни, а також іноземних добровольців та найманців.

Доброволець-іноземець є законним комбатантом, оскільки входить до особового складу збройних сил однієї зі сторін конфлікту, яка, згідно з нормами ст. 3 Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатка до неї «Положення про закони і звичаї війни на суходолі» від 18.10.1907, відповідає за всі дії, вчинені особами, котрі входять до складу її збройних сил [101]. А отже, у разі, коли, приміром, громадяни Сирії чи Білорусі як добровольці вступили до збройних сил РФ та вчиняють безчинства на території України, такі дії мають бути відповідно кваліфіковані.

Потребує також вирішення питання щодо виокремлення розмежувальних ознак понять «найманці» та «партизани». У довідковій літературі поняття «партизан» розглядається як повстанець, особа, яка, не входячи до складу регулярних збройних сил, добровільно бере участь у боротьбі з іноземними загарбниками або в громадянській війні, здебільшого у ворожому тилу, дотримуючись законів і звичаїв війни [256]. Для нашої держави поняття «партизани» не є новим, оскільки вони боролися за захист та відновлення незалежності України у 1917–1930 рр. та зробили свій чималий внесок під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр., ведучи боротьбу проти нацизму. Десятки тисяч озброєних партизан України завдавали дошкульних ударів по тилах ворога, поставили під серйозну загрозу його комунікації, проводили масштабні диверсійні кампанії [265, с. 16]. Задля увіковічнення їх пам'яті

30.10.2001 Президент України підписав Указ № 1020 «Про День партизанської слави» [215]. Більше того, на підставі ЗУ від 09.04.2015 № 314-VIII, вони визнані одними із борців за незалежність України у ХХ столітті [223]. Відповідно до Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164, партизани є учасниками недержавних військових об'єднань, що не належать до регулярної армії, – військових загонів, які воюють проти наявної у країні влади (політичного чи військового режиму) або окупаційного режиму ворожої країни. Також вони мають статус комбатантів та, відповідно, право на статус військовополонених у разі захоплення, якщо належать до однієї зі сторін конфлікту, очолюються особою, яка відповідає за їхні дії, мають знаки, що відрізняють їх від цивільного населення, відкрито носять зброю та дотримуються норм міжнародного гуманітарного права [89].

Отож, партизани і найманці не входять до складу регулярних сил держави і можуть брати участь як у внутрішньому, так і зовнішньому збройних конфліктах. Утім, слід також виокремити їх розмежувальні ознаки. Передусім, партизани, на відміну від найманців, не позбавлені статусу комбатанта, оскільки належать до громадян сторони, що перебуває у конфлікті. Вони беруть участь у бойових діях без мети особистої вигоди, а задля захисту інтересів своєї держави. А тому їхня діяльність не суперечить вимогам міжнародного гуманітарного права та національного законодавства.

Останньою ознакою, що характеризує найманця є те, що він не посланий державою, яка не є стороною, що перебуває у конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особа, котра входить до складу її збройних сил. У законодавстві України, з огляду на зобов'язання України як держави-члена ООН, передбачено можливість участі за межами України у бойових діях громадян України, але тільки з метою підтримання міжнародного миру і безпеки (виконання миротворчих чи гуманітарних завдань, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій) [229]. Це, зокрема, зазначено у п. 23 ст. 85 Конституції України, у якому йдеться, що Верховна Рада України уповноважена схвалити

рішення про надання військової допомоги іншим державам, про направлення підрозділів Збройних Сил України до іншої держави чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України [108]. Участь України, згідно зі ст. 1, 2 ЗУ «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» від 23.04.1999, у міжнародних операціях із підтримання миру і безпеки здійснюється шляхом надання:

– національного контингенту (військових підрозділи, оснащені відповідним озброєнням і військовою технікою, засобами підтримки і зв'язку, що направляються Україною для участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, у тому числі у складі багатонаціональних військових формувань високої готовності, військові підрозділи ЗСУ, інших військових формувань, котрі входять до складу об'єднаних військових підрозділів, що створюються спільно з іншими державами для участі);

– національного персоналу (окремі військовослужбовці ЗСУ, інших військових формувань, поліцейські, особи начальницького і рядового складу державних органів, а також працівники ЗСУ, інших військових формувань, державних органів і установ України, які не входять до складу національного контингенту);

– матеріально-технічних ресурсів та послуг у розпорядження відповідних органів, які визначаються рішенням про проведення такої операції [229].

Отже, особи, які беруть участь у міжнародних операціях з підтримки миру та безпеки, в жодному разі не можуть вважатися найманцями, позаяк виконання таких завдань є елементом зовнішньої політики України, а відтак держава здійснює їх соціальний і правовий захист.

У теорії кримінального права невирішеним є питання щодо відмежування найманства від діяльності ПВК (у світі їх налічується близько 500), яких залучають для участі у збройних конфліктах та правоохоронної діяльності (не беруть участі у бойових діях у складі регулярних збройних формувань) [161, с. 189]. Виникнення ПВК зумовлене комплексом політичних та економічних умов, передусім зниженням чисельної кількості національних регулярних армій, більш низькою вартістю послуг «приватних армій» порівняно з утриманням регулярних армій, потребою «гуманізації» військових

дій шляхом зниження кількості загиблих із числа національних регулярних армій [322, с. 142]. На думку більшості закордонних оглядачів, вони є однією з форм найманства, а відтак є терористами, оскільки відсутній контроль за професійною діяльністю останніх, яка в багатьох випадках за об'єктивними та суб'єктивними ознаками збігається з найманством [232, с. 71; 322, с. 142]. На питання «Чи слід визнавати діяльність приватних військових компаній однією з форм найманства?» також не надано однозначної відповіді під час проведеного анкетування, оскільки, 48,1% респондентів дають схвальну відповідь, натомість, 47,1% не вважають діяльність ПВК злочинною.

Також потрібно наголосити, що послугами ПВК доволі часто користується ООН. Зокрема, вони залучалися до миротворчих місій у Боснії та Герцеговині (1996–2002 рр.), а у Судані (2005–2011 рр.) ПВК здійснювали гуманітарне розмінування [52, с. 34]. Водночас за дорученням уряду США американська ПВК «Xe Services LLC» здійснила понад 80000 спеціальних місій та завдань у різних ворожих регіонах планети [231]. Фахівці Женевського центру демократичного контролю над збройними силами визнають ПВК комерційною структурою, що пропонує спеціалізовані послуги, пов'язані з участю у війнах і військових конфліктах, зокрема й бойові операції, стратегічне планування, збір розвідувальної інформації, оперативну підтримку і логістику, підготовку, постачання, поставки, обслуговування. Їхніми характерними рисами вважають організаційну структуру (вони є зареєстрованими комерційними підприємствами) та мотивацію (надають свої послуги здебільшого для отримання прибутку, а не через політичні чи інші причини) [71].

Отже, можна дійти висновку, що ПВК мають подібні ознаки із найманцями, зокрема: надання військових послуг; одержання прибутку. Однак, головною відмінністю між ним є те, що ПВК є зареєстровані офіційно та діють на підставі відповідних ліцензій на провадження такої діяльності, тобто на державному рівні визнано їхній правовий статус. Про це йдеться у «Документі Монтре про відповідні міжнародно-правові зобов'язання і передові практичні методи держав, які стосуються функціонування приватних

військових і охоронних компаній в період збройного конфлікту», прийнятому 17.09.2008, у якому окреслено правила надання послуг співробітниками ПВК, із-поміж яких виокремлено такі: застосування сили або вогнепальної зброї можливе тільки у разі необхідної самооборони або третіх осіб; негайне інформування компетентних органів і співпраця з ним у разі застосування сили; реєстрація зброї, зокрема й її серійні номери і калібр, тощо (ст. 43) [70]. Такі послуги охоплюють збройну охорону, захист людей та об'єктів, приміром, транспортних колон, будівель та інших місць, техобслуговування і експлуатацію бойових комплексів, утримання під вартою в'язнів і консультування або підготовку місцевих військовослужбовців і охоронців [199, с. 10].

Таким чином, діяльність співробітників ПВК, фактично, перебуває у рамках закону, позаяк вони діють за дорученням уряду тієї чи іншої держави, а найманська діяльність є протизаконною. У доктрині права щодо цього зазначається, що ПВК контролюється державою та діє в її інтересах [186, с. 212]. Проте, потрібно наголосити, що Документ Монтре є тільки рекомендаційним і розроблявся в інтересах країн, у яких ПВК користуються попитом (США, Франція, Велика Британія, Південно-Африканська Республіка), задля легітимізації їхньої діяльності. Однак, у законодавстві України, як і більшості держав, не визнається існування ПВК, позаяк винятково державі належить функція ведення військових дій [255]. При цьому вартим уваги є Закон Південно-Африканської Республіки «Про регулювання іноземної допомоги» від 19.10.1998 № 15, відповідно до якого будь-яка особа чи компанія, що хочуть надати військову допомогу іноземній державі, зобов'язані отримати дозвіл у Національному комітеті з питань контролю за звичайними озброєннями, а також погодження угоди або контракту щодо надання військових послуг (ст. 4). Якщо це суперечить міжнародно-правовим зобов'язанням держави, призводить до порушення прав і свобод людини, заподіює шкоду національним та міжнародним інтересам, а також ставить під загрозу мир, то в такому разі це слугує підставою для відмови у наданні відповідного дозволу [231]. Тобто, очевидно, що діяльність ПВК пов'язана з легальним застосуванням сили. Водночас це не виключає

протилежної можливості, позаяк співробітники ПВК можуть виходити «за межі своїх повноважень». На цьому наголошують фахівці Женевського центру демократичного контролю над збройними силами, котрі зазначають: якщо вони потрапляють під статус осіб, які брали участь у ворожих діях або як найманці, вони будуть осуджені як «вороги» і не зможуть скористатися захистом як цивільні особи [71]. Як приклад, зазначимо ПВК зі США «Blackwater», співробітники якої відомі своєю жорстокістю (безпідставний обстріл та вбивство 17 цивільних осіб в Іраку, внаслідок чого урядом було відкликано ліцензію) [2]. Не слід також забувати про ПВК Вагнера («Група Вагнера»), учасники якої беруть участь у бойових діях на території України. Незважаючи на те, що ця компанія немає жодного юридичного статусу (її існування заперечується), однак, її діяльність ефективно контролюється представниками РФ. У «Групі Вагнера» є певна процедура підготовки бійців, зокрема, співбесіда, навчання, інтенсивна спецпідготовка, іспит і відправка на завдання. Фактично, її основним завданням є підготовка бійців для війни, які воюють під маскою добровольців [209]. Такі дії, на перший погляд, підпадають під ознаки складу злочину «найманство». Однак, однією з його ознак є те, що найманцем не може бути громадянин (підданий) сторони, що перебуває у конфлікті. За таких умов, очевидно, що якщо один із членів «Групи Вагнера», який є громадянином РФ, бере участь у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях на території України, то не можна ставити питання про кваліфікацію його дій за ч. 4 ст. 447 КК України, оскільки він є громадянином сторони, що перебуває у конфлікті. Відтак, його дії мають отримати кримінально-правову оцінку за ч. 2 ст. 437 КК України.

Отже, аналіз суб'єкта складу найманства засвідчив, що йому властиві як загальні (чч. 1, 3 ст. 447 КК України), так і спеціальні (чч. 2, 3, 4 ст. 447 КК України) ознаки. На підставі дослідження поняття «найманець» виокремлено його спільні і відмінні ознаки із поняттям «іноземний доброволець». Також вивчено питання щодо статусу ПВК, які можуть бути як законними (не розглядають найманців як її учасників), так і нелегітимно заснованими.

2.4 Суб'єктивна сторона складу найманства

Під час встановлення суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення виникає чимало проблем на практиці, оскільки вона розглядається як психічна діяльність особи, яка безпосередньо пов'язана з вчиненням кримінального правопорушення, що відображає ставлення її свідомості й волі до суспільно небезпечного діяння, яке вона вчиняє, і до його наслідків [123, с. 152; 56, с. 173]. Тобто, фактично, суб'єктивна сторона є певним процесом мислення, бажання і волі особи, який виявляється у кримінально протиправному діянні (об'єктивній поведінці). Особливість суб'єктивної сторони кримінального правопорушення в тому, що вона не тільки передуює його вчиненню, формуючись у вигляді певного відношення, мотиву, плану посягання, а й «супроводжує» його зовнішню сторону від початку до кінця злочинних діянь, становлячи своєрідний самоконтроль над поведінкою [233, с. 143].

Зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, з огляду на певні психічні процеси, визначається за допомогою юридичних ознак, що її формують: вина, мотив та мета, які є різними формами активності психіки, однак, одночасно тісно взаємопов'язаними і взаємозалежними. Вони мають самостійний зміст, різне, притаманне лише їм, правове значення, у структурі суб'єктивної сторони не асимілюють одне одного [19, с. 398]. Як зазначають науковці, вина виникає на підставі відповідного мотиву та втілюється в діянні, що спрямоване на досягнення конкретної мети. Відтак, як єдиний процес, який відбувається у психіці особи, вина, мета і мотив, водночас мають свій специфічний характер, зокрема, вони є різними моментами єдиного явища [307, с. 110].

Вина – це основна та одночасно обов'язкова ознака будь-якого складу кримінального правопорушення. Вина полягає у психічному ставленні особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, а також її наслідків, вираженому у формі умислу або необережності. На неї може бути пряма вказівка в кримінально-правовій нормі, вона може визначатися завдяки формулюванню диспозиції статті КК України або бути очевидною з аналізу ознак кримінального

правопорушення [81, с. 143–144; 6, с. 151]. А тому вимога довести вину є непорушною засадою здійснення правосуддя (ст. 62 Конституції України). Щодо мотиву та мети, то вони розкривають психологічний зміст суб'єктивної сторони, виконуючи допоміжну роль.

Суб'єктивна сторона складу найманства характеризується низкою особливостей, обумовлених тим, що відповідне кримінальне правопорушення є з формальним складом (за винятком ч. 3 ст. 447 КК України) та має спеціальну мету. З'ясування її ознак має вагоме значення, оскільки вона, залишаючись невидимою стороною кримінального правопорушення, регулює його об'єктивну сторону та виконує функцію відмежування невинного заподіяння шкоди від кримінально-протиправного діяння, а також бере участь у відмежуванні суміжних складів кримінальних правопорушень. З огляду на зазначене, слід визначити, з якою формою та видом вини може вчинятися розглядуваний злочин.

На законодавчому рівні для з'ясування умислу застосовано зміст інтелектуальної (усвідомлення суспільної небезпеки вчинюваних дій; передбачення настання суспільно небезпечних наслідків і причинного зв'язку між діянням і такими наслідками) та вольової (бажанням особи настання суспільно небезпечних наслідків або припущенням їх настання) складової психіки [126, с. 151–152].

Аналізований злочин описаний як такий, що має формальний (чч. 1, 2 ст. 447 КК України) чи матеріальний склад (ч. 3 ст. 447 КК України). Почнемо з того, що у кримінально-правовій теорії наявні дискусії у питанні щодо змісту вини у кримінальних правопорушеннях із формальним складом. Зокрема, висловлюється позиція, що необхідним є визначення психічного ставлення лише до діяння, оскільки психічне ставлення до наслідків не впливає на форму вини і кваліфікацію кримінального правопорушення [149, с. 174; 122, с. 88]. Побутує й інша думка, відповідно до якої у кримінальних правопорушеннях із формальним складом вина виражається у психічному ставленні не тільки до дій, а й до наслідків, що, безсумнівно, очевидно з положень ст. 23 КК України.

Тому прихильники вказаної позиції зауважують, що кримінальних правопорушень не існує без наслідків, відповідно за межі складу виводяться лише розміри кримінально-протиправних наслідків [198, с. 147; 20, с. 117]. П. С. Берзін, як прихильник останнього підходу, акцентує, що будь-яке посягання неодмінно пов'язано зі заподіянням певних наслідків. У протилежному разі відсутні підстави для ствердження про наявність суспільної небезпеки як обов'язкової ознаки кримінального правопорушення. Якщо ж наслідки не вказані у диспозиції статті Особливої частини КК України, то ознакою умислу є передбачення наслідків, що перебувають за межами складу кримінального правопорушення, є не обов'язковою, а факультативною його ознакою. Відповідно, на думку вченого, передбачення наслідків означає прогнозування тієї шкоди, яка ще реально не існує. З огляду на це, немає принципового значення, чи йдеться про майбутню, прогнозовану шкоду, чи описану у диспозиції статті Особливої частини КК України, чи то про шкоду, яка там не вказана. А тому наявність умислу визначається щодо моменту, коли вчиняється діяння [296, с. 267]. Справді, кримінально-протиправні наслідки виведені за межі кримінальних правопорушень із формальним складом, утім, здійснюючи посягання на той чи інший об'єкт кримінально-правової охорони, винний, очевидно, має оцінити наслідки, які можуть настати. Для прикладу, засилаючи групу найманців для застосування збройної сили на території іншої держави, винний не лише усвідомлює злочинність своїх дій, посягаючи на територіальну цілісність суверенної держави, а й прагне настання наслідків у виді насильницького розчленування її території.

У диспозиції статті не вказано, з якою формою вини вчиняється розглядуваний злочин. Утім, із аналізу ознак об'єктивної сторони складу найманства очевидно його «прямоумисний» зміст. У теорії кримінального права вчені одностайні щодо питання, що найманство у всіх його формах вчиняється винятково з прямим умислом [140, с. 195; 175, с. 235; 183, с. 152; 250, с. 303; 132, с. 1005–1006; 127, с. 324]. На це також вказують результати проведеного анкетування, де до такої думки схиляються 95,3% респондентів

(Додаток А). Однак, щоб визначити вид умислу необхідно проаналізувати зміст інтелектуального елемента психіки, що полягає в усвідомленні суспільної небезпеки вчиненого діяння [126, с. 151–152]. Найманцю, а також особі, яка здійснює його вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання чи використання може достовірно не бути відомо, на який саме безпосередній об'єкт здійснюється посягання, однак, він, очевидно, має розуміти, що своїми діями заподіює шкоду миру та безпеці людства. Також такі особи усвідомлюють, що залучені до збройного конфлікту між тими державами, з якими не мають жодного юридичного зв'язку, а тому не мають законних прав бути учасниками внутрішнього чи зовнішнього протистояння.

Усвідомлення факту, на які суспільні відносини, що охороняються КК України, здійснюється посягання, відбувається через усвідомлення ознак об'єктивної сторони відповідного складу злочину (кримінального протиправного діяння), на яких суб'єкт розглядуваного посягання концентрує свої інтелектуальні зусилля. Так, наприклад, найманець, беручи участь на території України у збройному конфлікті, чітко усвідомлює, що такими діями порушує принципи міжнародного права та діє за межами закону. А тому не є достойним статусу комбатанта. Також найманець розуміє, що діє за таємним дорученням сторони збройного конфлікту та вчинятиме злочинні дії із застосуванням зброї.

Усвідомлення суспільної небезпечності діяння є психічним процесом, який характеризує не тільки суб'єктивний зв'язок людини та її справи, а й її ставлення до суспільної оцінки свого діяння. Отже, суб'єкт посягання має розуміти, що його дії оцінюються суспільством як суспільно небезпечні [110, с. 128]. Очевидно, що найманець усвідомлює, що він не підпадає під правовий захист, оскільки його дії є кримінально-караними, адже становлять загрозу для миру та безпеки. Така особа також розуміє, що здійснила вторгнення на територію іншої держави та діє з метою особистої наживи. З цього приводу наведемо вирок Дружківського міського суду Донецької області від 09.05.2023. Так, керівництвом ПВК «Вагнер», із метою залучення осіб для участі у збройному конфлікті на стороні РФ проти України, здійснювалось

вербування з-поміж громадян інших держав, зокрема Республіки Казахстан, зокрема й із застосуванням ЗМІ. Громадянин Республіки Казахстан К., не маючи іншого громадянства та не будучи жителем РФ і України, вчинив дії, спрямовані на участь як найманця у збройному конфлікті, воєнних діях на території України.

Згодом, діючи умисно на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості України, керуючись в основному бажанням отримати значну особисту вигоду, не будучи надісланим РФ та Республікою Казахстан на територію України для виконання офіційних зобов'язань, 18.11.2022 К. прибув до одного з міст Ростовської області РФ, у якому розташований тренувальний табір та місце прийому новоприбулих у ПВК «Вагнер». Цього самого дня К. добровільно підписав контракт на проходження військової служби із ПВК «Вагнер», тобто був спеціально завербований із метою участі у збройному конфлікті. Згідно з контрактом, ПВК «Вагнер» зобов'язувалася виплачувати К. грошове забезпечення у розмірі не менше 200000 російських рублів. Вказані грошові кошти мали видатися К. готівкою після завершення терміну контракту. Своєю чергою, К. зобов'язався як найманець брати участь у складі ПВК «Вагнер» на боці РФ у збройному конфлікті та воєнних діях проти України.

У період із 18.11.2022 до початку грудня 2022 р. К. брав участь військових навчаннях і тренуваннях. Згодом підрозділ ПВК «Вагнер», до складу якого зараховано К., доставлено до м. Кремінна Луганської області для участі у бойових діях проти України. 24.12.2022 К. був скерований до с. Яковлівка Бахмутського району Донецької області. Реалізуючи свій злочинний умисел, у період із 18.11.2022 до 30.12.2022 К. брав участь у бойових діях проти ЗСУ. 30.12.2022 протиправну діяльність К. було припинено військовослужбовцями ЗСУ [39].

Щодо вольового елементу психіки (бажання особи настання суспільно небезпечних наслідків або припущення їх настання) [126, с. 151–152; 274, с. 650; 99, с. 123], то загальноприйнятою є позиція, що ставлення до наслідків не може виникати в умисних кримінальних правопорушеннях із формальним складом. Зокрема, Р. В. Вереша зауважує, що в такому разі не можливо

в повному обсязі застосувати положення чч. 2, 3 ст. 24 КК України, позаяк такі посягання не містять усіх обов'язкових ознак прямого та непрямого умислу. Від волі особи залежить бажання, спрямоване на його вчинення [32, с. 213]. З огляду на це, вольова ознака умислу полягає у тому, що особа бажає вчинити кримінальні протиправні дії, які спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а тому для досягнення злочинної мети виконує поставлені завдання.

Також є випадки, коли за наявності «видимих» ознак складу кримінального правопорушення є складнощі щодо визначення питання, чи охоплювалось умислом винного бажання, скажімо, вчинити дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. А тому слід розглянути поняття юридичної помилки, характер якої може значно вплинути на правильне встановлення дійсного змісту суб'єктивної сторони складу злочину, а відтак і вирішення питання про правову оцінку вчиненого [126, с. 256]. Так, поняття «юридична помилка» розглядається як неправильне уявлення особи про правову сутність або правові наслідки вчиненого діяння [143, с. 196]. Для прикладу, інструктор, проводячи теоретичні та практичні заняття з підготовки найманців для їх участі у збройних конфліктах, помилково вважає, що здійснює навчання з тактики ведення війни для добровольців. Тобто у його діях є ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК України, втім, відсутня вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони аналізованого складу злочину. А тому такі дії не є кримінально-протиправними. У наведеному вище прикладі наявна помилка у злочинності діяння, оскільки в особи формується уявлення, що її дії не становлять суспільної небезпеки.

У теорії кримінального права розглядається також поняття фактичної помилки, що полягає в неправильному уявленні особи про фактичні об'єктивні ознаки вчинюваного діяння. В такому разі особа правильно оцінює юридичну та правову характеристику вчиненого діяння як конкретного кримінального

правопорушення, однак, помиляється у його фактичних ознаках [84, с. 83]. Для прикладу, особа може помилково вважати, що здійснює матеріальне забезпечення найманців, тоді як, насправді, передана зброя є непридатною для виконання бойових завдань. За таких умов дії особи слід кваліфікувати так: ст. 15 – ч. 1 ст. 447 КК України (замах на матеріальне забезпечення найманства).

Склад злочину, описаний у ч. 3 ст. 447 КК України, сконструйований як матеріальний, тобто його об'єктивна сторона передбачає суспільно-небезпечні наслідки у виді загибелі людини (ч. 3 ст. 447 КК України). З огляду на це, є потреба з'ясувати ставлення винного до їх заподіяння. Вважаємо, що психічне ставлення найманця до таких кримінальних протиправних наслідків може характеризуватися умислом або необережністю. Для прикладу, під час навчання найманців із вогневої підготовки внаслідок обстрілів нежитлової зони загинула людина, яка випадково опинилася у цій місцевості. Очевидно, що в такому разі найманці не передбачали можливості настання таких наслідків або легковажно сподівалися на їх відвернення. Якщо ж дії злочинців були спрямовані на об'єкти соціальної інфраструктури (заклади охорони здоров'я, школи), що призвело до загибелі людей, то ставлення до наслідків характеризується умисною формою вини.

При цьому у разі загибелі людини внаслідок вербування, фінансування, матеріального забезпечення, навчання чи використання найманців кваліфікація за сукупністю не потрібна, оскільки потреба додаткової кваліфікації відпадає, позаяк санкція ч. 3 ст. 447 КК України (позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі) є співрозмірною із санкціями про умисне вбивство (ч. 2 ст. 115 КК України) або їх «поглинає» (ч. 1 ст. 115 КК України).

Суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення охоплює також й інші ознаки: мотив і мету, які можуть бути як обов'язковими, так і факультативними. Вони становлять те психологічне підґрунтя, яке є основою для вини, а також мають вагоме значення не тільки для правильної кваліфікації, а й виконують важливу роль під час призначення покарання, оскільки не можливо

обрати найбільш ефективні методи виправлення та перевиховання злочинців без з'ясування мотиву та мети кримінального правопорушення [110, с. 129].

Мотив розглядається як усвідомлене спонукання, що визначає мету і спрямованість дій суб'єкта, та відповідає на питання, чому людина виконує ті чи інші дії [77, с. 30]. Мотив має юридичне значення для всіх без винятку кримінальних правопорушень. Їх поділяють на ті, що враховуються під час здійснення кримінально-правової кваліфікації, а також такі, що набувають значення за наступного застосування КК України [77, с. 31]. Аналіз диспозиції ст. 447 КК України засвідчує, що мотив не є обов'язковою ознакою цього складу злочину. Такі мотиви, вочевидь, є різними (ідеологічні спонукання, корисливі мотиви, помста тощо), однак, вони не впливають на кваліфікацію. Водночас, як слушно зауважує М. Б. Стиранка, вони враховуються під час встановлення міри покарання, оскільки можуть належати до обставин, які пом'якшують чи обтяжують покарання (наприклад, вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої належності) [268, с. 157].

Мета кримінального правопорушення є тим уявним і бажаним для суб'єкта кінцевим шкідливим результатом, якого він прагне досягти, вчиняючи кримінально-протиправне діяння [56, с. 294; 33, с. 464]. У диспозиції ч. 1 ст. 447 КК України на законодавчому рівні визначено спеціальну мету організаційної діяльності найманства – використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності [130]. З аналізу примітки до ст. 447 КК України очевидно, що участь найманця у збройному конфлікті також охоплює спеціальну мету – отримання будь-якої особистої вигоди. Так, журналістські розслідування засвідчують, що так звані «вагнерівці», які воюють в Україні, Сирії, Афганістані, Чечні тощо, отримують таке фінансування: 3500 доларів США за участь у бойових діях; 1200 доларів США – під час проходження підготовки на полігоні. За передчасну загибель

розмір виплат сягає від 43750 доларів до 72900. «Ядро» і «відставники» отримують значно вищі зарплати. Ймовірно, 5000–10000 доларів на місяць. Іноземним найманцям «Вагнер» пропонує теж близько 5000 доларів за участь у збройному конфлікті [27]. Також відомо, що РФ вербує найманців із Куби, які погодилися воювати проти України за винагороду в розмірі 2000 доларів на місяць. Найманці стверджують, що готові вбивати українців в Україні, щоб не померти з голоду на Кубі [318]. Активна вербувальна кампанія на острові почалася ще наприкінці 2022 р. Найманцям обіцяли річний контракт із Міноборони РФ та швидку легалізацію на території держави-агресора. Крім щомісячної оплати, їм гарантували також одноразову допомогу в розмірі 2000 доларів [109]. Отож, у разі відсутності спеціальної мети – отримання особистої вигоди, дії особи не підпадатимуть під ознаки складу злочину, передбаченого ч. 4 ст. 447 КК України.

У ЗМІ часто оприлюднюється інформація про непоодинокі випадки участі найманців, які є громадянами різних держав світу, у збройному конфлікті проти України. Втім, у Єдиному реєстрі судових рішень налічується лише декілька вироків у справах цієї категорії. Однією з причин цього є власне складність у доказуванні факту участі найманця у бойових діях із метою отримання особистої вигоди, а тому можна зробити висновок, що органи правозастосування уникають застосування ст. 447 КК України. Як приклад, наведемо вирок Печерського районного суду м. Київ від 25.01.2017. У вересні 2014 р. у громадянина Федеративної Республіки Бразилія Ю. виник злочинний умисел, спрямований на участь у терористичних організаціях самопроголошених «ДНР» та «ЛНР». Реалізуючи свій злочинний умисел, Ю. з вересня 2014 р. по жовтень 2015 р. брав активну участь у збройному протистоянні із ЗСУ у зоні проведення антитерористичної операції на боці так званих «ДНР» та «ЛНР», батальйону козаків, «1-го Семенівського мотострілкового батальйону 1-ї Окремої Слов'янської Мотострілкової Бригади, Батальйон «Вікінг», а також регулярної армії «ДНР», виконуючи при цьому функції керуючого ротою, інструктора та розвідника, шляхом ведення збройного опору, незаконної протидії та

перешкоджання виконанню службових обов'язків співробітниками правоохоронних органів України і військовослужбовцями ЗСУ.

У судовому засіданні обвинувачений свою вину у вчиненні інкримінованих йому кримінальних правопорушень визнав повністю та щиро розкався, викладені в обвинувальному акті фактичні обставини не оскаржував та підтвердив. Зокрема вказав, що в 2014 р. від свого знайомого отримав відеоповідомлення про те, що народу України потрібна допомога та, будучи введеним на той час в оману ЗМІ, 14.09.2014 прибув до м. Алчевськ Луганської області, де вступив до батальйону Мозгового, згодом був переведений до м. Донецьк, діяв на території «ДНР» та «ЛНР». Приблизно через рік після прибуття в Україну зрозумів свою помилку та вирішив жити мирним життям, повернутися додому. Органами досудового розслідування та судом дії винного отримали кримінально-правову оцінку за ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 260 КК України [44]. З огляду на те, що судом не отримано доказів, які б засвідчували факт участі обвинуваченого у збройному конфлікті з метою отримання особистої вигоди, така кваліфікація є правильною. Втім, якщо б такий факт був доведений, то в діях громадянина Республіки Бразилія є ознаки складу найманства.

Однією з ознак, яка характеризує поняття «найманець», є його участь у воєнних або насильницьких діях із метою отримання будь-якої особистої вигоди. Така мета є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу найманства. Це положення засвідчує, що законодавець під час його формулювання допустив логічну помилку, не вказавши на участь найманця також у збройному конфлікті з метою отримання такої вигоди. У Конвенції від 04.12.1989 ця ознака має дещо ширший зміст. Зокрема, у п. «b» ст. 1 вказано, що найманець, беручи участь у воєнних діях, керується в основному бажанням отримати особисту вигоду, йому дійсно обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває у конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, яка обіцяна чи виплачується комбатантам такого самого рангу і функцій, які входять до особового складу збройних сил цієї сторони [168]. Навіть поверхневий аналіз цього положення вказує на юридичні дефекти. Передусім, некоректним є використання терміну «матеріальна

винагорода» разом із «особиста вигода». Так, семантичний зміст поняття «вигода» розглядається як те, що дає добрі наслідки в чому-небудь, якийсь прибуток [258]. У КК України до поняття «вигода» (щоправда така, яка має неправомірний характер) належать грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру (ст. 364-1) [130]. Винагорода ж полягає у будь-якій одноразовій, періодичній або щомісячній матеріальній (грошовій чи натуральній) виплаті [166]. З цього очевидно, що поняття «особиста вигода» є ширшим за обсягом, аніж «матеріальна винагорода». Отож, фактично, обсяг того, що прагне отримати найманець (чим керується), є значно ширшим порівняно з тим, що йому обіцяно. А тому більш слушним є використання у згаданій Конвенції лише поняття «особиста вигода» так, як у примітці до ст. 447 КК України.

Водночас підпадає під критику і норма про розмір матеріальної винагороди, що має суттєва перевищувати винагороду, обіцяну чи виплачену комбатантам такого самого рангу і функцій, що входять до особового складу збройних сил цієї сторони. Відтак можна дійти висновку, що у разі неперевищення розміру такої винагороди або рівнозначності винагороді комбатанта, особа, котра бере участь у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях задля особистої вигоди, не буде вважатися найманцем, із чим, вочевидь, не можна погодитися. М. Б. Стиранка також наголошує про сумнівність такої норми. Зокрема, автор зазначає, що не потрібно зважати на розмір отриманої вигоди суб'єктом складу злочину під час характеристики його ознак. Має значення лише те, що така вигода його задовольняє, і він, керуючись прагненням її отримати, бере участь у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях [268, с. 146].

Отож, аналіз суб'єктивної сторони складу найманства дає змогу зробити висновок, що для такого посягання притаманна умисна форма вини у виді прямого умислу, на що безпосередньо вказує аналіз його інтелектуальної ознаки. Щодо складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 447 КК України, об'єктивна сторона якого передбачає кримінально-протиправні наслідки у виді загибелі людини, то психічне ставлення до них характеризується як умислом, так і необережністю.

Висновки до другого розділу

1. Констатовано, що кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тісно пов'язані з сучасним міжнародним кримінальним правом, а тому їм притаманний іноземний елемент. У зв'язку з цим під час кваліфікації таких кримінальних протиправних діянь слід вдаватися до аналізу міжнародних документів. Відповідно, норма про найманство теоретично може «заявляти права» на розміщення і з-поміж кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, і серед злочинів проти основ національної безпеки України. Ці родові об'єкти тісно взаємодіють, оскільки кримінальні правопорушення розділу ХХ посягають не лише на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок, а й на національну безпеку держави, яка формується з урахуванням внутрішніх та зовнішніх загроз. А тому поняття «національна безпека» є невіддільним від поняття «міжнародна (міждержавна) безпека».

Відображено, що головним завданням міжнародного співтовариства є ефективне реагування на будь-які загрози миру та безпеки людства. Ці поняття є нероздільними та одне без одного не можуть співіснувати. Тобто, коли розпочинається збройна боротьба між державами, то виникає реальна загроза для безпеки людства, що порушує міжнародний правопорядок, основною метою якого є забезпечення стабільного та мирного співіснування держав у світі. В основі міжнародного правопорядку є погоджені міжнародним співтовариством правила, що регламентують відносини між суб'єктами міжнародного права, зокрема й принципи врегулювання суперечок.

2. Встановлено, що склад злочину «найманство» є формальним, тобто таким, у якому суспільно небезпечний наслідок не вказаний як обов'язкова ознака об'єктивної сторони (за винятком того, що передбачений ч. 3 ст. 447 КК України), а перебуває за його межами і не впливає на кваліфікацію. Відображено, що поняття «воєнні дії» та «збройний конфлікт» не є суміжними категоріями, оскільки збройний конфлікт є різновидом соціального конфлікту, тоді як воєнні дії мають місце як під час збройного конфлікту, так і в ході

ведення агресивної війни. Щодо насильницьких дій, то найманців, фактично, наймають для дестабілізації конституційного уряду, захоплення важливих державних об'єктів, залякування населення, проведення терористичних і диверсійних акцій, убивств суспільних діячів тощо. При цьому як такої конфліктної ситуації між сторонами може і не виникати.

3. Аналіз диспозиції ст. 447 КК України дає підстави для висновку, що здійснювати вербування, фінансування чи матеріальне забезпечення найманців можуть як особи, уповноважені на те державними органами вербуючої держави, так і громадяни без «особливого статусу» (ч. 1 ст. 447 КК України). Констатована можливість застосування інституту заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи за вчинення уповноваженою особою від її імені чи в її інтересах найманства (п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України).

Наведено спільні (участь у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях) та розмежувальні ознаки поняття «іноземний доброволець» (належить до особового складу однієї з воюючих сторін; є комбатантом; має право на статус військовополоненого, оскільки його статус легітимізований державою; має благородні цілі) та «найманець» (відсутність статусу комбатанта; факт участі у бойових діях є незаконним та тягне за собою настання кримінально-правових наслідків; керується особистою вигодою). Встановлено, що особи, які беруть участь у міжнародних операціях із підтримки миру та безпеки, не можуть вважатися найманцями, оскільки виконання таких завдань є складовою зовнішньої політики України, а відтак держава здійснює їх соціальний і правовий захист.

4. Суб'єктивна сторона складу найманства характеризується низкою особливостей, обумовлених тим, що відповідне кримінальне правопорушення є з формальним складом (за винятком, ч. 3 ст. 447 КК України) та має спеціальну мету. Розглянуто поняття юридичної (інструктор помилково вважає, що здійснює навчання з тактики ведення війни для добровольців) та фактичної (особа помилково вважає, що здійснює матеріальне забезпечення найманців, тоді як передана зброя є непридатною для виконання бойових завдань) помилки при вчиненні найманства. У першому разі такі дії не є кримінально-протиправними. У другому – матиме місце замах на вчинення злочину, передбаченого ст. 447 КК України.

РОЗДІЛ 3
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НАЙМАНСТВА
ТА ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО НАЙМАНСТВО

3.1 Кримінально-правові наслідки найманства

На законодавчому рівні під час формулювання поняття кримінального правопорушення та встановлення змісту кримінально протиправних діянь завжди передбачається покарання за них, без якого втрачають сенс будь-які кримінально-правові заборони, оскільки воно є правовим наслідком за вчинене посягання. Тому КК України не лише визначає, які суспільно небезпечні діяння слід трактувати як кримінальні правопорушення, а й встановлює міру покарання за кожне із них [316, с. 3–4]. Утім, не слід забувати, що покарання не є єдиною (хоча основною) формою реалізації кримінальної відповідальності, оскільки до винної особи можуть застосовуватись інститути звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання. А тому кримінальна відповідальність можлива і без покарання.

Санкція статті визначає типове покарання за вчинення передбаченого відповідною статтею кримінального правопорушення, тоді як санкція кримінально-правової норми охоплює окремі положення Загальної частини КК України [95, с. 51]. Кримінально-правові санкції відображають усі позитивні та негативні аспекти із соціального конструювання у правовій сфері, досягнення та невдачі законодавця, оскільки вони є кінцевим результатом цієї діяльності. Чітке визначення кримінально-правових санкцій є своєрідною гарантією дотримання принципів індивідуалізації та справедливості призначення покарання. Часто з аналізу санкції можна визначити зміст ознак складу кримінального правопорушення, які відображені у диспозиції статті (для прикладу, вказівка у санкції на такий вид обов'язкового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю,

свідчить про спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення або ж передбачення покарання у виді конфіскації майна означає, що відповідне посягання вчиняється з корисливим мотивом).

Водночас у основі санкцій містяться проблемні моменти, з якими стикаються у правозастосовній діяльності [192, с. 7]. Відтак не завжди є виваженими законодавчі рішення щодо встановлення покарань за окремі кримінальні правопорушення, більше того, вони мають вигляд інтуїтивних, позаяк на законодавчому рівні під час запровадження кримінально-правової норми або взагалі не обґрунтовано визначені межі санкції, або окреслено їх з огляду на порівняння із санкціями статей, якими передбачено відповідальність за «однотипні» посягання [62, с. 217; 197, с. 168–169]. Зважаючи на вказане, є необхідність визначення виду і розміру покарання за найманство, а також того, настільки воно є справедливим та ефективним, оскільки без аналізу караності відповідне дослідження не буде вичерпним.

Насамперед, слід визначити ступінь тяжкості аналізованого злочину, що зумовлює потребу врахування його характеру (вимірюється суспільною цінністю об'єкта кримінального правопорушення, на який посягає злочинець; на його підставі здійснюється розмежування об'єктів кримінальних правопорушень, форм та способів кримінально-протиправного посягання, наслідків, відображаються види і форми вини) та ступеня суспільної небезпеки (визначається залежно від конкретних обставин вчиненого кримінального правопорушення, враховуючи розмір шкоди і тяжкість наслідків, що настали; ступінь здійснення злочинного наміру; спосіб вчинення кримінального правопорушення; його знаряддя; роль винного в кримінальному правопорушенні, вчиненому у співучасті) [268, с. 164–165; 16, с. 151–152]. З аналізу санкції статті очевидно, що законодавець високо оцінює суспільну небезпеку цього посягання. Відповідний висновок ґрунтується на основі положень ст. 12 КК України, відповідно до яких найманство є тяжким (чч. 1, 4 ст. 447 КК України) та особливо тяжким злочином (чч. 2, 3 ст. 447 КК України), за вчинення якого встановлено покарання, які передбачають ізоляцію від

суспільства, зокрема позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі. Така позиція законодавця є цілком виправданою, адже найманство посягає не тільки на міждержавні суспільні відносини, а й відносини з охорони національної безпеки, оскільки остання діє саме через систему міждержавних відносин. А тому очевидно, що найманство слід розцінювати як зовнішню та внутрішню загрози для майже усіх сфер функціонування держави. Також відповідні злочинні прояви підривають умови реалізації конституційних прав і свобод людини.

У теорії кримінального права з огляду на відповідні критерії санкції поділяють на такі види: за кількістю основних видів покарань (одиничні та альтернативні); за можливістю обрання судом покарання (абсолютно визначені та відносно визначені); за наявністю чи відсутністю додаткових покарань (прості та кумулятивні) [283, с. 125; 8, с. 180–181]. Безумовно, кількість видів покарань, які передбачені у санкції відповідної статті, залежить від характеру та ступеня суспільної небезпеки посягання, оскільки, чим він вищий, тим менше альтернативних покарань має бути передбачено у санкції статті. З огляду на важливість об'єкта кримінально-правової охорони, санкції розглядуваної статті є одиничними (чч. 1, 2, 4 ст. 447 КК України). Лише у ч. 3 ст. 447 КК України довічне позбавлення волі розглядається як альтернативне покарання позбавленню волі на строк від 10 до 15 років. Як додатковий вид покарання передбачена конфіскація майна, а тому санкції чч. 2, 3 ст. 447 КК України є кумулятивними, натомість, санкції чч. 1, 4 ст. 447 КК України – простими. Кумулятивні санкції прийнято диференціювати на два види: 1) з обов'язковим застосуванням додаткових покарань (або обов'язкова кумулятивна санкція); 2) з необов'язковим застосуванням додаткових покарань (або факультативна кумулятивна санкція) [164, с. 165]. У чч. 2, 3 ст. 447 КК України додаткове покарання у виді конфіскації майна є факультативним і призначається на розсуд суду.

У кримінально-правовій науці побутує думка, що на законодавчому рівні під час диференціації кримінальної відповідальності у санкціях статей

Особливої частини КК України має бути враховано співвідношення ступенів суворості окремих видів покарань. Тобто у відповідних складах злочинів санкції мають бути адекватні одна одній [201]. І. І. Митрофанов наголошує, що, як правило, покарання застосовуються до осіб, котрі мають усталені антисуспільні переконання та погляди. Зміст покарання, як зазначає автор, охоплює найсуворіші елементи державного примусу, а отже, воно є одним із найефективніших способів протидії кримінальній активності. Водночас, як основна форма реалізації кримінальної відповідальності, покарання є кінцевим засобом реагування держави на кримінально-протиправні вияви і застосовується тоді, коли є неможливими інші способи досягнення завдань, визначених КК України [167, с. 387–388]. Значною мірою законність та обґрунтованість призначеного судом покарання залежить від законодавчих норм (формується із загальних і спеціальних засад) щодо його призначення позаяк саме ними керується суд [73, с. 353].

Під час визначення низки покарань, що можуть використовуватись у санкціях статей Особливої частини КК, законодавець і правозастосовник мають фокусувати свою увагу на межі таких покарань, адже реалізація принципу законності під час встановлення кримінально-правових санкцій зобов'язує законодавця чітко визначити види кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, котрі вчинили суспільно небезпечні діяння; визначити їх систему та правові межі застосування того чи іншого кримінально-правового заходу [95, с. 122].

Результати анкетування засвідчують, що 71,5% опитаних вважають, що законодавцем обґрунтовано визначені види та міри покарань за вчинення найманства, натомість 28,5% переконані у протилежному. Однак, для з'ясування цього питання є потреба в аналізі правил побудови кримінально-правових санкцій, що дасть змогу встановити, чи було враховано характер і ступінь суспільної небезпеки цього посягання, а також виявити неузгодженості, які мають місце. Відповідні правила вироблені теорією кримінального права, а тому є сталими.

Одним із таких, є правило, відповідно до якого нижня межа покарання, яке призначається за більш небезпечне посягання, має бути верхньою межею покарання за менш небезпечне [193, с. 182]. Із цим правилом співвідноситься таке: від особливостей конкретного складу кримінального правопорушення має залежати ієрархія санкцій за основний, кваліфікований та особливо кваліфікований склад кримінальних правопорушень [303, с. 242; 91, с. 41]. Тобто йдеться про те, що покарання має посилюватись у разі, якщо мають місце кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, які безсумнівно підвищують ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення. Втім, не слід забувати про випадки, коли у диспозиції статті наявні самостійні склад кримінальних правопорушень, які є «непідзвітними» одне одному (ч. 3 ст. 447 КК України – вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання, найманців з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, що призвело до загибелі людини; ч. 4 ст. 447 КК України – участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях). За вчинення дій, передбачених ч. 3 ст. 447 КК України, передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої. Натомість, за ч. 4 ст. 447 КК України – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. Зважаючи на те, що ці склад злочинів є незалежними один від одного, то санкції відповідних кримінально-правових норм не можна вважати необґрунтованими.

Водночас, потрібно констатувати, що вищезазначене правило не було враховано законотворцем щодо інших санкцій ст. 447 КК України. З огляду на це, наведемо побудовану модель санкцій, описаних у чч. 1, 2, 3 ст. 447 КК України. Зокрема: діяння, передбачене ч. 1 ст. 447 КК України карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років; ч. 2 ст. 447 КК України – від 7 до 12 років; ч. 3 ст. 447 КК України – від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі. Отож, звідси очевидно, що суд може призначити покарання у виді позбавлення волі строком на 10 років і за простий вид найманства (ч. 1 ст. 447

КК України), і кваліфікований (ч. 2 ст. 447 КК України) чи особливо кваліфікований (ч. 3 ст. 447 КК України). А тому питання щодо виваженості санкцій чч. 1, 2, 3 ст. 447 КК України можна поставити під сумнів. Утім, зазначене вище правило щодо визначення меж покарання не є панацеєю і спрацьовує не в усіх санкціях норм, зокрема і в санкції ст. 447 КК України. Мабуть, це можна пояснити тим, що злочин, передбачений ч. 1 ст. 447 КК України, є тяжким, що не дає змогу законодавцю у наступних кваліфікованому та особливо кваліфікованому видах посилювати покарання так, щоб його нижня межа, яка встановлена за більш небезпечне посягання, була верхньою межею за менш небезпечне.

Однак, певні застереження викликає санкція ч. 3 ст. 447 КК України, де як альтернативний вид покарання передбачено довічне позбавлення волі. Відомо, що склад злочину, передбаченого ч. 3 ст. 447 КК України, з урахуванням особливо кваліфікуючої ознаки у виді загибелі людини, є складеним (так звана врахована законотворцем сукупність кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 447 КК України та ст. 119 КК України). При цьому ставлення до наслідків у виді загибелі людини характеризується необережною формою вини. А тому дискусійним є питання щодо виваженості встановлення покарання у виді довічного позбавлення волі за навчання найманців, що призвело до загибелі людини, оскільки такий вид покарання навіть не передбачений за умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України). Тому, видається, що санкція ч. 3 ст. 447 КК України є надмірно суворою та потребує змін в частині відмови від покарання у виді довічного позбавлення волі.

Ще одним правилом, яким послуговуються представники кримінально-правової теорії, є таке: запровадження додаткових покарань необхідно здійснювати у певній послідовності (санкція без додаткового покарання в основному складі кримінального правопорушення; санкція з факультативним додатковим покаранням у кваліфікованому складі; санкція з імперативним додатковим покаранням в особливо кваліфікованому складі) [144, с. 158]. З огляду на те, що у санкціях чч. 2, 3 ст. 447 КК України конфіскація майна

передбачена як додаткове факультативне покарання, то можна дійти висновку, що відповідне правило не було враховане. Втім, видається, що до наведене вище правило не слід надто пошановувати, позаяк в окремих кримінально-правових нормах, із огляду на їх зміст, є необхідність передбачати за вчинення простого виду кримінального правопорушення санкцію з імперативним додатковим покаранням. Як приклад, можна навести норму про фінансування дій, учинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України, де законодавець разом із основним покаранням у виді позбавлення волі у санкціях чч. 1, 2, 3, 4 ст. 110-2 КК України передбачає також обов'язкові додаткові покарання у виді конфіскації майна та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Такий підхід є обґрунтованим, оскільки йдеться про фінансування дій, передбачених ст. ст. 109, 110 КК України, які посягають на основи національної безпеки України. Тобто, фактично, дії винного спрямовані на забезпечення умов для вчинення злочинів, передбачених ст. ст. 109, 110 КК України. З огляду на це, передбачення конфіскації майна, як в основному, так і у кваліфікованих складах злочинів, є слушним рішенням законодавця, а тому в цьому разі наведене вище правило не слід застосовувати.

Конфіскація майна, відповідно до ч. 2 ст. 59 КК України, встановлюється незалежно від ступеня тяжкості за тяжкі чи особливо тяжкі корисливі злочини, а також злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки. Вона може бути призначена тільки у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України [130]. З аналізу цієї норми очевидно, що склади злочинів, передбачені чч. 2, 3 ст. 447 КК України, не охоплюються зазначеним переліком, позаяк в них немає корисливого характеру, а також вони не належать до злочинів проти основ національної безпеки України. Відтак встановлення у санкціях чч. 2, 3 ст. 447 КК України покарання у виді конфіскації майна протирічить положенням Загальної частини КК України, а отже, потрібно детальніше проаналізувати вказане питання.

Відомо, що метою вербування, фінансування, матеріального забезпечення та навчання найманців є їх використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності. У КК України також передбачено й інші склади кримінальних правопорушень, що мають охороняти конституційний лад, державну владу (ст. 109, ч. 2 ст. 110-2 КК України) та територіальну цілісність держави (ст. 109, ч. 1 ст. 110-2, ст. 111 КК України). Більше того, фінансування найманства здійснюється з тією самою метою, що й фінансування дій, передбачених ст. 110-2 КК України. А отже, відповідні посягання збігаються за ознаками об'єктивної (чч. 1, 2 ст. 110-2 та ч. 1 ст. 447 КК України) та суб'єктивної (спеціальна мета – ст. ст. 109, 110, 111 та ст. 447 КК України) сторін і характеризуються підвищеним ступенем суспільної небезпеки. Санкції ст. ст. 109, 110, 110-2, 111 КК України за вчинення відповідних злочинних дій передбачають конфіскацію майна як додаткове обов'язкове (ст. 109, ст. 110-2, ч. 2 ст. 111 КК України) чи факультативне (ст. 110, ч. 1 ст. 111 КК України) покарання. Відтак, можна дійти висновку, що передбачення на законодавчому рівні у чч. 2, 3 ст. 447 України додаткового покарання у виді конфіскації майна є обміркованим, яке ґрунтується на системному зв'язку кримінально-правових норм. Водночас постає питання, чому законотворець оминув увагою санкцію ч. 1 ст. 447 КК України, не визначивши у ній відповідного виду покарання, адже як фінансування найманства (ч. 1 ст. 447 КК України), так і фінансування дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, зміни меж території або державного кордону України, є виявами сепаратизму та посягають на територіальну цілісність держави. Скажімо, особа здійснює фінансування та матеріальне забезпечення найманців, завдяки чому вони мають засоби для вчинення насильницьких дій, або ж здійснює їх навчання, за що, очевидно, отримує матеріальну вигоду. Видається, що відмова на законодавчому рівні від конфіскації майна за вчинення дій, передбачених ч. 1

ст. 447 КК України, є прогалиною. Це засвідчують також результати анкетування. Так, на запитання «Чи є необхідність в основному складі найманства передбачити додатковий факультативний вид покарання у виді конфіскації майна?» 92,5% респондентів дали схвальну відповідь. З огляду на зазначене є доцільність внесення відповідних змін до санкції ч. 1 ст. 447 КК України, виклавши її у такій редакції: «...караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років із конфіскацією майна або без такої».

Водночас, аби відповідне положення відповідало вимогам ч. 2 ст. 59 КК України, слід внести відповідні зміни до неї, оскільки злочини проти миру та безпеки людства, зокрема й прояви найманства, з огляду на масштабність їх небезпеки, посягають не тільки на міждержавні суспільні відносини, а й відносини щодо забезпечення національної безпеки держави, для якої також є загроза. А тому вказівка законодавця у ч. 2 ст. 59 КК України, що конфіскація майна можлива тільки за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості, не є беззастережною та потребує уточнення. З огляду на зазначене, ч. 2 ст. 59 КК України має мати такий зміст: «Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України, громадської безпеки та кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку незалежно від ступеня їх тяжкості...». Запропоноване нововведення увідповіднить також інші норми Розділу XX КК України (ст. 436-1, чч. 2, 3 ст. 436-2 КК України), у яких міститься вказівка на застосування цього виду покарання, положенням ч. 2 ст. 59 Загальної частини КК України.

Зазначимо, що у кваліфікованому складі найманства конфіскація майна передбачена як факультативний вид покарання у разі вчинення злочину службовою особою. Втім, видається, що правовий статус суб'єкта посягання не має слугувати основною підставою для запровадження покарання у виді конфіскації майна. Передусім, має йтися про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, каральна функція якого полягає

у неможливості винним у подальшому займатися відповідною кримінально-протиправною діяльністю із використанням службового становища, втрати можливостей виконання колишніх обов'язків та повторного вчинення такого злочину. Скажімо, у військової посадової особи є значно більші можливості для здійснення вербування найманців, позаяк у її підпорядкуванні є чимало військових, на яких вона може здійснювати вплив. Окрім цього, коло спілкування дає змогу оперативніше отримати інформацію щодо потенційних найманців та їх готовності брати участь у збройному конфлікті. А тому доцільність передбачення у санкції чч. 2, 3 ст. 447 КК України покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не має викликати жодних сумнівів. Із урахуванням положень ч. 1 ст. 55 КК України, строк такого покарання має становити від 1 до 3 років. Водночас санкції ст. 447 КК України необхідно викласти в такій редакції: ч. 2 – ...караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років та з конфіскацією майна або без такої; ч. 3 – ...караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років та з конфіскацією майна або без такої.

У ч. 4 ст. 447 КК України встановлена кримінально-правова заборона участі найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, метою якої є отримання будь-якої особистої вигоди, що вказує на корисливий характер цього злочину. З аналізу санкції вказаної статті очевидно, що відповідний злочин є тяжкий. Отож, відповідно до положень ч. 2 ст. 59 КК України, є необхідність у санкції ч. 4 ст. 447 КК України передбачити додаткове обов'язкове покарання у виді конфіскації майна, оскільки участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях є тяжким корисливим злочином.

КК України також регламентовано випадки застосування інституту спеціальної конфіскації, що полягає у примусовому безоплатному вилученні

за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна [130]. Зокрема, у ч. 1 ст. 96-1 КК України міститься перелік складів кримінальних правопорушень, за вчинення яких можливе застосування цього заходу кримінально-правового характеру. Втім, у вказаному переліку немає норми про найманство. Водночас аналіз ч. 1 ст. 96-1, ч. 1 ст. 96-2 КК України дає змогу зробити висновок, що ст. 447 КК України підпадає під категорію випадків застосування спеціальної конфіскації. Зокрема, у ч. 1 ст. 96-2 КК України вказується, що вона застосовується, якщо гроші, цінності та інше майно:

- 1) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна;
- 2) призначалися для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, його фінансування та/або матеріального забезпечення або винагороди за його вчинення;
- 3) були предметом кримінального правопорушення;
- 4) були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя його вчинення [130].

Як відомо, найманці беруть участь у збройному конфлікті з метою особистої наживи. А тому відповідні кошти є отримані внаслідок вчинення злочину, передбаченого ч. 4 ст. 447 КК України, та, вочевидь, мають підлягати спеціальній конфіскації. Те саме можна стверджувати і про кошти, які призначалися для вербування найманців чи їх фінансування. Вилученню також мають підлягати і знаряддя для вчинення найманства, зокрема, військова техніка, боєприпаси тощо. Отже, мають бути відповідні пропозиції до норм про інститут спеціальної конфіскації, які потрібно відобразити у новизні.

Із огляду на правила конструювання кримінально-правових санкцій, слід наголосити таке: санкції норм, які передбачають однорідні за характером і ступенем суспільної небезпеки діяння, мають бути узгоджені [302, с. 93; 306, с. 99]. Це правило очевидне з того, що санкції мають відповідати змісту кримінально-протиправного діяння, від якого охороняє кримінально-правова

норма. А тому, якщо санкції деяких норм Особливої частини КК України збігаються, то, відповідно, має збігатися і суспільно небезпечний рівень цих дій і, навпаки, якщо суспільна небезпека діяння приблизно однакова, то розмір санкції має збігатися [111, с. 102].

Насамперед, для порівняння потрібно обрати норми про створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК України) та найманство (ст. 447 КК України), позаяк їх склади злочинів збігаються за ознаками об'єктивної сторони. Зокрема, і за фінансування та матеріальне забезпечення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 3 ст. 260 КК України), і найманства (ч. 1 ст. 447 КК України) на законодавчому рівні встановлено однакову міру покарання – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. Як додатковий факультативний вид покарання у ч. 3 ст. 260 КК України передбачено конфіскацію майна. Дещо відрізняються покарання за участь у складі незаконних формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян (санкція ч. 4 ст. 260 КК України передбачає позбавлення волі на строк від 7 до 12 років з конфіскацією майна або без такої) та участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях (санкція ч. 4 ст. 447 України передбачає позбавлення волі на строк від 5 до 10 років). Видається, що законодавець дещо применшив ступінь суспільної небезпеки участі найманця у злочинних діях, позаяк засилання державою або від її імені озброєних банд чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, згідно зі ст. 3 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14.12.1974 № 3314 (XXIX), є актом агресії [237] та однією з форм посягання на територіальну цілісність і недоторканність держави. Як уже зазначалося, санкцією основного складу найманства передбачено покарання у виді позбавлення волі строк від 5 до 10 років (ч. 1 ст. 447 КК України). На наш погляд, вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців поступаються за ступенем суспільної небезпечності діям, які полягають у безпосередній участі найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. Так, скажімо,

вербування чи навчання найманців, фактично, є попередньою злочинною діяльністю, певним етапом до настання бажаного результату, тоді як участь найманця у збройному конфлікті безпосередньо спрямована на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності. Тому відповідні дії мають отримати більш сувору кримінально-правову оцінку, як це передбачено у чч. 3, 4 ст. 260 КК України, а саме: фінансування, постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років із конфіскацією майна або без такої; участь у складі формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян – позбавлення волі на строк від 7 до 12 років із конфіскацією майна або без такої. Хоча санкція ч. 4 ст. 260 КК України є більш суворою, ніж санкція ч. 3 ст. 260 КК України, що, безумовно, є виправданим, утім, також вона має недоліки, позаяк за менш небезпечний злочин може бути призначене суворіше покарання, ніж за більш небезпечний. Зважаючи на те, що участь найманців у збройному конфлікті є актом агресії, який спрямований, зокрема, на порушення територіальної цілісності держави, санкція ч. 4 ст. 447 КК України має бути рівнозначною тій, яка встановлює кримінально-правову заборону за ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій (ч. 2 ст. 437 КК України). Як зазначає В. О. Навроцький, побутує презумпція того, що закон «розумний», він не допускає таких очевидних нелогічностей як безкарності більш небезпечного діяння і караності менш небезпечного, а також порушення взаємозв'язку між санкціями за окремі види кримінально-протиправних посягань. Водночас автор слушно наголошує, що не потрібно абсолютизувати раціональність кримінального закону, вважати, що у ньому передбачено все і немає протиріч. Тому не потрібно вважати виправданими очевидні прогалини, недоречності кримінального закону та намагатися їх подолати шляхом вільного (зазвичай, поширювального) трактування, з огляду на начебто його «розумність» [182, с. 544–545]. Отже, санкцію ч. 4 ст. 447 КК України (зважаючи на корисливий характер посягання)

потрібно викласти у такій редакції: «...позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна».

Щодо настання таких суспільно небезпечних наслідків, як загибель людей, то покарання за найманство (ч. 3 ст. 447 КК України) встановлене від 10 до 15 років позбавлення волі або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна або без такої. Таке саме покарання встановлене і за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, що призвело до цих наслідків (ч. 3 ст. 110 КК України). Водночас за заподіяння тяжких наслідків у зв'язку з фінансуванням дій, вчинених із метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ч. 4 ст. 110-2 КК України), визначено менш суворе основне покарання, а саме позбавлення волі на строк від 8 до 10 років.

Покарання за загибель людини унаслідок участі у складі непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань є менш суворим, а саме від 10 до 15 років позбавлення волі. Очевидно, законодавець під час визначення межі караності за вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 447 КК України, взяв до уваги на санкцію норми про умисне вбивство (ч. 2 ст. 115 КК України), а тому, вважаємо, що на законодавчому рівні непослідовно вирішено питання караності цього посягання.

Розгляд питання караності найманства за КК України зумовлює необхідність аналізу санкції відповідної норми, яка передбачена у проєкті КК України, що розроблений робочою групою з питань розвитку кримінального права станом на 01.03.2024. Так, вербування, навчання, фінансування чи матеріальне забезпечення або використання у конфлікті як найманця (ст. 11.5.7), а також його участь у конфлікті (ст. 11.5.8) вважається злочином п'ятого ступеня (з-поміж наявних дев'яти), за який передбачено покарання у виді ув'язнення на строк від 6 до 8 років (ст. 3.2.5.) [230]. У санкціях вказаних статей не міститься вказівка на такий додатковий вид покарання, як конфіскація майна. Водночас, зі змісту положень ст. 3.8.1. «Конфіскація

майна» очевидні її підстави, які мають місце щодо проявів найманства. З наведеного можна зробити висновок про часткове послаблення відповідальності в частині верхньої межі покарання, оскільки санкція чч. 1, 4 ст. 447 КК України передбачає максимальний розмір покарання у виді 10 років позбавлення волі.

Слід наголосити, що у ст. 11.5.2. проєкту КК України виокремлено ознаки, що підвищують на два ступеня вчинення злочину, передбаченого ст. 11.5.7. «Забезпечення найманства та використання найманця», пов'язаного з використанням службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей публічною службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, у тому числі іноземною (передбачає ув'язнення на строк від десяти до тринадцяти років). Вчинення цього злочину з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей є ознакою, яка підвищує тяжкість цього посягання на один ступінь (ст. 11.5.3.). Відтак покарання за вказані дії сягає від 8 до 10 років ув'язнення. Як бачимо, у проєкті КК відповідальність за забезпечення найманства та використання найманця диференційована з урахуванням статусу службової особи. При цьому непередбачено покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Водночас, у проєкті КК України регламентуються питання застосування обмежувальних засобів (як видів засобів безпеки), з-поміж яких, власне, потрібно виокремити позбавлення права обіймати певні посади, зокрема й на громадських засадах, чи здійснювати певні види діяльності (ч. 3 ст. 3.6.3.). При цьому засуджений позбавляється можливості обіймати відповідні посади або займатися забороненою діяльністю в будь-якій сфері, а також обіймати такі посади або займатися такою діяльністю, які, за своїм змістом і обсягом повноважень, є аналогічними тим, із якими було пов'язане вчинення кримінального правопорушення (ч. 6 ст. 3.6.4.) [230].

Поряд із заходами кримінальної репресії, слід віддати належне приписам заохочувального характеру, метою яких є надання особі, яка усвідомила

кримінальну протиправність свого діяння та стала на шлях виправлення, можливості уникнення кримінального переслідування. З огляду на вказане, необхідно розглянути питання, чи можливе застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності за найманство, яке є підставою для закриття кримінального провадження. Як слушно зауважує Ю. В. Баулін, таке звільнення не свідчить про виправданя особи, оскільки кримінальне провадження припиняється з nereабілітуючих для неї підстав. Розмежовуючи поняття «звільнення особи від кримінальної відповідальності» і «звільнення від покарання» слід зважати, що у разі звільнення особи від кримінальної відповідальності держава відмовляється від реалізації потенційної відповідальності, а під час звільнення від покарання – від реальної кримінальної відповідальності [13, с. 203–204; 12, с. 58–60].

Аналіз КК України засвідчив, що немає правових підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України), примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), у зв'язку з передачею винного на поруки (ст. 47 КК України) чи зміною обстановки (ст. 48 КК України), позаяк це можливо у разі вчинення кримінального проступку вперше або необережного нетяжкого злочину. Однак, така можливість передбачена у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України). Особа звільняється від кримінальної відповідальності, з огляду на ступінь тяжкості злочину «найманство», якщо з дня його вчинення і до дня набрання вироком законної сили минуло 10 р. (чч. 1, 4 ст. 447 КК України) або 15 р. (чч. 2, 3 ст. 447 КК України). Проте, ч. 5 ст. 49 КК України містить перелік злочинів, за вчинення яких давність не застосовується, зокрема: проти основ національної безпеки України (ст. 109–114-2 КК України); катування (ч. 3 ст. 127 КК України); проти миру та безпеки людства (ст. ст. 437–439, ч. 1 ст. 442 КК України) [130]. Це дає підстави стверджувати, що на законодавчому рівні деякою мірою обмежено вирішено це питання, позаяк найманство є не менш небезпечним (а в деяких випадках і більш небезпечним) посяганням порівняно з тими, що передбачені у ч. 5 ст. 49 КК України, адже дії винного спрямовані

на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, чи порушення територіальної цілісності держави. Відтак потрібно внести зміни до ч. 4 ст. 49 КК України, а саме передбачити у ній ст. 447 КК України. Отже, ч. 4 ст. 49 КК України слід викласти у такій редакції: «Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114-2, катування, передбаченого частиною третьою статті 127, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437–439, 447 і частині першій статті 442 цього Кодексу».

Вказані вище підстави звільнення від кримінальної відповідальності є загальними. Водночас в Особливій частині КК України регламентовано також випадки застосування спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності, спосіб формування яких визначається специфікою певного кримінального правопорушення. У нормі про найманство також передбачено спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності, який має імперативний характер та засвідчує про обов'язок суду не піддавати особу каральному впливу (ч. 5 ст. 447 КК України). Втім, таке звільнення можливе лише щодо осіб (найманців), які вчинили злочин, передбачений ч. 4 ст. 447 КК України. Натомість, під цю категорію не підпадають ті, які здійснювали вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців, а також їх використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях [130]. Законодавець виокремлює такі умови такого звільнення найманця:

- 1) якщо добровільно припинив участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях до притягнення до кримінальної відповідальності;
- 2) якщо повідомив про свою участь у конфлікті, воєнних або насильницьких діях;
- 3) якщо іншим чином сприяв припиненню або розкриттю злочинів, передбачених чч. 1–3 ст. 447 КК України;
- 4) якщо в його діях немає складу іншого злочину [130].

Суть першої умови полягає в тому, що особа, перебуваючи у статусі найманця та виконуючи злочинні завдання, з власної волі припиняє свою

кримінально-протиправну діяльність. Утім, не обов'язково, що така ініціатива має безпосередньо виходити від неї. Скажімо, вона може зробити це у зв'язку з умовлянням близьких родичів, остраху кримінального переслідування чи «голосу» совісті тощо. Головне, щоб відповідні дії не були здійснені під примусом, оскільки це свідчитиме, що вона не бажає стати на шлях виправлення. Обов'язковою умовою застосування цього інституту звільнення від кримінальної відповідальності є те, що така особа має припинити вчиняти посягання до моменту притягнення її до кримінальної відповідальності. Для прикладу, до правоохоронних органів надійшло повідомлення про участь найманців у насильницьких діях та викрито усіх співучасників. Якщо буде доведено факт, що найманцю була відома інформація про надходження відповідного повідомлення і він, знаючи про викриття, добровільно зізнався у вчиненому, то така особа не може бути звільнена від кримінальної відповідальності.

Ще однією умовою звільнення найманця від кримінальної відповідальності є повідомлення про свою участь у конфлікті, воєнних або насильницьких діях. Як очевидно з аналізу ч. 5 ст. 447 КК України, законодавець не конкретизує адресата повідомлення. Також зазначимо, що в інших нормах Особливо частини КК України, у яких передбачена можливість застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності таким адресатом, є: орган, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру (ч. 5 ст. 110-2 КК України); орган державної влади (ч. 3 ст. 111, ч. 2 ст. 114 КК України); правоохоронний орган (ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258-3, ч. 3 ст. 258-4, ч. 4 ст. 258-6 КК України); органи державної влади чи органи місцевого самоврядування (ч. 6 ст. 260 КК України); органи влади (ч. 4 ст. 265 КК України).

Якщо буквально тлумачити зміст ч. 5 ст. 447 КК України, то можна зробити висновок, що винний може повідомити про свою кримінально-протиправну діяльність будь-якій особі, зокрема й тій, яке не є службовою особою органу державної влади. Водночас формулювання «або іншим чином

сприяв припиненню або розкриттю злочинів» свідчить про «результативність» такого повідомлення. А тому, мабуть, законодавець у нормі про найманство мав на увазі, що повідомлення має бути адресоване відповідним компетентним органам, а не пересічному громадянину. Втім, кримінальний закон має бути зрозумілим і чітким, що є однією з гарантій принципу правової визначеності. Зважаючи на викладене, необхідно внести зміни до ч. 5 ст. 447 КК України, зокрема викласти її такій редакції: «Найманець звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, якщо він до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно припинив участь у збройному конфлікті, воєнних або інших діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, та повідомив про свою участь у конфлікті, воєнних або інших діях органи державної влади...». Формулювання «органи державної влади» має широкий обсяг, який охоплює діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Водночас в окремих нормах Особливої частини КК України законодавець більш точно конкретизує адресат повідомлення (орган, службова особа якого наділена законом правом повідомляти про підозру, правоохоронний орган). Утім, не у кожному підрозділі поліції є слідчі підрозділи. А тому, видається, що основний акцент потрібно робити на тому, що адресатом повідомлення має бути особа, яка має владні повноваження, оскільки винний може і не мати можливості повідомити про свою участь у збройному конфлікті безпосередньо правоохоронні органи. Ю. В. Баулін щодо цього слушно зауважує, що не виключатиметься можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності, якщо вона за певних обставин добровільно повідомила іншому державному органу, а не правоохоронному, позаяк вказані органи зобов'язані передати до відповідних правоохоронних органів отримане повідомлення [12, с. 246–247].

Ще однією умовою, на підставі якої застосовується інститут звільнення від кримінальної відповідальності за участь найманця у збройному конфлікті,

воєнних або насильницьких діях, є його сприяння припиненню або розкриттю злочинів, передбачених чч. 1–3 ст. 447 КК України. Так, відповідні дії можуть полягати в безпосередній участі особи у проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на викриття співучасників (тих, хто безпосередньо брав участь у збройному конфлікті, а також осіб, які здійснювали вербування, фінансування найманців та інших), документуванні їх кримінально-протиправної діяльності, надання інформації про місце та час запланованої участі найманців в інших насильницьких діях тощо.

Зрештою, останньою умовою звільнення від кримінальної відповідальності є відсутність у діях найманця складу іншого злочину. Тобто якщо особа, перебуваючи у статусі найманця, вчиняла інші кримінальні правопорушення (вбивства, катування, залякування населення), то за таких умов підстави для звільнення відсутні.

Завершальним питанням, яке потребує розгляду, є встановлення, чи можливе застосування інститутів звільнення від покарання чи його відбування за вчинення найманства. Аналіз положень Розділу XII Загальної частини КК України дає змогу констатувати, що така можливість не виключена за наявності таких підстав:

- 1) звільнення від покарання з випробуванням (ст. 75 КК України);
- 2) звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років (ст. 79 КК України);
- 3) звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК України);
- 4) звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК України);
- 5) амністія (ст. 86 КК України) та помилювання (ст. 87 КК України).

Варто зазначити, що на підставі ЗУ «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28.07.2022 № 2472-IX КК України доповнено ст. 84-1, яка визначає підстави звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям

уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого [130]. Підставами такого звільнення, відповідно до ч. 1 ст. 84-1 КК України, є наявність відповідного рішення та письмова згода засудженого. Водночас найманці не підпадають під дію вказаної норми, оскільки, відповідно до норм міжнародного права, вони не мають права на статус військовополоненого, оскільки нелегітимізовані державою та перебувають поза законом. Однак, така практика все-таки має місце в Україні. Зокрема, триває процес у Шевченківському районному суді м. Київ над двома громадянами Узбекистану – Мухррудіном Бойжоновим та Рахматуллою Ахмедовим, котрі звинувачуються в найманстві (ч. 4 ст. 447 КК України). Однак, з огляду на те, що їх звільнили для участі в обміні, слухання відбуваються за їхньої відсутності. Зокрема, обвинувачені перебувають на території держави-агресора. Відтак судовий розгляд триває за спеціальною процедурою [264]. Це суперечить положенням ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. Утім, очевидно, що такі дії з боку України є вимушеними, оскільки наша держава робить усе можливе, щоб повернути українських військовополонених, які перебувають на території РФ.

Загалом аналіз санкції норми про найманство дає змогу зробити висновки, що законодавець високо оцінює суспільну небезпеку цього посягання з огляду на важливість об'єкта кримінально-правової охорони. Однак, законотворцем не враховано всіх правил законодавчої техніки під час конструювання санкцій відповідної кримінально-правової норми (не передбачено додаткових покарань у виді конфіскації майна з урахуванням корисливого мотиву (ч. 4 ст. 447 КК України) та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з урахуванням статусу службової особи (чч. 2, 3 ст. 447 КК України).

3.2 Окремі питання застосування норми про найманство

Розгляд особливостей застосування норми про найманство охоплює вивчення доволі розширеної низки питань, що зумовлює потребу здійснювати такий аналіз у декілька етапів:

- 1) здійснити кримінально-правову кваліфікацію проявів найманства;
- 2) проаналізувати особливості призначення покарання за вчинення найманства.

Під кваліфікацією кримінального правопорушення розуміють встановлення повної відповідності ознак фактично вчиненого діяння ознакам складу кримінального правопорушення, що передбачені однією чи декількома кримінально-правовими нормами [4, с. 6]. Для кримінально-правової кваліфікації вагоме значення має не тільки встановлення фактичних обставин справи, а й розподіл тих фактів, яким притаманні об'єктивно визначені, передбачені КК України, правові ознаки та їх конкретизація [114, с. 47]. На думку П. Л. Фріса, кримінально-правова кваліфікація дає змогу реалізувати на практиці такі принципи кримінально-правової політики, як соціальна справедливість, індивідуалізація та диференціація відповідальності та покарання, економія репресії, а також окреслює весь подальший процес застосування кримінально-правової норми, тобто кримінально-правову політику на рівні застосування КК України під час розгляду кримінального провадження [305, с. 34]. Прийнято виокремлювати дві підстави кваліфікації: фактичну (інформація про вчинене кримінально-протиправне посягання, яку здобули правоохоронні органи) та юридичну (кримінально-правова норма, що передбачає ознаки кримінально-протиправного діяння) [278, с. 44–45; 181, с. 171–172].

Очевидно, що надання правильної кримінально-правової оцінки діям особи є чи не найскладнішим завданням у правозастосуванні та має надважливе значення для охорони прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, суспільства і держави. Більше того, від кваліфікації кримінального правопорушення безпосередньо залежить питання щодо

визначення підслідності та підсудності у кримінальному провадженні. Наслідком правильного застосування тієї чи іншої кримінально-правової норми є обґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності та призначення покарання, а також застосування низки інших заходів (звільнення від покарання чи його відбування, застосування амністії тощо).

Поняттю правильної кваліфікації протиставлене поняття неправильної кваліфікації, яка є наслідком неповного чи необ'єктивного встановлення всіх фактичних обставин вчиненого діяння, що може призвести до необґрунтованого засудження чи виправдання особи. Про її наявність та масштаби свідчать, насамперед, випадки змін кваліфікації під час кримінального провадження та зумовлені цим процесуальні рішення (закриття кримінального провадження під час досудового розслідування, направлення справи для проведення додаткового розслідування, скасування вироку та внесення змін до нього за результатами апеляційного та касаційного розгляду) [180, с. 363]. А тому не викликає сумнівів, що правильна кваліфікація є запорукою успішного розслідування кримінального провадження та винесення справедливого рішення у справі.

Кримінально-правова кваліфікація буде вичерпною, якщо, по-перше, кримінально-правову оцінку отримали всі діяння, вчинені особою, по-друге, під час її здійснення використано всі чинні правові норми, по-третє, вона досягла того ступеня досконалості, коли вже не може бути доповнена, уточнена, змінена [181, с. 415–416]. Кваліфікація кримінального правопорушення не може здійснюватись довільно, а тому підпорядковується певним загально визнаним доктринальним положенням, вимогам, які мають вагоме значення під час застосування кримінально-правових норм. Відповідні правила є доволі різноманітними та можуть стосуватися як застосування інститутів Загальної частини, так і Особливої частини КК України.

Із-поміж них пропонується виокремлювати загальні (мають універсальний характер та поширюються на кримінально-правову оцінку будь-якого діяння); типові (стосуються кваліфікації певних типів кримінально-протиправних діянь); конкретні (застосовуються під час кваліфікації окремих видів кримінальних

правопорушень, які є специфічними для окремих посягань) [180, с. 78; 279, с. 35]. Видається, у межах цього дослідження, доцільно проаналізувати типові правила кримінально-правової кваліфікації, до яких належать такі:

- кваліфікація попередньої кримінально-протиправної діяльності (кваліфікація готування до кримінального правопорушення та кваліфікація замаху на кримінальне правопорушення);
- кваліфікація кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті;
- кваліфікація множинності кримінальних правопорушень;
- кваліфікація при конкуренції кримінально-правових норм;
- кваліфікація діяння, вчиненого за обставин, що виключає його кримінальну протиправність [180, с. 98].

Правильна кваліфікація кримінального правопорушення, зокрема й найманства, має відображати ту його стадію, на якій кримінально-протиправне діяння зупинено. Стадії вчинення кримінального правопорушення розглядають як сукупність його етапів, що мають самостійне юридичне значення, які він проходить ступнево в своєму розвитку по висхідній від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації кримінально-протиправного наміру, до закінчення кримінального правопорушення з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані у кримінальному законі, для матеріальних складів [315, с. 7]. Утім, очевидно, що не кожне кримінально-протиправне діяння проходить усі стадії, оскільки є категорія кримінальних правопорушень, при вчиненні яких замах не можливий (кримінальні правопорушення з подвійною формою вини; спричинення шкоди у стані сильного душевного хвилювання чи при перевищенні меж необхідної оборони). У зв'язку з цим є необхідність встановити, щодо яких проявів найманства кваліфікація з урахуванням стадій їх вчинення є неможливою.

Відповідно до ч. 1 ст. 14 КК України, готуванням до кримінального правопорушення є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для

вчинення кримінального правопорушення [130]. Для правильної кваліфікації готування до кримінального правопорушення потрібно встановити початковий та кінцевий його моменти з метою чіткого відмежування від виявлення наміру та замаху на кримінальне правопорушення. Початковий момент готування до кримінального правопорушення – вчинення будь-якого діяння, спрямованого на створення умов для вчинення конкретного закінченого посягання. Кінцевим моментом готування, за загальним правилом, є успішне створення умов для вчинення кримінального правопорушення [279, с. 165–166].

Специфіка стадії готування, на думку В. М. Бурдіна, порівняно з іншими стадіями зводиться до того, що діяння, які вчиняються не пов'язані з безпосереднім заподіянням шкоди, оскільки, фактично, лише створюються умови для подальшої успішної реалізації наміру винного [26, с. 17–18]. Своєю чергою, на думку Н. В. Маслак, до критеріїв, які визначають суспільну небезпеку готування до вчинення кримінального правопорушення, належать такі: просторова та часова близькість до безпосереднього вчинення задуманого кримінального правопорушення; спрямованість на спричинення шкоди особливо цінним об'єктам; домінування можливості вчинити задумане кримінально-протиправне діяння над можливістю його не вчинити; характер об'єктивно вчинених дій зі створення умов для вчинення кримінального правопорушення [163, с. 5]. Такі твердження, безумовно, є слушними, оскільки готування до кримінального правопорушення є стадією його розвитку, на якій створюється опосередкована небезпека для об'єкта кримінально-правової охорони.

Зі змісту ч. 1 ст. 447 КК України очевидно, що дії, які полягають у вербуванні та навчанні найманців із метою їх використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, за своїм змістом, фактично, є готуванням до вчинення іншого кримінального правопорушення (участі найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях). Аналіз форм вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК України, засвідчує, що у них стадія готування є можливою. Вона може виявлятися, скажімо, під час пошуку та перевірки кандидатів у найманці для участі у збройному конфлікті, агітації, отриманні

вербувальником коштів на оплату видатків, пов'язаних із вербуванням найманців (готування до вербування найманців); створення чи пошуку відповідних центрів для можливості навчання найманців, підбору інструкторів (готування до навчання найманців). Щоправда, доводиться констатувати, що часто для стадії готування вирішальний вплив на формування суспільної небезпеки мають суб'єктивні ознаки, за якими можна відмежувати готування до вчинення кримінального правопорушення від формально правомірної поведінки. Так, для прикладу, особа може збільшити обсяги виробництва продукції з метою використовувати отримані кошти від її реалізації для фінансування найманства; здійснювати збір коштів для оплати найманцям або відкрити рахунки у банку на осіб, які братимуть участь у збройному конфлікті. Тому, фактично, готування до фінансування найманства формально полягає у правомірних діях. Те саме можна стверджувати і про готування до навчання найманців, яке може полягати у розробці методів навчання; підготовці навчальних приладів тощо. З огляду на вказане, в такому разі суб'єктивні чинники мають домінуюче значення на стадії готування, оскільки лише наявність злочинного наміру свідчатиме, що така поведінка має кримінально-правове значення.

Щодо вказаного слушною є позиція В. М. Бурдіна, який вважає, що більшість суб'єктивних ознак надзвичайно складно виявити і довести, вони приховані, оскільки позначають психічну діяльність людини. Саме тому, на практиці мало випадків, за якими порушується кримінальне провадження, коли винні притягуються до кримінальної відповідальності за готування до вчинення кримінального правопорушення [26, с. 18]. Ці міркування, вважаємо, помилковими, оскільки правоохоронці, з огляду на складність доказування факту попередньої кримінально-протиправної діяльності, часто змушені зволікати із затриманням особи задля здобуття більш переконливих доказів її вини, аби та могла «зануритись» у злочинний процес.

Щодо готування до участі найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях (ч. 4 ст. 447 КК України), то таке може полягати у проходженні ними відповідної підготовки, освоєнні бойових можливостей

зброї та навиків її використання, опрацюванні способів ведення бойових дій, особливостей оборонного та наступального бою тощо.

Також необхідно проаналізувати питання, чи можливий замах на вчинення посягань, передбачених ст. 447 КК України. У кримінально-правовій літературі зауважується, що значна кількість помилок під час кваліфікації незакінченого кримінального правопорушення стосується саме кваліфікації замаху на нього. Вони виникають унаслідок недостатньої уваги правозастосувачів до з'ясування моменту закінчення конкретного кримінального правопорушення та його виду складу залежно від конструкції його об'єктивної сторони [279, с. 169]. Передусім, слід вказати, що найманство є злочином із формальним (чч. 1, 2, 4 ст. 437 КК України) та матеріальним (ч. 3 ст. 447 КК України) складом. У кримінально-правовій теорії виокремлено випадки, за наявності яких замах не можливий на такі кримінальні правопорушення з формальним складом: а) об'єктивна сторона, яких включає лише одну обов'язкову ознаку – діяння; б) таке діяння є одномоментним (початок якого одночасно є його закінченням, і таке діяння за жодних обставин не може бути тривалим); в) у складі такого кримінального правопорушення немає інших конститутивних об'єктивних ознак, за відсутності яких діяння кваліфікувалося б як замах на кримінальне правопорушення [118, с. 151]. Зважаючи на те, що об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК України, охоплює декілька альтернативних діянь, то очевидно є можливість вчинення замаху на вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців із метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, а також їх використання. Скажімо, у разі якщо найманці не отримали фінансового чи матеріального забезпечення з причин, що не залежали від волі того, хто здійснює фінансування (сторонніми особами було перехоплено зброя для ведення військового конфлікту; кошти не надійшли на банківські рахунки у зв'язку з атакою хакерського угруповання; кошти передано третім особам, яких помилково прийнято за найманців), то ймовірніше йдеться про те, що має

місце закінчений замах на фінансування чи матеріальне забезпечення (ч. 2 ст. 15 – ч. 1 ст. 447 КК України). Або, для прикладу, якщо винний здійснив безпосереднє запрошення особи для її участі як найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, утім, остання відмовилася. Припинення замаху на вербування, за міркуванням О. В. Наден, зазвичай пов'язане з недосягненням згоди про умови участі кандидата на вербування у збройному конфлікті або воєнних діях, відмовою кандидата прийняти вербувальну пропозицію, а також ухиленням уже завербованої особи від участі в збройному конфлікті або воєнних діях (негідне вербування) [183, с. 153].

Інша ситуація наявна під час вирішення питання, чи можливий у найманця замах на участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях. Власний погляд на вирішення цього питання пропонує В. О. Навроцький, зазначаючи, що замах не можливий тоді, коли об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення охоплює лише одну обов'язкову дію. Відповідно, коли її ще не розпочали виконувати, то йдеться про готування до вчинення посягання, однак, коли вона виконана, то має місце закінчене посягання [180, с. 136]. Попри те, на наш погляд, участь найманця у бойових діях все-таки починається з моменту, коли вже є можливість виконувати завдання, навіть якщо особа з тих чи інших причин ще не приступила до активних дій (наприклад, перетин кордону держави, прибуття в окуповані території, на лінію фронту). Безпосереднє виконання бойових дій уже потребує додаткової кваліфікації за нормами про посягання на територіальну цілісність, насильницьке захоплення державної влади тощо.

Однак, видається, що все-таки не слід виключати можливість вчинення замаху на участь найманця у збройному конфлікті. Для прикладу, найманці, перебуваючи з повним озброєнням біля кордонів держави, на яку мали намір здійснити акт агресії, не застосували збройну силу у зв'язку із надзвичайним природним явищем (стихійне лихо). Можна також навести інший приклад: внаслідок несправності пускової установки найманці не змогли здійснити запуск стратегічних або тактичних ракет на територію іншої держави.

Вагомим також є питання, чи можлива стадія замаху на злочин із подвійною формою вини (ч. 3 ст. 447 КК України – ставлення до наслідків у виді загибелі людини характеризується необережністю). У кримінально-правовій літературі є думка щодо неможливості замаху у таких кримінальних правопорушеннях, оскільки, відповідно до положень Загальної частини КК України, замах на кримінальне правопорушення може мати місце лише з прямим умислом [180, с. 135]. Побувають й інші точки зору. Зокрема, І. Ю. Вакула наводить вичерпний перелік складів кримінальних правопорушень зі складною формою вини (зокрема й склад злочину, передбачений ч. 3 ст. 447 КК України), щодо яких, на її погляд, можлива стадія замаху. Більше того, авторка критикує підхід законодавця в частині можливості передбачення довічного позбавлення волі за замах на вчинення цього та інших кримінальних правопорушень із подвійною формою вини [28, с. 172–173]. Однак, вважаємо, що позиція цієї авторки є сумнівною з огляду на те, що попередня злочинна діяльність є неможливою у кримінальних правопорушеннях із подвійною формою вини, оскільки ставлення винного до наслідків характеризується необережною формою вини.

Також необхідно розглянути питання щодо кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, оскільки часто наявні випадки, коли інша особа виконує частину об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 447 КК України. Відповідно, правозастосувач, під час надання кримінально-правової оцінки діям винного, має також послатися на ту кримінально-правову норму, яка регламентує відповідальність за вчинення кримінального правопорушення у співучасті. Загалом кримінально-правовою теорією вироблено загальні правила, якими слід керуватися під час надання кримінально-правової оцінки за співучасть у кримінальному правопорушенні, а саме: 1) усі співучасники підлягають кримінальній відповідальності за одне і те саме кримінальне правопорушення; 2) об'єктивні обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, враховуються стосовно всіх співучасників кримінального правопорушення; 3) суб'єктивні обставини, що є на стороні окремих співучасників посягання, враховуються індивідуально; 4) у разі недоведення

виконавцем кримінального правопорушення до кінця, з незалежних від його волі обставин, усі інші співучасники підлягають відповідальності за співучасть у готуванні чи замаху на кримінальне правопорушення [1, с. 114]. Так, скажімо, група вербувальників об'єдналася з іншою організованою групою, наприклад, групою, до обов'язків якої належить забезпечувати формування бойових підрозділів чи групою інструкторів, які проводять відповідні навчання, то у такому разі дії винних мають отримати таку кримінально-правову оцінку: ч. 4 ст. 28 – ч. 1 ст. 447; ч. 1 ст. 255 КК України.

Розгляд питання кримінально-правової кваліфікації найманства, вчиненого у співучасті, зумовлює потребу вказати про так звану обов'язкову співучасть у разі вчинення такого у формі використання найманця (ч. 1 ст. 447 КК України), оскільки використання найманця передбачає його участь у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях (ч. 4 ст. 447 КК України). Більше того, норма про найманство належить до таких, що передбачають кримінально-протиправну діяльність підбурювача, організатора та пособника як окремого злочину. Тобто фактично суспільно небезпечні дії, які передбачені ч. 1 ст. 447 КК України, за своїм змістом є діями, які вчиняє підбурювач (вербування найманців), пособник (фінансування чи матеріальне забезпечення найманців) чи організатор (використання найманців). Якщо б відповідна норма була відсутня у тексті КК України, то за таких умов вказані посягання отримали б кримінально-правову оцінку із посиланням на відповідну частину ст. 27 КК України, а також ч. 4 ст. 447 КК України.

У Єдиному державному реєстрі України є поодинокі вирoki, за якими осіб визнали винними у найманстві, вчиненому у співучасті. Як приклад, слід навести вирок Деснянського районного суду м. Київ від 17.05.2022. Так, від початку збройного конфлікту в Сирії, який розпочався 15.03.2011, зафіксовано багато випадки застосування зброї та військової техніки, в результаті використання якої загинула та постраждала значна кількість громадян.

К., діючи за попередньою змовою з іншими невстановленими особами, які є вихідцями з Близького Сходу, з корисливих мотивів, розробили схему із

підбору, вербування та подальшої участі найманців у збройному конфлікті в Сирії. Приблизно в кінці січня 2020 року К. було дано завдання А. здійснити підбір людей, які готові брати участь у збройному конфлікті на території Сирії. За допомогою додатку-месенджера «Telegram», А. неодноразово висувалися пропозиції щодо участі у збройному конфлікті на території Сирії. Згодом відбулася зустріч із потенційними найманцями, на якій повідомлено їм подробиці участі у бойових діях на території Сирії, а також надано відповіді на їхні запитання, що стосувалися подальшої поїздки. Починаючи з 27.01.2020, до участі у збройному конфлікті на території Сирії були підібрані громадяни України у кількості 12 осіб.

За участь найманців у збройному конфлікті на території Сирії останнім пропонувалася грошова винагорода в розмірі від 5000 до 10000 доларів США в місяць. Згідно з домовленостями, після вербування осіб, тобто досягнення з ними змови на їх участь у збройному конфлікті на території Сирії, невстановлені під час досудового розслідування особи, які діяли за завданнями К. й інших співучасників злочину, мали на автотранспорті перевезти таких найманців із м. Київ до м. Одеса, далі посадити їх на корабель, що прямує до Турецької Республіки, та звідти через непідконтрольні прикордонні пункти переправити їх до Сирії.

Відтак К. обвинувачено в організації та керівництві вербування найманців задля використання їх у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, що спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, яке вчинене організатором за попередньою змовою групою осіб, тобто у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 447 КК України [36].

Також потрібно проаналізувати питання кваліфікації множинності кримінальних правопорушень. З огляду на те, що множинність становлять два чи більше самостійних одиничних кримінальних правопорушення, то кваліфікація множинності відбувається за однією чи декількома статтями (частинами статей) Особливої частини КК України, бо кваліфікація самостійного

одиночного кримінального правопорушення відбувається саме за однією статтею (частиною статті) Особливої частини КК України, а множинність становить декілька таких одиночних кримінальних правопорушень [279, с. 248]. Схоже положення відображене також у Постанові Пленуму ВСУ «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 № 7, де вказано, що якщо у складі кримінального правопорушення передбачене діяння, окремі прояви якого у поєднанні з відповідними обставинами утворюють склад іншого кримінального правопорушення, то такі прояви, як правило, мають отримувати окрему кваліфікацію [224]. Тобто йдеться про те, що участь у кримінальних протиправних діях, до яких залучався найманець, потребує додаткової кваліфікації за відповідними нормами КК України. Так, скажімо, матеріальне забезпечення найманців, що полягає у наданні останнім вогнепальної зброї, боєприпасів, має отримати кримінально-правову оцінку за ч. 1 ст. 263 та ч. 1 ст. 447 КК України. Або якщо найманцю передано бактеріологічну (біологічну) і токсичну зброю, то така особа підлягатиме кримінальній відповідальності за пособництво у порушенні законів і звичаїв війни, яке полягає у наданні засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом (ч. 1 ст. 438 КК України) та матеріальне забезпечення найманця (ч. 1 ст. 447 КК України). Можлива сукупність злочинів у разі навчання та безпосередньої участі того, хто навчає (інструктора) у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях. У такому разі формула кваліфікації має бути змодельована так: ч. 1 ст. 447, ч. 4 ст. 447 КК України. Окрім того, найманець, на відміну від комбатанта, має підлягати кримінальній відповідальності за незаконний перетин державного кордону, якщо такий мав місце (ст. 332-1, ст. 332-2 КК України).

Розгляду потребують також питання щодо кваліфікації кримінальних правопорушень за конкуренції кримінально-правових норм. Поняття «конкуренція» вживається для визначення проблеми вибору кримінально-правової норми, що утворюється під час кваліфікації кримінального правопорушення, коли вчинене особою одне діяння підпадає під ознаки двох чи більше норм Особливої частини КК України [204]. Конкуруючі

кримінально-правові норми є взаємозалежними та взаємопов'язаними, позаяк вони окреслюють із різним ступенем узагальнення та у різному обсязі (з різною змістовністю) ознаки вчиненого суб'єктом злочину. Саме тому такі норми частково співпадають і за змістом, і за обсягом [279, с. 134].

У науці кримінального права загальноприйнятна є така класифікація конкуренції кримінально-правових норм: а) загальної та спеціальної; б) цілого та частини (норми-цілого та норми-частини); в) спеціальних кримінально-правових норм (конкуренція кримінально-правових норм із кваліфікуючими ознаками, конкуренція спеціальних норм із привілейованими та кваліфікуючими ознаками тощо) [279, с. 138]. Відтак вкрай важливо правильно встановити зміст співвідношення між відповідними складами злочинів і нормами, що їх визначають, для того, аби знати, які в кожному випадку застосовувати конкретні правила кримінально-правової кваліфікації [23, с. 324].

Аналіз ознак складів кримінальних правопорушень дає змогу констатувати, що норма про найманство конкурує з іншими тільки в одному виді – конкуренція частини і цілого. Зокрема, норма про вбивство через необережність (ст. 119 КК України) та норма про найманство (ч. 3 ст. 447 КК України) співвідносяться як частина і ціле. Під час вибору необхідної норми головну роль має об'єкт кримінально-правової охорони, який завжди ширший у нормі про ціле (ч. 3 ст. 447 КК України), ніж той, що у нормі про частину (ст. 119 КК України). Відтак у разі, коли використання найманців у збройному конфлікті призвело до суспільно небезпечних наслідків у виді загибелі людини, такі дії мають кваліфікуватися тільки за ч. 3 ст. 447 КК України.

Також ймовірна конкуренція декількох пунктів статті, що окреслюють кваліфікуючі ознаки (ч. 2 ст. 447 та ч. 3 ст. 447 КК України). За таких умов пріоритет має той пункт, у якому з наявних передбачено найбільш небезпечні ознаки. Тобто у разі використання службовою особою найманця у вчиненні насильницьких дій, що призвело до загибелі людини, дії винного слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 447 КК України, позаяк законотворець відповідною кримінально-правовою нормою, що передбачає особливо кваліфікуючі ознаки, охопив також й інші кваліфікуючі ознаки, передбачені ч. 2 ст. 447 КК України.

Також є потреба відмежувати, за алгоритмом, розробленим В. О. Навроцьким, найманство від суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема: пошук спільного (те, що об'єднує порівнювані об'єкти, які відзначаються як споріднені); виведення ознак, за якими порівнювані об'єкти відрізняються між собою; встановлення, в чому полягає відмінність розмежувальних ознак [180, с. 59]. Утім, аналіз норм КК України дає змогу зробити висновок, що у ньому не передбачено складів кримінальних правопорушень, які є споріднені (збігаються за низкою ознак) зі складом злочину «найманство». Однак, зважаючи на спрямованість дій найманства (насильницька зміна чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності), норма про найманство (в частині вербування, фінансування, матеріального забезпечення, навчання найманців), фактично, є нормою особливого роду (*sui generis*), яка передбачає готування до кримінальних правопорушень, передбачених в інших Розділах КК України. Зокрема, йдеться про дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу (ст. 109), посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110), перешкодження законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань (ст. 114-1), перешкодження діяльності органу державного фінансового контролю, Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351-1), перешкодження діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-2). Ця норма, фактично, обслуговує низку «материнських» норм, бо передбачає готування людського ресурсу для вчинення таких посягань.

Під час розгляду особливостей кримінально-правової кваліфікації найманства, вкрай важливим є питання, чи має право найманець на ведення бойових дій, оскільки комбатант не підлягає кримінальній відповідальності за різного роду дії, якщо ним не порушено закони та звичаї війни. Відповідно до норм міжнародного та національного кримінального права, найманець не є стороною конфлікту, а його участь у бойових діях є незаконною. Відтак, він позбавлений статусу комбатанта. Фактично, найманець є таким собі «квaziкомбатантом» (виконує ті самі завдання, що й комбатант, однак, на інших умовах – без вступу до

війська, з метою особистої вигоди тощо), на якого не поширюється обов'язок дотримання законів та звичаїв війни, тому що він перебуває поза законом. А тому дії, які для комбатанта є правомірними (здійснення вибухів, підпалів, вбивство воїна-супротивника), для найманця визнаються злочинними. У разі порушення законів та звичаїв війни, найманець підлягатиме кримінальній відповідальності за вчинення так званих загальнокримінальних злочинів (умисне вбивство, катування, насильницьке зникнення тощо).

У КК України передбачено також обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння (Розділ VIII). Їх наявність «перетворює» зовні подібні до кримінального правопорушення діяння на правомірні, оскільки в таких випадках не порушується об'єкт кримінально-правової охорони та відсутня вина особи. Відповідно, вчинене діяння за таких обставин не може визнаватися злочинним та не тягне настання кримінальної відповідальності. Часто особи, які вчинили кримінальне правопорушення, посилаються на них із метою уникнення кримінальної відповідальності. А тому завданням правозастосовних органів є не лише встановлення в діях особи ознак складу кримінального правопорушення, а й з'ясування питання, чи немає обставин, які виключають кримінальну протиправність діяння.

У кримінально-правовій літературі слушно вказується, що не завжди можливо чітко розмежувати кримінально-протиправну поведінку і правомірну, позаяк можуть бути такі ситуації, коли окремі дії, тотожні за своїми об'єктивними ознаками, співпадають із зовнішніми ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого КК України. Однак, такі дії не є кримінально-протиправними за наявності певних обставин (залежно від мети, мотивів, обстановки тощо). Це обумовлено тим, що інколи особа змушена вчиняти діяння, які є правомірним заподіянням шкоди охоронюваним законом інтересам [280].

Безумовно, що стосовно злочинів найманства не можуть бути застосовані всі обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, передбачені Розділом VIII КК України. З огляду на системний аналіз таких обставин та специфіку складу злочину, передбаченого ст. 447 КК України, до них належать: виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально-

протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України); фізичний або психічний примус (ст. 40 КК України).

У Стратегії забезпечення державної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 16.02.2022, вказано, що спеціальні служби окремих іноземних держав продовжують розвідувально-підбивну діяльність проти України, намагаються підживлювати сепаратистські настрої, використовувати організовані злочинні угруповання для зміцнення інфраструктури впливу та руйнування механізмів державного управління [269]. З урахуванням зовнішніх загроз національній безпеці України та миру і безпеки людства загалом, а також із метою підвищення протидії злочинності, правоохоронні органи вдаються до застосування негласних слідчих (розшукових) дій, однією з яких є виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України) [135], яка, відповідно до положень КК України, визнається обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння. Вона характеризується такими ознаками: 1) є вольовим і свідомим вчинком особи, який за зовнішніми ознаками подібний із ознаками кримінальних правопорушень; 2) вчинок за соціальним змістом не позбавлений суспільної небезпеки, однак, така поведінка є допустимою для запобігання чи розкриття кримінально-протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 3) є різновидом правомірних вчинків, правовою формою вчинення якого є реалізація юридичних державно-владних повноважень; 4) правовими наслідками вчинку є унеможливлення кримінальної відповідальності за заподіяну шкоду охоронюваним законом інтересам [152, с. 7].

З огляду на вказане, особа, виконуючи спеціальне завдання з запобігання чи розкриття кримінально-протиправної діяльності організованої групи, метою якої є використання найманців у збройному конфлікті, заподіює чи створює загрозу заподіяння шкоди винятково для досягнення суспільно корисної мети. А тому її діяння визнаються правомірними. Для прикладу, особа, яку залучено до виконання вказаної вище негласної слідчої (розшукової) дії, погоджується на пропозицію вербувальника взяти участь у збройному

конфлікті. Згодом вона «співпрацює» з ним (бере участь у навчаннях із бойової підготовки, обговоренні можливих способів нападу) та, діючи в середині організованої групи, має змогу отримати інформацію щодо інших співучасників злочину, передбаченого ст. 447 КК України, зокрема, тих, хто здійснює вербування найманців, їх фінансування чи матеріальне забезпечення, а також викриття потенційних найманців.

Попередньо у роботі вказувалося, що РФ вербує найманців із Куби для залучення їх у веденні агресивної війни проти України (підрозділ 2.4. «Суб'єктивна сторона складу найманства»). При цьому деякі громадяни Куби погоджуються на пропозицію вербувальників через бідність та єдиний шанс покинути територію острова [109]. Втім, безсумнівно, що в таких діях громадян Куби відсутні обставини, які виключають кримінальну протиправність діяння, позаяк вони свідомо погоджуюся воювати проти ЗСУ задля отримання особистої вигоди. Однак, є й інша сторона. Так, у спеціальному репортажі CNN мати одного з громадян Куби повідомила, що її син Мігель відповів на пост у Facebook про пошук кубинців для роботи кухарями та будівельниками в РФ. Через тиждень він підписав контракт на ремонт інфраструктури, пошкодженої під час війни, і йому надіслано квиток на літак до Москви. Однак, згодом у телефонній розмові він повідомив матері, що хоче повернутися додому, оскільки його забирають на фронт. Також жінка повідомила, що її син скаржився на хвороби, щоб уникнути участі у війні, але російські офіцери не прийняли його виправдань. Востаннє, коли Мігель розмовляв із матір'ю, він сказав, що від нього відібрали телефон як покарання і йому довелося підкупити одного з російських офіцерів, аби мати можливість їй зателефонувати [294]. Із зазначеного очевидно, що вказана вище особа через обман була залучена до участі як найманець до ведення агресивної війни проти України. Відтак, вона не мала наміру вчиняти злочин, передбачений ст. 447 КК України. Водночас із описаного складно зрозуміти, чи до громадянина Куби застосовувався фізичний чи психічний примус. Утім, якщо такий факт мав місце, то він не підлягатиме кримінальній відповідальності на підставі ст. 40 «Фізичний або психічний примус» КК України.

Ще одним етапом у розгляді окремих питань застосування норми про найманство є аналіз особливостей призначення покарання за його вчинення. Насамперед, необхідно висвітлити дані основних показників діяльності органів досудового розслідування, підготовлені Офісом Генерального прокурора. Так, у 2020 р. за ст. 447 КК України з обвинувальним актом направлено до суду 1 кримінальне провадження; у 2021 р. – жодного; у 2022 р. – 3; у 2023 р. – 1 кримінальне провадження [266]. Водночас ЗМІ часто оприлюднюють інформацію, що кількість найманців, які воюють на боці РФ, зростає. Скажімо, за підрахунками Української Гельсінської спілки з прав людини, значна частина порушень конвенційного і міжнародного кримінального права здійснена саме найманцями. Лише за період 2014–2019 рр. у бойових діях проти України брали участь громадяни Білорусі (44 особи), Казахстану (38 осіб), Молдови (20 осіб), Сербії (28 осіб), Словаччини (12 осіб), Узбекистану (15 осіб), Франції (12 осіб), ФРН (19 осіб). Також є дані щодо найманців із числа громадян Вірменії, Грузії, Ізраїлю, Колумбії, Македонії, Туркменістану та інших [46]. Утім, вказані випадки не отримують належної кримінально-правової оцінки з огляду на складність доказування ознак суб'єктивної сторони складу найманства.

Загальні засади призначення покарання закріплено у ч. 1 ст. 65 КК України, відповідно до яких суд має призначати покарання у межах, установлених санкцією статті Особливої частини; враховувати положення Загальної частини КК України та ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання [130]. Так, у всіх п'ятьох вироків вимога щодо призначення покарання у межах санкції статті не була порушена (ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 447 КК України – 5 років позбавлення волі [36; 37]; ч. 4 ст. 447 КК України – 10 років позбавлення волі [41]; ч. 4 ст. 447 КК України – 9 років позбавлення волі [39]). Вироком Дружківського міського суду Донецької області від 08.03.2023 особу визнано винною за участь як найманця у збройному конфлікті (ч. 4 ст. 447 КК України). Громадянин Республіки Білорусь Ф., не маючи іншого громадянства, не будучи жителем РФ та України, вчинив дії,

спрямовані на участь як найманця у збройному конфлікті, воєнних діях на території України. Влітку 2022 року обвинувачений, перебуваючи на території Республіки Білорусь, був завербований ПВК «Вагнер» із метою участі на стороні РФ у збройному конфлікті та воєнних діях на території України.

Згодом, 10.07.2022, громадянин Республіки Білорусь Ф. поїздом Гомель–Краснодар прибув із Республіки Білорусь на територію РФ, де на таксі дістався с. Молькіне Краснодарського краю РФ, у якому розташовано тренувальний табір та місце прийому новоприбулих у ПВК «Вагнер». Цього самого дня та в указаному місці добровільно підписав із ПВК «Вагнер» контракт на проходження військової служби, тобто був спеціально завербований, аби брати участь у збройному конфлікті.

Відповідно до умов контракту, ПВК «Вагнер» зобов'язалася виплачувати Ф. грошове забезпечення у розмірі 240000 російських рублів на місяць, а також 5000 рублів «польових виплат» щомісячно. Вказані кошти видавались обвинуваченому готівкою. У період із 11.07.2022 по 21.07.2022 Ф. на полігоні у с. Молькіно Краснодарського краю РФ брав участь у проведенні військових навчань і тренувань. 21.07.2022 підрозділ ПВК «Вагнер», до складу якого зараховано Ф., доставлено до м. Світлодарськ Бахмутського району Донецької області для участі у бойових діях проти ЗСУ.

У період із 21.07.2022 до 16.11.2022 Ф. брав участь у районі населених пунктів Семигір'я, Кодема, Отрадівка, Курдюмівка Бахмутського району Донецької області у бойових діях проти ЗСУ. Злочинну діяльність Ф. припинено 16.11.2022 військовослужбовцями ЗСУ. Обвинуваченому призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 9 років [38].

Спеціальні засади (правила) призначення покарання, на відміну від загальних, застосовуються судом тільки у визначених кримінальним законом випадках, а не кожному разі призначення покарання. Вказані правила доповнюють загальні засади призначення покарання, вони застосовуються у комплексі із останніми, однак, при цьому мають забезпечувати індивідуалізацію покарання (шляхом його посилення чи пом'якшення), з огляду на специфіку кримінально-

протиправної чи посткримінальної поведінки або особливостей особи винного. До спеціальних засад можуть належати такі правила призначення покарання: особі, визнаній обмежено осудною (ч. 2 ст. 20 КК); особі, яка вчинила кримінальне правопорушення під час виконання спеціального завдання з попередження або розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 3 ст. 43 КК); особі, яка вчинила незакінчене кримінальне правопорушення або кримінальне правопорушення у співучасті (ст. 68 КК); більш м'якого, ніж передбачено законом (ст. 69 КК); за наявності обставин, що пом'якшують покарання (ст. 69-1 КК); за сукупністю кримінальних правопорушень і сукупністю вироків (ст. ст. 70, 71 КК); неповнолітньому (ст. 103 КК) [130].

Слід вказати й на спеціальні засади призначення покарання, які застосовують у визначених КК України випадках, та доповнюють загальні правила призначення покарання. До них належать такі: призначення покарання за незакінчене кримінальне правопорушення та за кримінальне правопорушення, вчинене у співучасті (ст. 68); призначення покарання за наявності обставин, які обтяжують чи пом'якшують покарання (ст. ст. 66, 67); призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69) тощо.

Під час ухвалення вироків у справах про найманство, обставин, які обтяжують покарання, судами не встановлено. Втім, у двох вироків у формулі кваліфікації кримінально протиправних дій винних містилося посилання на ст.ст. 27, 28 КК України, що свідчить про те, що аналізовані посягання вчинено за попередньою змовою групою осіб (п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України). А тому відповідна обставина є такою, яка обтяжує покарання. Водночас, із огляду на особливості складу злочину «найманство», можуть мати місце й інші обставини, а саме:

– вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів (відомо, що найманство є своєрідним ремеслом, відповідно, найманців залучають до участі у збройному конфлікті чи насильницьких діях у різних точках планети);

– вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої належності;

– вчинення злочину з використанням малолітнього (вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах є найгіршою формою дитячої праці відповідно до положень Конвенції від 17.06.1999 № 182) [102];

– вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій;

– вчинення злочину загальнонебезпечним способом.

У КК України перелік обставин, які пом'якшують покарання, не є вичерпним, що дає змогу визнавати такими, що пом'якшують покарання, й інші обставини. А тому, на думку Д. С. Азарова, застосування судами положень ст. 69 КК України має бути винятковим і надзвичайно виваженим, оскільки такий спосіб індивідуалізації покарання потребує наявності особливих обставин, які істотно знижують суспільну небезпеку вчиненого діяння [3, с. 60]. У справах про найманство до таких, що пом'якшують покарання, суд відносить щире каяття. Лише в одному вирокі винний зобов'язався надати розгорнуті свідчення стосовно інших осіб, які здійснюють організацію, керівництво та вербування найманців із метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, а також передати частину грошової застави у розмірі 90800 грн. у дохід держави як благодійний внесок на потреби ЗСУ [36]. Натомість суд призначив винному найнижче із зафіксованих покарань, передбачених у межах санкції статті, – 5 років позбавлення волі. Водночас суд ухвалив рішення звільнити засудженого від відбування покарання з випробуванням, із іспитовим строком 2 роки [36]. Такий підхід не суперечить положенням чинного кримінального законодавства, оскільки винний співпрацював із правоохоронними органами, сприяв розкриттю організованої групи, метою діяльності якої було вербування найманців. Тому, суд, ухвалюючи вирок, врахував його посткримінальну поведінку, що вплинуло на прийняття лояльного рішення на користь засудженого. Водночас, в іншому вирокі суд прийняв таке саме рішення, однак, винний не вчиняв жодних дій щодо викриття інших осіб, причетних до вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 27, ч. 2 ст. 28 – ч. 1 ст. 447 КК України [37]. Знову-таки, відповідне рішення формально відповідає вимогам КК України, однак, навряд чи можна вважати виваженим, з огляду на високий ступінь суспільної небезпеки злочину найманства та

відсутність дій із боку винного, окрім щирого каяття, спрямованих на співпрацю з органом досудового розслідування.

З цього приводу у Рішенні Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 висловлено застереження, що окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому кримінальному правопорушенню; категорія справедливості передбачає, що покарання має бути домірним кримінальному правопорушенню. Справедливе застосування норм права полягає у недискримінаційному підході, неупередженості. А це означає не лише те, що передбачений законом склад кримінального правопорушення та рамки покарання відповідатимуть одне одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами вчиненого і особою винного [243].

Отож, проведений аналіз дає змогу констатувати таке:

– щодо проявів найманства кваліфікація з урахуванням стадій їх учинення є можливою (виняток становить злочин з подвійною формою вини (ч. 3 ст. 447 КК України), оскільки ставлення до наслідків у виді загибелі людини характеризується необережністю);

– норма про найманство належить до таких, що передбачають кримінально-протиправну діяльність підбурювача, організатора та пособника як окремого злочину;

– зважаючи на спрямованість дій найманства норма про найманство (в частині вербування, фінансування, матеріального забезпечення, навчання найманців), фактично, є нормою особливо його роду (*sui generis*), яка передбачає готування до кримінальних правопорушень, передбачених в інших розділах КК України;

– стосовно злочинів найманства можуть бути застосовані обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, передбачені Розділом VIII КК України (виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально-протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України); фізичний або психічний примус (ст. 40 КК України)).

Висновки до третього розділу

1. Констатовано, що законодавець високо оцінює суспільну небезпеку найманства, яке є тяжким (чч. 1, 4 ст. 447 КК України) та особливо тяжким злочином (чч. 2, 3 ст. 447 КК України), що цілком є виправданим, адже найманство посягає не лише на міждержавні суспільні відносини, а й відносини з охорони національної безпеки, оскільки остання діє саме через систему міждержавних відносин. А тому, очевидно, що найманство слід трактувати як зовнішню та внутрішню загрози для майже усіх сфер функціонування держави. Відтак, відповідні злочинні прояви підривають умови реалізації конституційних прав і свобод людини.

У результаті аналізу караності найманства встановлено, що санкції розглядуваної норми є одиничними (чч. 1, 2, 4 ст. 447 КК України), альтернативними (ч. 3 ст. 447 КК України), кумулятивними (чч. 2, 3 ст. 447 КК України) та простими (чч. 1, 4 ст. 447 КК України).

2. Доведено, що норма про найманство належить до таких, що передбачають кримінально-протиправну діяльність підбурювача, організатора та пособника як окремого злочину. Тобто, фактично, суспільно небезпечні дії, передбачені ч. 1 ст. 447 КК України, за своїм змістом є діями, які вчиняє підбурювач (вербування найманців), пособник (фінансування чи матеріальне забезпечення найманців) чи організатор (використання найманців). Якщо б відповідна норма була відсутня у тексті КК України, то за таких умов вказані посягання отримали б кримінально-правову оцінку із посиланням на відповідну частину ст. 27 КК України, а також ч. 4 ст. 447 КК України.

Аналіз ознак складів кримінальних правопорушень дав змогу зробити висновки, що у КК України не передбачено складів кримінальних правопорушень, які є спорідненими (збігаються за низкою ознак) зі складом злочину «найманство». Однак, зважаючи на спрямованість дій найманства (насильницька зміна чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи

порушення територіальної цілісності), норма про найманство (в частині вербування, фінансування, матеріального забезпечення, навчання найманців), фактично, є нормою особливого роду (*sui generis*), яка передбачає готування до кримінальних правопорушень, передбачених в інших розділах КК України (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу (ст. 109), посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110), перешкодження законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань (ст. 114-1), перешкодження діяльності органу державного фінансового контролю, Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351-1), перешкодження діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-2). Норма про найманство, фактично, обслуговує низку «материнських» норм, оскільки передбачає готування людського ресурсу для вчинення таких посягань.

ВИСНОВКИ

Дослідження теми «Кримінальна відповідальність за найманство» підтвердило її значущість та актуальність для науки і практики правозастосування. А тому в результаті вивчення загальних засад дослідження кримінальної відповідальності за найманство, аналізу складу цього злочину, вирішення питань караності та окремих особливостей застосування норми КК України про найманство, запропоновано нове вирішення наукової проблеми кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 447 КК України, що має стати допоміжним механізмом у здійсненні правильної кримінально-правової кваліфікації та ухваленні справедливого судового рішення. У процесі розгляду теоретичних та практичних аспектів проблеми, отримано вагомі результати для теорії кримінального права, а також законотворчої та судової практики.

1. Під час огляду кримінально-правового регулювання найманства у пам'ятках права констатовано, що використання найманців було звичним явищем ще на ранніх етапах розвитку суспільства, а тому дії найманців не лише не розглядались як кримінально-протиправні, а й вважались як цілком закономірні. Втім, протягом століть попит на найманців все-таки поступово зменшувався, з огляду на те, що, по-перше, їх використання у збройних конфліктах дорого обходилося казні, по-друге, вони не викликали довіри, позаяк у разі невиплати винагороди могли перейти на бік противника. З розвитком цивілізації поступово формувалася міжнародно-правовий механізм регулювання цієї сфери відносин, який потребував вжиття належних заходів щодо увідповіднення національного законодавства міжнародним стандартам. Відтак найманство було вперше визнано злочином на підставі ЗУ «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України» від 11.11.1993 № 3582-XII.

На підставі аналізу стану теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство встановлено, що загалом дослідження вказаної проблеми має міжгалузевий характер, оскільки здійснюється не лише

з позицій кримінального права, а й міжнародного права, політології, теорії та історії держави і права тощо. Попри наявність декількох наукових праць, у яких найманство було предметом наукових розвідок, комплексного аналізу цієї проблематики все-таки не здійснено. Такий аналіз відобразив наявність як усталених підходів, які знайшли єдине бачення, так і дискусійних чи малодосліджених. Поверхнево подекуди розкрито питання щодо об'єктивних та суб'єктивних ознак складу найманства. Окремі питання, які стосуються кримінально-правової заборони найманства, описано неоднозначно (щодо з'ясування безпосереднього об'єкта складу найманства; щодо трактування поняття «вербування найманців»; моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 447 КК України, вчиненого у формах вербування, фінансування, навчання; визначення суб'єкта складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 447 КК України). Поза увагою науковців є питання кримінально-правової кваліфікації проявів найманства, а також аналіз їх караності.

2. Вивчення міжнародно-правових стандартів протидії найманству дало змогу виокремити три етапи формування міжнародно-правових норм для боротьби з цим злочинним явищем:

– формування «права Гааги», що полягає у розробленні комплексу норм, які мають регламентувати методи ведення війни, а також права та обов'язки воюючих сторін. У цих нормах міжнародного права йдеться про імунітет комбатантів, на яких поширюється право під час міжнародного збройного конфлікту застосувати силу, не виходячи за межі дозволеного;

– закріплення «права Женеви», яке має за мету захист прав військовополонених та цивільного населення, зокрема, забезпечення гуманного ставлення під час війни. У цих міжнародних багатосторонніх угодах закріплено положення щодо захисту жертв збройних конфліктів;

– передбачення положень щодо зміцнення міжнародного миру, зокрема, визнання найманства кримінально-караним діянням, а найманців – злочинцями.

Розгляд зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності за найманство дав змогу зробити висновок, що законодавець у жодному

з розглянутих КК держав, які є членами ЄС, не передбачає термінів «найманець» чи «найманство» (виняток становить КК Франції). Втім, зі змісту диспозицій статей, які регламентують кримінальну відповідальність за незаконну військову службу, очевидно, що законотворець все-таки встановлює відповідну кримінально-правову заборону. Однак, коло кримінальних протиправних дій, які охоплюються поняттям «найманство», є дещо звуженим. Щодо кримінального законодавства держав пострадянського простору, то воно характеризується схожістю закріплених у нормі про найманство ознак цього складу злочину, зокрема в частині виокремлення способів посягання.

3. Під час аналізу об'єкта складу найманства констатовано, що небезпека цього посягання полягає в тому, що участь у захисті державних інтересів мають брати особи, які мають юридичну «прив'язку» до держави, тобто захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності є обов'язком громадян відповідної держави, а не іноземців чи осіб без громадянства. А тому «купівля» людського ресурсу задля впливу на внутрішньополітичну чи зовнішньополітичну ситуацію є нехтуванням міжнародно-правових заборон. Також встановлено, що безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 447 КК України, є міжнародний правопорядок у частині неможливості залучення осіб, які не мають юридичного зв'язку з державою, яка є учасником внутрішнього чи зовнішнього протистояння, до участі у збройному конфлікті, воєнних чи насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності. При цьому додатковим обов'язковим об'єктом кримінально-правової охорони є основи національної безпеки (у разі посягання на територіальну цілісність держави), авторитету органів державної влади (під час перешкодження діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України) тощо. Водночас такий об'єкт охороняється іншими кримінально-правовими нормами та потребує самостійної кваліфікації.

Дослідження об'єктивної сторони складу найманства дало змогу встановити, що розглядуваний злочин описаний як такий, що має формальний

(чч. 1, 2 ст. 447 КК України) чи матеріальний (ч. 3 ст. 447 КК України) склади. Обґрунтовано, що вербування є формою підшукування співучасників для наступних кримінальних протиправних діянь. Тобто це норма про готування до насильницького захоплення державної влади, посягання на територіальну цілісність тощо (так звана, *sui generis* норма). При цьому немає жодного законодавчого обмеження щодо способу вербування. Той, хто вербує, може погрожувати, примушувати тощо, що не виключає і оплати за згоду бути найманцем пізніше. Наведені аргументи на користь позиції щодо недоцільності вказівки поняття «використання» у нормі про найманство, оскільки таке передбачає відсутність чи подавленість волі особи у вчиненому діянні. Тобто особа виступає як знаряддя кримінального правопорушення. А тому термінологічно виваженішою є вказівка на «залучення найманців у збройний конфлікт, воєнні або інші дії...».

Констатовано, що обов'язковими ознаками об'єктивної сторони аналізованого складу злочину є обстановка (використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях) та місце його вчинення (територія України або територія інших держав). Тобто, фактично, в збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях можуть брати участь громадяни України, іноземці, особи без громадянства на території України чи за її межами.

4. Аналіз ознак суб'єкта складу найманства дав змогу стверджувати, що найманство належить до кримінальних правопорушень як із загальним (чч. 1, 3 ст. 447 КК України), так і спеціальним суб'єктом (чч. 2, 3, 4 ст. 447 КК України). Виокремлено спільні (надання військових послуг; отримання прибутку) та розмежувальні ознаки найманства і ПВК (мають усі необхідні ліцензії для здійснення відповідної діяльності; є офіційно зареєстрованою структурою; діють за дорученням уряду для виконання спеціальних місій; держава визнає їх юридичний статус).

За результатами вивчення суб'єктивної сторони складу найманства, здобуто переконливі аргументи на користь того, що найманство має «прямоумисний» характер (особа усвідомлює, що залучена до збройного

конфлікту між тими державами, з якими не має жодного юридичного зв'язку, а тому не має законних прав бути учасником внутрішнього чи зовнішнього протистояння). Інтелектуальний момент умислу передбачає також усвідомлення найманцем того, що він діє за таємним дорученням сторони збройного конфлікту та вчиняє злочинні дії із застосуванням зброї, а тому не підпадає під правовий захист. Винний також розуміє, що здійснив вторгнення на територію іншої держави та діє з метою особистої наживи.

Окрім вини, обов'язковою ознакою цього складу злочину є також відповідна мета – використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності (ч. 1 ст. 447 КК України); одержання будь-якої особистої вигоди (ч. 4 ст. 447 КК України).

5. Завдяки аналізу караності за найманство встановлено, що законотворцем не враховано всіх правил законодавчої техніки під час конструювання санкцій відповідної кримінально-правової норми (не передбачено додаткових покарань у виді конфіскації майна з урахуванням корисливого мотиву (ч. 4 ст. 447 КК України) та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з урахуванням статусу службової особи (чч. 2, 3 ст. 447 КК України). Обґрунтовано недоцільність встановлення покарання у виді довічного позбавлення волі за навчання найманців, що призвело до загибелі людини, оскільки такий вид покарання навіть не передбачений за умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України), що свідчить про його надмірну суворість.

6. Розглянуто типові правила кваліфікації проявів найманства: кваліфікація попередньої кримінально-протиправної діяльності (кваліфікація готування до кримінального правопорушення та кваліфікація замаху на кримінальне правопорушення); кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті; множинності кримінальних правопорушень; кваліфікація при конкуренції кримінально-правових норм; кваліфікація діяння, вчиненого за обставин, що виключає його кримінальну протиправність.

У процесі дослідження встановлено таке:

– щодо проявів найманства кваліфікація з урахуванням стадій їх учинення є можливою (виняток становить злочин із подвійною формою вини (ч. 3 ст. 447 КК України), оскільки ставлення до наслідків у виді загибелі людини характеризується необережністю);

– норма про найманство конкурує з іншими у виді конкуренції частини і цілого (ст. 119 та ч. 3 ст. 447 КК України). Також можлива конкуренція декількох пунктів статті, які мають кваліфікуючі ознаки (ч. 2 ст. 447 та ч. 3 ст. 447 КК України);

– стосовно злочинів найманства можуть бути застосовані обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, які передбачені Розділом VIII КК України (виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України); фізичний або психічний примус (ст. 40 КК України));

– законодавець передбачає як загальні (із закінченням строків давності (ст. 49 КК України)), так і спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Втім, таке звільнення можливе лише щодо осіб (найманців), які вчинили злочин, передбачений ч. 4 ст. 447 КК України. Натомість, під цю категорію не підпадають ті, які здійснювали вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців, а також їх використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях.

7. У рамках дослідження вбачається доцільність внесення змін і доповнень у ст. 447 КК України, виклавши її у такій редакції:

«1. Найманство, а саме вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання особи з метою залучення у збройному конфлікті, воєнних або інших діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також залучення найманців у збройний конфлікт, воєнні або інші дії –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Ті самі діяння, вчинені службовою особою з використанням службового становища, –

караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років та з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що призвели до загибелі людини, –

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років та з конфіскацією майна або без такої.

4. Участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або інших діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, –

карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна.

5. Найманець звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, якщо він до притягнення до кримінальної відповідальності добровільно припинив участь у збройному конфлікті, воєнних або інших діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, та повідомив про свою участь у конфлікті, воєнних або інших діях органам державної влади або іншим чином сприяв припиненню або розкриттю злочинів, передбачених частинами першою – третьою цієї статті, якщо в його діях немає складу іншого злочину».

Запропоновано також внести зміни до примітки ст. 447 КК України, виключити із пункту першого та другого юридичну конструкцію «насильницькі дії» та замінити їх на поняття «інші дії».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю. В. До проблеми кваліфікації дій окремих співучасників злочину. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Х.: Право, 2011. Вип. 21. С. 114.
2. Abrisketa J. Blackwater: mercenaries and international law. Fríde. 2007. 27 September. URL: <http://fride.org/download/blackwater.english.pdf>.
3. Азаров Д. С. Врахування ступеня тяжкості злочину при призначенні покарання із застосуванням статті 69 КК України. *Наука і правоохорона*. 2014. № 1 (23). С. 57–65.
4. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / за заг. ред В. В. Топчія; наук. ред. В. І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
5. Акулова Н. В. Об'єктивні ознаки та систематизація злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 116–119.
6. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навчальний посібник. К.: «Юрисконсульт», 2006. 342 с.
7. Андрушко П. П. Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика: монографія. К.: КНТ, 2007. 328 с.
8. Арманов М. Г. Покарання за вчинення злочинів, передбачених статтями 355 та 356 КК України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія «Право». 2011. Випуск 17. С. 177–186.
9. Базов В. П. Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права: навч. посібник. К.: Істина, 2003. 135 с.
10. Бандурка І. О. Спеціальний суб'єкт як елемент складу злочинів, вчинених проти дітей. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 21–25.

11. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально правова категорія. *Pravo.ua*. 2015. № 2. С. 70–75.
12. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: монографія. К.: Атіка, 2004. 296 с.
13. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 185–207.
14. Беклеміщева Ю. М. Кримінально-правова характеристика виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. 217 с.
15. Беклеміщева Ю. М. Об'єкт злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України. *Юридичний бюлетень*. 2019. Випуск 11. Ч. 2. С. 227–233.
16. Бережнюк В. М. Поняття та загальні критерії індивідуалізації покарання при призначенні покарання за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2021. 225 с.
17. Березніков О. Родовий об'єкт злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. *Юридичний вісник*. 2019. № 3. С. 155–160.
18. Берзін П. С., Гацелюк В. О. Суб'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 144–159.
19. Бібік А. М. Поняття і значення суб'єктивної сторони злочину. *Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки*. Житомир: ЖДТУ, 2014. Т. 2. С. 398–399.
20. Богонюк Г. І. Кримінально-правова охорона невиконання судового рішення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 201 с.
21. Бойчук Д. В. Загальний правовий аналіз злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в контексті Кримінального кодексу України. *Наукові записки*. Серія: Право. 2018. Випуск 5. С. 151–156.

22. Бортнік О. П. Визначення поняття «найманець» в міжнародно-правових актах універсального характеру. *Науковий блог Національний університет «Острозька академія»*. 2011. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2011/vyznachennya-ponyattya-najmanets-v-mizhnarodno-pravovyh-aktah-universalnoho-harakteru/>
23. Брич Л. П. Співвідношення складів військових злочинів зі складами злочинів, що мають з ними тотожні за змістом ознаки. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2011. Вип. 54. С. 323–334.
24. Броневицька О. М. Відповідність регламентації відповідальності за злочини проти миру і безпеки людства міжнародним договорам України кримінально-правового характеру. *Форум права*. 2012. № 1. С. 135–141.
25. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні. К.: Атіка, 2004. 240 с.
26. Бурдін В. М. Суспільна небезпека готування до злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 15–22. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/burdin.pdf>
27. Вагнерівці тисячами помирають в Україні, але їх стає дедалі більше. Як влаштована найчисленніша армія злочинців? Анатомія ПВК «Вагнер». *Журнал «Forbes Ukraine»*. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/vagnerivtsi-tisyachami-pomirayut-v-ukraini-ale-ikh-stae-vse-bilshe-yak-vlashtovana-naubilsha-armiya-zlochintsiv-anatomiya-pvk-vagner-vid-fobes-27012023-11364>
28. Вакула І. Ю. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів, 2019. 209 с.
29. Васильєв А. А. Формула та критерії осудності в кримінальному праві. *Форум права*. 2010. № 4. С. 127–136. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2010-4/10vaavkp.pdf>
30. Великий енциклопедичний юридичний словник / авт.-уклад. Ю. С. Шемшученко К.: Юридична думка, 2007. 990 с.
31. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

32. Вереша Р. В. Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину: дис. ... д-ра юрид. наук. К.: Нац. академ. внутр. справ, 2017. 583 с.
33. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник. К.: Атіка, 2006. 740 с.
34. В Італії засудили трьох найманців, які воювали у лавах бойовиків на Донбасі. URL: <https://tsn.ua/svit/v-italiyi-zasudili-troh-naumanciv-yaki-voyuvali-u-lavah-boyovikiv-na-donbasi-1372152.html>.
35. Вікінг. Исторический путеводитель по эпохе князя Владимира / Сергей Цветков. 216 р. 208 с.
36. Вирок Деснянського районного суду м. Київ від 17.05.2022. Справа № 754/19559/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.
37. Вирок Деснянського районного суду м. Київ від 16.02.2022. Справа № 754/2353/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.
38. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 08.03.2023. Справа № 229/1549/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109491980>.
39. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 09.05.2023. Справа № 229/2702/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110735941>.
40. Вирок Печерського районного суду м. Київ від 25.01.2017. Справа № 757/2179/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/64300127>.
41. Вирок Шевченківського районного суду м. Київ від 18.01.2023. Справа № 761/26317/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108575940>.
42. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про правовий статус і соціальні гарантії учасників добровольчих збройних формувань в Україні» від 03.02.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57536
43. Висновок громадської антикорупційної експертизи від 20.03.2015 на законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=8098&conv=9>

44. Вовк М. З. Кримінально-правова характеристика віку особи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 257 с.
45. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (втратив чинність).
46. Воєнні злочини на Донбасі. Виклики в аспекті притягнення винних до відповідальності. К., 2020. 82 с.
47. Вплив діяльності найманців на здійснення права народів на самовизначення. Виклад фактів № 28 / ГО «Харківська правозахисна група». Х., 2020. 44 с.
48. Гаазька конвенція про відкриття воєнних дій від 18.10.1907. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141186___547608
49. Гальцова В. В. Злочини проти миру і міжнародного правопорядку: лекції / за ред. докт. юрид. наук, проф. М. І. Панова. Х.: Юрайт, 2019. 96 с.
50. Герасіна Л.М. Інституційна природа державної влади та система її політико-правових інститутів. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2003. Випуск 5. С. 3-16.
51. Головненков П. В. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германии: научно-практический комментарий и перевод текста закона. 2-е изд. М.: Проспект, 2016. 312 с.
52. Горovenko В., Тютюнник В. Приватні воєнні компанії: міжнародний досвід і можливі шляхи його реалізації в Україні. *Наука і оборона*. 2013. № 3. С. 32–39.
53. Готін О. М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності: монографія / наук. ред. А. А. Музика. Луганськ: РВВ ЛАВС. 2004. 288 с.
54. Гречко О. О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру української держави. *Право і Безпека*. 2014. № 4 (55). С. 12–15.

55. Гринь О. Д. Орган державної влади як складова державного апарату. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 11. Т. 1. С. 11–13.
56. Грищук В. К. Кримінальне право України: загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2006. 568 с.
57. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 248 с.
58. Грищук В. К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України. Львів: Львівський університет, 1993. 137 с.
59. Громовенко К. В. Міжнародно-правове регулювання діяльності приватних військових та охоронних підприємств: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2014. 20 с.
60. Гудзь Т. І. Форми посягання на конституційний лад України. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.)*. Х., 2019. С. 132–133.
61. Гуторова Н. О. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх за злочини у сфері господарської діяльності. *Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць*. Х.: Право, 2004. Вип. 8. С. 26–28.
62. Гуторова Н. О. Методологічні проблеми пеналізації злочинів. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11–12 жовтня 2012 року) / редкол.: В. Я. Тацій (голова ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін.* Х.: Право, 2012. С. 217–221.
63. Декларація про дотримання суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_480.
64. Декларація про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах від 18.11.1987. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_571.

65. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569.

66. Декларація щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, захисту їх незалежності та суверенітету від 21.12.1965. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_818.

67. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 2009. 207 с.

68. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199/card4#History

69. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199

70. Документ Монтре про відповідні міжнародно-правові зобов'язання і передові практичні методи держав, які стосуються функціонування приватних військових і охоронних компаній в період збройного конфлікту від 17.09.2008. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/assets/files/other/montreau.pdf>

71. DCAF Backgrounder. Приватні військові компанії. Женевський Центр демократичного контролю над збройними силами. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/17438/bg_private-military-companies_ukr.pdf

72. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. К.: Юридична практика, 2003. 924 с.

73. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: ЦУЛ, 2014. 944 с.

74. Дудоров О. О., Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність американських корпорацій за економічні злочини: від витоків до сьогодення. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 2. С. 103–145.

75. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Міхненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Тропинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.
76. Європейська конвенція про скорочення випадків багатогромадянства від 06.05.1963. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu63002?ed=1993_02_02
77. Єднак В. М. Корисливий мотив як ознака постановлення суддею (суддями) звідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Випуск 27. Т. 3. С. 29–32.
78. Ємельянов В. П. Визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці: дискусійні питання. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2009. № 2. С. 125–135.
79. Ємельянов В.П. Щодо визначення предмету злочину та класифікації об'єктів злочинів: дискусійні питання. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 225–232.
80. ЄСПЛ вимагає від Росії гарантувати, що двох британців, захоплених в Україні, не страять. *Радіо свобода*. 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-espl-brytantsi-rf-smertnyi-vyrok/31922924.html>
81. Желік М. Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2018. 258 с.
82. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
83. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
84. Загороднюк С. О. Поняття помилки та її значення для кримінальної відповідальності. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листопада 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 82–85.
85. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе. 01.08.1975. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_055

86. Зеленов Г. М. Злочини, які порушують установлений порядок виникнення та виконання майнових зобов'язань (кримінально-правова характеристика): дис. ... канд. юрид. наук. Луганськ, 2009. 227 с.

87. ЗМІ розповіли як «Вагнерівці» використовують соцмережі для вербування найманців. 31.05.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3716312-zmi-rozpravili-ak-vagnerivci-vikoristovuut-socmerezzi-dla-verbuvanna-najmanciv.html>

88. История. Универсальный справочник / И. В. Курукин, В. А. Шестаков, М. Н. Чернова, В. А. Клоков. М.: Эксмо, 2019. 432 с.

89. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

90. «Кадровий голод»: Росія посилює вербування іноземних найманців для війни проти України. URL: <https://prm.ua/kadrovyu-holod-rosiia-posyliuie-verbuvannia-inozemnykh-naumantsiv-dlia-viynny-protu-ukrainy/>

91. Калмиков Д. Аналіз санкції статті 150 Кримінального кодексу України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 37–42.

92. Кибальник А. Г., Молибога О. Ю., Соломоненко І. Г. Уголовная ответственность за наемничество. Ставрополь, 2002. 213 с.

93. Кибальник А. Г., Соломоненко І. Г. Злочини проти миру і безпеки людства. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. 383 с.

94. Клименко О. залучення дітей до участі у збройних конфліктах: моделі та методи вербування (український досвід). *Соціологічні студії*. 2019. № 2 (15). С. 13–20.

95. Книженко О. О. Теоретичні засади встановлення санкцій у кримінальному праві: монограф. Х.: Акта, 2013. 384.

96. Codice penale italiano (R.D. 19 ottobre 1930, n. 1398. Aggiornato al 27/11/2019) / Brocardi.it. URL: <https://www.brocardi.it/codice-penale/>

97. Колос С. С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 196–199.

98. Колотуха І. О. Окремі питання визначення правового статусу добровольця та найманця під час збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 30. Т. 2. С. 190–193

99. Комарницький В. М., Письменний Є. О. Підстава кримінальної відповідальності за пропаганду комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (загальна характеристика). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 122–131.

100. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под ред. Ю. И. Скуратова и В. М. Лебедева. М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1996. 1214 с.

101. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї «Положення про закони і звичаї війни на суходолі» від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

102. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 № 182. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166/card4#History

103. Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень від 18.10.1907. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU07053>

104. Конвенція про невикористання куль, що легко розвертаються чи сплющуються в людському тілі від 29.07.1899. URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/141202547592>

105. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text

106. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021/print

107. Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав та осіб у разі сухопутної війни від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_193

108. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

109. «Контракт із дияволом»: кубинці їдуть воювати в Україну, адже це шанс покинути острів. *Воєнний фокус* / Артем Богомаз. 26.09.2023. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/595043-kontrakt-iz-diyavolom-kubinci-yidut-vouyuvati-v-ukrayinu-adzhe-ce-shans-pokinuti-ostriv-zmi>

110. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 227 с.

111. Корабель М. Г., Шинкарьов Ю. В. Конфіскація майна як вид кримінального покарання: монографія. Х.: Право, 2018. 176 с.

112. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину: монографія. Дніпропетровськ: Юрид. акад. МВС; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.

113. Коржанський М. Й. Ще раз про об'єкт злочину. *Юридичний вісник України*. 1996. № 29. С. 23–25.

114. Короленко М. П. Кваліфікація умисних вбивств за обтяжуючих обставин: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 172 с.

115. Костенко О. Злочин і відповідальність за нього у світлі соціального натуралізму (щодо соціально-натуралістичної доктрини кримінального правознавства). *Право України*. 2010. № 9. С. 36–42.

116. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. К.: Атіка, 2008. 352 с.

117. Костенко О. М. Роль доктрини в кримінальному праві. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку*: міжвузівська наук. студ. конф. (м. Косів, Івано-Франківська обл., 30 січня – 2 лютого 2000 р.). Косів, 2000. Вип. 1. С. 26–28.

118. Красницький І. В., Щутяк Л. С. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛьВДУВС, 2015. 215 с.

119. Кривуля О. М., Куц В. М. Чи можуть суспільні відносини бути об'єктом злочину? *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1997. Вип. 2. С. 70–75.

120. Кримінальне право України: особлива частина: навч. посіб / С. Г. Волкотруб та ін.; за ред. О. М. Омельчука. К.: Алерта, 2010. 496 с.

121. Кримінальне право: навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.

122. Кримінальне право в запитаннях і відповідях. Загальна частина: посібник для підготовки до іспитів / за загальною редакцією В. А. Клименка. К.: Атіка, 2003. 288 с.

123. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 456 с.

124. Кримінальне право України: Загальна частина / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.–Х.: Юрінком Інтер-Право, 2001. 416 с.

125. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, В. В. Беньківський та ін.; за ред. П. С. Матишевського та ін. К.: Юрінком-Інтер, 1997. 321 с.

126. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 5-те вид., переробл. та допов. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. К.: Атіка, 2009. 408 с.

127. Кримінальне право. Особлива частина / О. С. Стеблинська. К.: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 358 с.

128. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / пер. на укр. мову О. В. Лішевської. К.: ОВК, 2017. 284 с.

129. Кримінальний кодекс Республіки Польща / пер. на укр. мову В. С. Станіч. К.: ОВК, 2017. 138 с.

130. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

131. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. 2-ге вид. перероб. та допов. / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: Одісей, 2004. 1215 с.

132. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова,

В. І. Тютюгіна. Х.: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 1040 с.

133. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар. 2-ге вид. переробл. та допов. / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: Одіссей, 2004. 1215 с.

134. Criminal Code of the Kingdom of Sweden (1962, amended 2020) / Legislationline. URL: https://www.legislationline.org/download/id/8662/file/Sweden_criminal_code_am2020_en.pdf

135. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

136. Criminal Code Act 1995 (Australia) / AustLII Databases. URL: <http://www5.austlii.edu.au/databases.html>.

137. Крицул В. Правовий захист неповнолітніх та деякі особливості їх кримінальної відповідальності Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред. проф. О. В. Козаченка, проф. Є. Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. С. 300–320.

138. Кузьмін Р. Кримінальна відповідальність юридичних осіб (корпорацій) за господарські злочини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 7–11.

139. Кузьмін С. А., Горай О. С., Мельник В. І. Діяння: проблемні питання розмежування форм в аспекті удосконалення термінологічного апарату вітчизняного кримінального права. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 312–315.

140. Купріянов А. О. Особливості складу злочину, передбаченого ст. 447 КК України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2007. Вип. 32. С. 189–196.

141. Куц В.М. Сучасні уявлення щодо змісту окремих об'єктивних ознак складу злочину. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С. 102–108.

142. Куцевич М. П. Кримінальна відповідальність за екоцид: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. К., 2007. 20 с.

143. Кучера А. В. Помилки у праві: помилки, які допускають особи при вчиненні посягань. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2011. № 1. С. 193–203. URL: http://pjuv.at.ua/vypusk1/Visnyk_2011_1/Kuchera.pdf.

144. Лаба С. В. Кримінальна відповідальність за пропаганду комуністичного та нацистського тоталітарних режимів: дис. ... д-ра філософії: спец. 081 Право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 241 с.

145. Лемеха Р. І. Загибель людей як кваліфікуюча ознака складу кримінального правопорушення. *Право UA*. 2024. № 1. С. 99–103.

146. Лемеха Р. І. Кримінальна відповідальність за участь найманця у збройному конфлікті. *Наше право*. 2023. № 4. С. 45–50.

147. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України): монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 573 с.

148. Loin 90-615 du 13 juillet 1990 tendant à réprimer tout acte raciste, antisémite ou xénophobe. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000532990&dateTexte=&categorieLien=id>

149. Ломако В. А. Умисел та його види. *Кримінальне право України. Загальна частина: підруч.* / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Х.: Право, 2015. С. 174–178.

150. Максимович Р. Л. Поняття службової особи у кримінальному праві України: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 304 с.

151. Малійські солдати та найманці торік стратили у селі щонайменше 500 людей, – ООН. LB. ua. Дорослий погляд на світ / Н. Лотоцька. URL: https://lb.ua/world/2023/05/12/554924_maliyski_soldati_naymantsi_torik.html

152. Мантуляк Ю. В. Виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як обставина, що виключає злочинність діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2006. 17 с.

153. Марко С. І. Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів, 2009. 220 с.

154. Мартьянов С. С. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство. *Наше право*. 2020. № 1. С. 153–158.

155. Мартьянов С. С., Скрекля Л. І. Сучасні міжнародно-правові стандарти боротьби з найманством. *Право UA*. 2020. № 1. С. 138–143.

156. Мартьянов С. С. Стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за найманство. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 125–129.

157. Мартьянов С. С. Об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 447 Кримінального кодексу України. *Право UA*. 2023. № 4. Ч. 2. С. 38–43.

158. Мартьянов С., Скрекля Л. Міжнародно-правові стандарти боротьби з найманством. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір: матеріали Міжнародної конференції (25 жовтня 2019 року) / кафедра кримінального права і процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 220–222.

159. Мартьянов С. Стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 6 грудня 2019 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького*. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С. 396–400.

160. Мартьянов С. С. Історичні аспекти становлення кримінальної відповідальності за найманство. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір: збірник матеріалів Міжнародної конференції (30 жовтня 2020 р.) / кафедра кримінального права і процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів: СПОЛОМ, 2020. С. 233–235.

161. Мартьянов С. С. Відмежування поняття найманства від діяльності приватних військових та охоронних компаній. *Вдосконалення правового*

механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції (26 березня 2021 р.) / кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». Львів: СПОЛОМ, 2021. С. 189–191.

162. Мартьянов С. С. Основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст.447 Кримінального кодексу України. *Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя*: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (28–29 грудня). Львів, 2023. С. 43–46.

163. Маслак Н. В. Підстава кримінальної відповідальності за готування до злочину. *Кримінальне право України*. 2006. № 4. С. 3–10.

164. Матюшенко О. І. Аналіз деяких видів покарання в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2022. Випуск 72. Ч. 2. С. 162–166.

165. Мелешко Н. П., Тарло Е. Г. Уголовно-правовые системы России и зарубежных стран. М.: Юрлитинформ, 2003. 304 с.

166. Методичні рекомендації щодо організації матеріального стимулювання праці працівників підприємств і організацій від 29.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0023203-03#Text>

167. Митрофанов І. І. Загальна частина кримінального права України: навч. посіб. / Кременчуцький нац. ун-т ім. Михайла Остроградського. Одеса: Фенікс, 2015. 575 с.

168. Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 14.12.1989. Ратифікована 14.07.1993. Підстава 3381-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103

169. Мовний фронт: словник воєнного часу, підготовленого *Комісією з журналістської етики за сприяння Міністерства оборони України*. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5515-movnyi-front-slovnyk-voiennoho-chasu>

170. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 2020. 644 с.

171. Молибога О. Ю. Уголовная ответственность за наемничество: дис. ... канд. юрид. наук. Ставрополь, 2000. 254 с.
172. Мостепанюк Л. О., Павловська А. А. Стаття 436-1 Кримінального кодексу України: аналіз складу злочину. *Митна справа*. Спеціальний випуск. 2013. С. 299–303.
173. Мохончук С. Генезис і еволюційний розвиток кримінально-правової оцінки найманства у міжнародному кримінальному праві. *Юрист України*. 2012. № 3 (20). С. 82–87.
174. Мохончук С. М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, 12.00.11 / наук. конс. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 39 с.
175. Мохончук С. Юридичний склад найманства та його особливості в системі злочинів проти миру та безпеки людства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2012. № 2 (69). С. 227–236.
176. Музика А. А. Категорія «кваліфікація злочину» та інші суміжні категорії в аспекті формулювання тем дисертаційних досліджень. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 161–163.
177. Муринець Н. Я. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: передумова девіантної поведінки дітей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2015. № 824. С. 290–297.
178. Мягков М. О. Щодо проблеми об'єкта злочину в науці кримінального права. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС України імені 10-річчя незалежності України*. 2005. № 2. С. 142–148.
179. Навроцький В. О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав: питання особливої частини. Львів: Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1999. 56 с.
180. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер. 2006. 704 с.
181. Навроцький В. О. Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації: монографія / Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. К.: Атіка, 1999. 464 с.

182. Навроцький В. З професорської шухляди. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. 705 с.

183. Наден О. В. Найманство як соціальне та кримінально-правове явище: сутність, новітні тенденції розвитку та проблеми протидії: монографія. К.: Атіка, 2005. 264 с.

184. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 ч. / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. К.: Форум, 2001. Ч. 1. 2001. 395с.

185. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-тє вид., переробл. та допов. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Атіка, 2003. 1230 с.

186. Невзоров І. Л., Хотенець П. В. Приватні військові компанії та право: гострі питання, деякі світові тенденції нормативного регулювання. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 р.)*. Х., 2017. С. 212–214.

187. «Неймовірно важко і юридично, і морально». Як сім'ї загиблих добровольців доводять їхню участь у захисті країни. URL: https://lb.ua/society/2023/10/04/577737_neymovirno_vazhko_i_yuridichno_i.html

188. Negationism Law of 23 Mar. 1995 (as amended in 1999). URL: <http://www.ejwiki.org/wiki>.

189. Нікіфорова Т. І. Звільнення від кримінальної відповідальності за найманство. *Університетські наукові записки*. 2016. № 57. С. 175–182.

190. Омельчук О. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого ст. 304 Кримінального кодексу України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 2. С. 110–115.

191. Организация Объединенных Наций: сборник документов / ответ. ред. В. В. Вахрушев. М.: Наука, 1981. 648 с.

192. Орловська Н.А. Проблемні питання побудови кримінально-правових санкцій в контексті впливу на неповнолітніх правопорушників. *Часопис академії адвокатури*. 2010. № 9 (4'2010). С. 7–17.

193. Павлик Л. В. Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 248 с.

194. Павлова Л. О. Виды вооруженных конфликтов и статус участников вооруженных конфликтов по международному праву. *Юстиция Белорусии*. 1998. № 3. С. 17–24.

195. Павловська А. А. Вік, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх (зарубіжний досвід). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1 (6). С. 166–174.

196. Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2010. 20 с.

197. Пилипенко Я. С. Демаркація понять «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт» та «війна». *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. Випуск 1/2 (33/34). С. 143–146.

198. Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть / Х.: Харьков юридический, 2005. 664 с.

199. Письмо Постоянного представителя Швейцарии при Организации Объединенных Наций от 02.10.2008 года на имя Генерального секретаря. (UN doc. A/63/467, 6 October 2008). URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/a/63/467>

200. Пісов М. П. Найманство сутність, новітні тенденції розвитку та проблеми протидії. *Міжнародні читання з міжнародного права, пам'яті професора П.Є. Казанського*: матеріали третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.) / відп. за випуск М. І. Пашковський; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 417–420.

201. Пономаренко Ю. А. Значення системи покарань для диференціації кримінальної відповідальності в санкціях статей Особливої частини КК України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: міжнародний симпозіум (11–12 вересня

2009 року. Львів: ЛьвДУВС, 2009. URL: <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/7855/%CF>

202. Попович Н. П. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів, 2010. 322 с.

203. Поповичук В. О. Визначення категорії «злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 320–323.

204. Портнов А. В., Москалюк О. В. Конкуренція і колізія норм права: співвідношення понять. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 15 (2'2012). URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/335/356>

205. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку проходження військової служби за контрактом іноземцями та особами без громадянства у Збройних Силах України та інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях» № 8098. URL: <file:///Users/macbook/Downloads/1493581.pdf>

206. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю. К. Качуренко. К.: Наук. думка, 2012. 99 с.

207. Практичний словник синонімів української мови. URL: https://slovnyk.me/dict/synonyms_karavansky/%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8

208. Preliminary findings by the UN Working Group on the use mercenaries on his Mission to Ukraine. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=18492&LangID=>

209. Приватні військові компанії Росії: виконуючи злочинні накази Кремля. *Джерело*. 2017. 30 серпня. URL: <https://coolyanews.info/privatnii-viijskovii-kompaniiyi-rosiiyi-vikonuyuchi-zlochinnii-nakazi-kremlya.html>

210. Присяжнюк І. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла або іншого володіння особи в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 2010. 230 с.

211. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17#Text>

212. Про визнання добровольців учасниками бойових дій, їх соціальний і правовий статус: проєкт Закону України від 10.10.2017 № 7190. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62705

213. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства: Закон України від 06.10.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-19#Text>

214. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України: Закон України від 11.11.1993 № 3582-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3582-12/ed19931111>

215. Про День партизанської слави: Указ Президента України від 30.10.2001 № 1020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10202001-280>

216. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 09.06.2017 № 704/30572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

217. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

218. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

219. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

220. Про право народів на мир: Декларація Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 12.11.1984. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_817.

221. Про правовий статус і соціальні гарантії учасників добровольчих збройних формувань в Україні: проєкт Закону України від 23.12.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57536

222. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>

223. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті: Закон України від 09.04.2015 № 314-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>

224. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10>

225. Про Положення про проходження військової служби в Національній гвардії України іноземцями та особами без громадянства: Указ Президента України від 21.02.2024 № 84. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/842024-49797>

226. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

227. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

228. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

229. Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: Закон України від 23.04.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-14#Text>

230. Проєкт Кримінального кодексу України станом на 01.03.2024. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/01/11/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-10-01-2024-1.pdf>

231. Prohibition of Mercenary Activities and Regulation of Certain Activities in Country of Armed Conflict Act. 2006. № 27. URL: <http://www.gov.za/sites/www.gov.za/files/a27-06.pdf>

232. Пунда О. О. Збройне найманство: публічно та приватноправовий аспекти. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 69–74.

233. Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю (аналіз складів злочинів): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2002. 204 с.

234. Резнік Ю. С. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в міжнародному кримінальному праві. *Альманах міжнародного права*. 2018. Випуск 19. С. 83–90.

235. Резолюція № 2465 (XXIII) «Осуществление Декларации о предоставлении независимости колониальным странам и народам» 2008 р. URL: [http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2465\(XXIII\)\)](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/2465(XXIII)).

236. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1968 № 2465. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/2465%28XXIII%29>

237. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14.12.1974. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74

238. Репешко П. І. До питання боротьби з найманством правовими засобами. *Актуальні проблеми політики*. 2009. Випуск 38. С. 798–803.

239. Репешко П. І. Приватні військові компанії у воєнних діях: найманство у нових політичних умовах. *Наукові праці*. 2009. Т. 122. Випуск 109. С. 102–104.

240. Репешко П. І. Участь приватних військових компаній у миротворчих операціях: привід для переосмислення ставлення до найманств. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 15. С. 371–378.

241. Рішення Європейського Суду з прав людини у справах «Піннер проти Росії та України» та «Аслін проти Росії та України» (заяви № 31217/22 та 31233/22) від 30.06.2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7374152-10078472>

242. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5

Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 05.10.2005 № 6-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>

243. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004. Справа № 1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04?lang=ru>

244. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Х., 2008. 259 с.

245. Романюк І. М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 238 с.

246. Росія вербує на війну в Україну палестинських біженців з Лівану. Новини Zaxid. Net. URL: https://zaxid.net/rosiya_verbuye_na_viynu_v_ukrayinu_palestinskih_bizhentsiv_z_livanu_n1558858

247. «Росіяни вбивають наших дітей»: розслідування про те, як найманці з РФ катують і гвалтують людей в Африці. *ТСН. Світ*. URL: <https://tsn.ua/svit/rosiyani-vbivayut-nashih-ditey-rozsliduvannya-pro-te-yak-naumanci-z-rf-katuyut-i-gvaltuyut-lyudey-v-africi-1805572.html>

248. Рубашенко М. А. Співвідношення понять «територіальна цілісність» та «територіальна недоторканість» у кримінальному праві України (ст. 110 КК). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 26. С. 223–226.

249. Рыбаков Б. А. Обзор общих явлений русской истории IX – середины XIII века. *Вопросы истории*. 1962. № 4. С. 70–78.

250. Савченко А. В., Шуляк Ю. Л. Кримінальне право України: Загальна та Особлива частини (у схематичних діаграмах): навчальний посібник. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 312 с.

251. Севрюков В. В., Полегенька О. Р. Наукові та практичні погляди щодо визначення суб'єкта злочину у кримінальному праві України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 289–293.

252. Селезнев А. А. Ответственность за наемничество по французскому уголовному законодательству. *Вестник РГГУ*. 2014. № 15 (137). С. 123–131.

253. Скрильник О. О. Міжнародно-правова регламентація боротьби з найманством: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.11. К., 2010. 21 с.

254. Скрильник О. О., Майструк О. П. Особливості визначення статусу найманця як учасника міжнародного конфлікту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 152–155.

255. Скрильник О. О., Штепа О. І. Правовий статус учасників міжнародного збройного конфлікту: актуальні аспекти. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 27. С. 101–105.

256. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%EF%E0%F0%F2%E8%E7%E0%ED>;

257. Словник синонімів української мови. URL: <https://slovnyk.me/dict/synonyms/%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8>

258. Словник української мови: в 11 т. 1970. Т. 1. 1344 с.

259. Словник української мови: в 11 т. 1973. Т. 4. 1254 с.

260. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 11. 976 с.

261. Словник української мови. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8>

262. Созанський Т. І., Яремко Г. З. Кримінально-правова протидія пропаганді російському нацистському тоталітарному режиму. *Європейські перспективи*. 2023. № 1. С. 47–52.

263. Sozanskyu T., Krasnytskyi I., Lutsyk V., Yaremko G., Tuz N. International practice of legal support of cyber security of the country. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory*. 2020. Issues № 23 (2). P. 1–8.

264. Соколова Г. Як в Україні судять найманців, які воюють на боці Росії. 05.04.2023. URL: <https://p.dw.com/p/4PhNm>
265. Солдатенко В. Ф. Доповіді та наукові повідомлення. *Актуальні проблеми вербування партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни*: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Корюківка, 14 грудня 2011 р.) / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті; упоряд.: С. В. Бутко, Р. І. Пилявець. Чернігів: Десна Поліграф, 2012. С. 14–21.
266. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення за результатами їх досудового розслідування за 2020–2023 рр. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporusshennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
267. Straffeloven (LBK nr 976 af 17/09/2019) / Retsinformation.dk. URL: <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=209398>
268. Стиранка М. Б. Кримінально-правова характеристика сепаратизму: дис. ... канд.. юрид. наук: спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020.
269. Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.
270. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
271. Strafgesetzbuch (Österreich) (Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974) / Jusline. URL: <https://www.jusline.at/gesetz/stgb>.
272. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160–170.
273. Строган А. Ю. Склад злочину як підстава кримінальної відповідальності: навч. посіб. К.: Атіка, 2007. 424 с.
274. Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.). Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за заг. ред. докт. юрид. наук.

проф. В. В. Сухоноса. Суми: ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 672 с.

275. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навчальний посібник. Х.: УкрЮА, 1994. 76 с.

276. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві: монографія. Х.: Право, 2016. 256 с.

277. Теорія держави і права: підручник. 2-е вид. перероб і доп. / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. В. А. Ведерніков. Дніпропетровськ. Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. 471 с.

278. Теорія кваліфікації злочинів: підручник. 5-те вид., перероб. / за заг. ред. В. І. Шакуна. К.: Алерта, 2013. 320 с.

279. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції / О. В. Ус. Х.: Право, 2018. 368 с.

280. Тимошенко Н. О. Суспільно-небезпечна поведінка та інститут обставин, що виключають злочинність діяння: питання взаємодії. *Часопис академії адвокатури України*. 2013. № 18 (1). URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/viewFile/182/204>

281. Требін М. П. Соціологія війни: український контекст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1148. С. 30–34.

282. Тростюк З. А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія. К.: Атіка, 2003. 144 с.

283. Турлова Ю. Проблеми педалізації злочинів проти довкілля в Україні. *Теорія і практика: національний юридичний журнал*. 2015. Березень. С. 124–129.

284. У полоні на окупованій території Донеччини помер громадянин Великобританії. *Радіо Свобода*. 2022. 15 липня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-brytanets-polon-smert/31945054.html>

285. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред. И. М. Рагимова; перевод с азербайджанского Б. Э. Аббасова. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 325 с.

286. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава. СПб.: Издательство «Юридический Центр Пресс», 2002. 409 с.
287. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. URL: www.toktom.kg/lawcoll/15076.1.htm.
288. Уголовный кодекс Республики Армения / Е. Р. Азаряна, Н. И. Мацнева; предисловие Е. Р. Азаряна; перевод с армянского Р. З. Авакяна. СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический Центр Пресс», 2004. 450 с.
289. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. канд. юрид. наук, проф. А. И. Лукашова; перевод с болгарского Д. В. Милушева, А. И. Лукашова; вступ. статья И. И. Айдарова. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 298 с.
290. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16.07.1997 № 167 / предисловие министра юстиции Республики Казахстан докт. юрид. наук, проф. И. И. Рогова. *Ведомости Парламента РК*. 1997. № 15–16. СПб.: Издательство «Юридический Центр Пресс», 2001. 466 с.
291. Уголовный кодекс Республики Молдова / вступительная статья А. И. Лукашова. СПб.: Изд-во «Юридический Центр Пресс», 2003. 408 с.
292. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. СПб.: «Юрид. центр Пресс», 2001. 410 с.
293. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изм. и доп. на 15.07.2001) / вступ. статья М. Х. Рустамбаева, А. С. Якубова, З. Х. Гулямова. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 338 с.
294. Україна крізь призму іноземних мас-медіа. *Foreign Ukraine*. URL: <https://foreignukraines.com/>
295. Українська радянська енциклопедія: в 12 т. Вид. 2-ге / М. П. Бажан (голов. ред.) та ін. К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1977–1985. Т. 1: А-Борона, 1977. 542 с.
296. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / П. С. Берзін та ін.; за заг. ред. В. О. Навроцького. К.: Юрінком Інтер, 2013. 711 с.

297. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Х.: Право, 2018. 368 с.

298. Ус О. В. Кваліфікація злочину за ознаками об'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 47. Т. 3. С. 101–106.

299. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text

300. Фесенко Є. В. Проблеми структури об'єкта як елемента складу злочину. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1. С. 234–236.

301. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину. *Право України*. 1999. № 6. С. 75–78.

302. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2005. 256 с.

303. Філей Ю. В. Вплив принципу диференціації кримінальної відповідальності на побудову кримінально-правових санкцій. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Диференціація кримінальної відповідальності: міжнародний симпозіум (11–12 вересня 2009 р.)*. Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 240–243.

304. Фільмштейн Л. М. Осудність – як передумова кримінальної відповідальності. *Наукові записки*. 2014. Випуск 16. С. 50–54.

305. Фріс П. Л. Реалізація кримінально-правової політики в діяльності органів внутрішніх справ. *Наука і правоохоронна*. 2008. № 1. С. 31–36.

306. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. К.: Істина, 2004. 504 с.

307. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за перевищення військовою посадовою особою влади чи посадових повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 1998. 25 с.

308. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 9-те вид., перероб. та допов. / за ред. М. І. Хавронюка, М. І. Мельника. К.: Юридична думка, 2012. 780 с.

309. Хаустова М. Багатоманітність правових систем сучасності. *Legeasiviata*. 2014. № 5/3. С. 122–128.
310. Хохлова І. В., Шем'яков О. П. Кримінальне право України (Загальна частина): навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти. Донецьк: НордПрес, 2005. 217 с.
311. Цюрюпа М. Мир. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. К.: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України; Абрис, 2002. 742 с.
312. Чому сербських «найманців» з Донбасу покарали несуворо? *NEWS Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38211680>
313. Шамара А. В. Система злочинів проти миру і безпеки людства в кримінальному законодавстві України – їх класифікація в теорії кримінального права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 11. Т. 2. С. 80–83.
314. Шевчук А. В., Дякур М. Д. Кримінальне право України (Особлива частина): навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. 472 с.
315. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. К.: Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. 20 с.
316. Шинальський О. І. Покарання в системі засобів протидії злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К.: НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. 241 с.
317. Шиндель Ю. І. Кримінально-правова характеристика зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги / дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 254 с.
318. Чому громадяни Куби воюють проти України: як Росія вербує найманців, скільки платить та що кажуть їхні рідні. *Ексклюзив ТСН*. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chomu-gromadyani-kubi-voyuyut-proti-ukrayini-yak-rosiya-verbuye-naymanciv-skilki-platit-ta-scho-kazhut-yih-ridni-2423341.html>
319. Широбоков Ю. М. Стадії військового полону та особливості їх впливу на психіку військовослужбовців. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2016. Вип. 20. С. 313–322.

320. Юридична енциклопедія: в 6 т. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2004. Т. 6. 768 с.

321. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. Енцикл», 2003. Т. 5. 736 с.

322. Юртаєва К. В. Кваліфікація найманства: національний та міжнародно-правовий аспекти. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2018. № 3. С. 141–148.

323. Юртаєва К.В. Визначення найманства за законодавством України про кримінальну відповідальність. *Вісник кримінологічної асоціації України.* 2017. № 2 (16). С. 132–139.

324. Як в Україні судять найманців, які воюють на боці Росії? *Кримінальна юстиція. Воєнний стан.* 2023. 6 квітня / Євген Крапивін. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/yak-v-ukrayini-sudyat-najmantsiv-yaki-voyuuyut-na-botsi-rosiyi/>

325. Яремко Г. З. Бойовий імунітет: аналіз складу правомірного заподіяння шкоди під час захисту України. *Право UA.* 2024. № 1. С. 104–113.

326. Яремко Г. З. Найманство (ст. 447 КК України): огляд законодавчих формулювань. *Наше право.* 2024. № 1. С. 144–151.

327. Яциніна М. М. Історія розвитку кримінально-правової регламентації відповідальності за службові зловживання в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 3. С. 240–243.

ДОДАТКИ

Додаток А

РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ І СУДДІВ

АНКЕТА для проведення соціологічного опитування працівників правоохоронних органів і суддів з питань кримінальної відповідальності за найманство (214 осіб)

На кафедрі кримінального права і кримінології факультету № 1 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ розроблено у межах дослідження кримінальної відповідальності за найманство анкету.

Враховуючи Ваш досвід роботи, запрошуємо Вас взяти участь у вивченні питань, пов'язаних із тематикою дисертаційного дослідження. Будь ласка, відзначте варіант відповіді, який найбільшою мірою відображає Ваше ставлення до окресленої проблеми.

Анкетування анонімне. Гарантуємо конфіденційність Ваших відповідей. Результати опитування сприятимуть дослідженню. Заздалегідь вдячні!

Відомості про респондента

1. Місце Вашої праці:

☐ СБУ	78 (36,4%)
☐ прокуратура	74 (34,5%)
☐ суд	62 (28,9%)

2. Ваша посада:

☐ слідчий	54 (25,2%)
☐ оперуповноважений	46 (21,4%)
☐ суддя	38 (17,7%)
☐ прокурор	76 (35,5%)

3. Досвід роботи за спеціальністю:

☐ від 1 до 5 років	72 (33,6%)
☐ від 5 до 10 років	84 (39,2%)
☐ понад 10 років	58 (27,1%)

4. Чи потрібно, на Вашу думку, внести зміни та доповнення у статтю, яка регламентує кримінальну відповідальність за найманство?

☐ так	198 (92,5%)
☐ ні	16 (7,5%)

5. Чи можливе здійснення вербування як найманців із застосуванням погрози?

☐ так	22 (10%)
☐ ні	192 (90%)

6. Чи є термінологічно виваженим кроком законодавця вказівка у ст. 447 КК України на «використання найманців у збройних конфліктах...», оскільки поняття «використання особи» передбачає відсутність чи подавленість її волі у вчинених кримінально протиправних діяннях?

☐ так	116 (54,2%)
☐ ні	98 (45,8%)

7. Чи тотожні, з Вашого погляду, поняття «воєнні дії» та насильницькі дії?

☐ так	102 (47,6%)
☐ ні	112 (52,3%)

8. Чи слід визнавати діяльність приватних військових компаній як однієї з форм найманства?

☐ так	103 (48,1%)
☐ ні	101 (47,1%)
☐ важко відповісти	10 (4,6%)

9. З якою формою вини вчиняється найманство?

☐ з прямим умислом	204 (95,3%)
☐ з непрямым умислом	0 (0%)
☐ умисна форма вини	10 (4,7%)
☐ необережна форма вини	0 (0%)

10. Чи зустрічались Ви з випадками притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 447 КК України осіб, які молодші вісімнадцятирічного віку?

☐ так	0 (0%)
☐ ні	214 (100%)

11. Який мотив, на Ваш погляд, переслідує особа, вчиняючи злочин, передбачений ст.447 КК України?

☐ корисливий мотив	198 (92,5%)
☐ політичний мотив	0 (0%)
☐ ідеологічні спонукання	16 (7,5%)
☐ будь-який інший мотив	0 (0%)

12. Чи стикалися Ви з помилками у кваліфікації злочинів, передбачених ст. 447 КК України?

☐ так	101 (47,2%)
☐ ні	113 (52,8%)

13. Чи обґрунтовано законодавцем визначені види та міри покарань за вчинення найманства?

☐ так	153 (71,5%)
☐ ні	61 (28,5%)

14. Чи доцільним є передбачення у санкціях чч. 2, 3 ст.447 КК України додаткового факультативного покарання у виді конфіскації майна?

☐ так	143 (66,8%)
☐ ні	71 (33,2%)

15. Чи є необхідність в основному складі найманства передбачити додатковий факультативний вид покарання у виді конфіскації майна?

☐ так	198 (92,5%)
☐ ні	16 (7,5%)

16. Чи слід, з Вашого погляду, у санкції чч. 2, 3 ст. 447 КК України запровадити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю?

☐ так	212 (99%)
☐ ні	2 (1%)

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ!

ЗВЕДЕНІ ДАНІ
за результатами анкетування працівників правоохоронних органів
і суддів з питань кримінальної відповідальності за найманство
(опитано 214 осіб)

У результаті анкетування працівників правоохоронних органів і суддів, спрямованого на дослідження кримінальної відповідальності за найманство, що проводилося впродовж 2023 р. (всього роздано 214 анкет, усі анкети повернуто), отримано такі статистичні дані:

№ з/п	Зміст запитання	Варіанти відповідей	Кількість осіб	Показник (%)
1.	Де Ви працюєте?	СБУ	78	36,4%
		Прокуратура	74	34,5%
		Суд	62	28,9%
2.	Ваша посада	Слідчий	54	25,2%
		Оперуповноважений	46	21,4%
		Суддя	38	17,7%
		Прокурор	76	35,5%
3.	Досвід роботи за спеціальністю	Від 1 до 5 років	72	33,6%
		Від 5 до 10 років	84	39,2%
		Понад 10 років	58	27,1%
4.	Чи потрібно, на Вашу думку, внести зміни та доповнення у статтю, яка регламентує кримінальну відповідальність за найманство?	так	198	92,5%
		ні	16	7,5%
5.	Чи можливе здійснення вербування як найманців із застосуванням погрози?	так	22	10%
		ні	192	90%
6.	Чи є термінологічно виваженим кроком законодавця вказівка у ст. 447 КК України на «використання найманців у збройних конфліктах...», оскільки поняття «використання особи» передбачає відсутність чи подавленість її волі у вчинених кримінально протиправних діях?	так	116	54,2%
		ні	98	45,8%
7.	Чи тотожні, з Вашого погляду, поняття «воєнні дії» та насильницькі дії?	так	102	47,6%
		ні	112	52,3
8.	Чи слід визнавати діяльність приватних військових компаній як однієї з форм найманства?	так	103	48,1%
		ні	101	47,1%
		важко відповісти	10	4,6

9.	З якою формою вини вчиняється найманство?	з прямим умислом	204	95,3%
		з непрямым умислом	0	0%
		умисна форма вини	10	4,7%
		необережна форма вини	0	0%
10.	Чи зустрічались Ви з випадками притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 447 КК України осіб, які молодші вісімнадцятирічного віку?	так	0	0%
		ні	214	100%
11.	Який мотив, на Ваш погляд, переслідує особа, вчиняючи злочин, передбачений ст. 447 КК України?	корисливий мотив	198	92,5%
		політичний мотив	0	0%
		ідеологічні спонукання	16	7,5%
		будь-який інший мотив	0	0%
12.	Чи стикалися Ви з помилками у кваліфікації злочинів, передбачених ст. 447 КК України?	так	101	47,2%
		ні	113	52,8%
13.	Чи обґрунтовано законодавцем визначені види та міри покарань за вчинення найманства?	так	153	71,5%
		ні	61	28,5%
14.	Чи доцільним є передбачення у санкціях чч. 2, 3 ст. 447 КК України додаткового факультативного покарання у виді конфіскації майна?	так	143	66,8 %
		ні	71	33,2 %
15.	Чи є необхідність в основному складі найманства передбачити додатковий факультативний вид покарання у виді конфіскації майна?	так	198	92,5%
		ні	16	7,5%
16.	Чи слід, з Вашого погляду, у санкції чч. 2, 3 ст. 447 КК України запровадити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю?	так	212	99%
		ні	2	1%

ДОВІДКА
про впровадження та апробацію результатів
дисертаційного дослідження Мартянова Сергія Сергійовича
на тему: «Кримінальна відповідальність за найманство»

Найманство завжди було пов'язано з категорією «агресії», захопленням чужих земель і грубим порушенням права народів на самовизначення. Сучасне його застосування суперечить основним принципам та нормам міжнародного права. Суспільна і соціальна небезпека найманства полягає в тому, що всупереч існуючим принципам і нормам національного і міжнародного права існує особлива категорія людей, для яких професією стає здійснення вбивств, завдання шкоди здоров'ю іншої людини або групи людей під час воєнних дій, збройних конфліктів, терористичних актів, знищення об'єктів економіки, культури, майна цивільного населення тощо. Фактів участі найманців у збройних конфліктах і терористичних актах у сучасному світі безліч. Більше того, саме найманці стають сьогодні невід'ємним елементом і головною силою агресії, ще одного злочину, який карається у міжнародному праві та визнається злочином проти миру та безпеки людства. За таких умов, видається, дослідження на науковому рівні питань кримінальної відповідальності за найманство, є актуальним, необхідним та затребуваним.

Існує чимало проблем, які виникають при застосуванні норми, що регламентує кримінально-правову заборону найманства. Цілий ряд аспектів проблеми потребує нових підходів, багато з них виявилось взагалі недослідженими, на практиці їх невирішення веде до неоднозначних, суперечливих, незрозумілих рішень. Це обумовлюється недосконалою законодавчою регламентацією окремих положень ст.447 Кримінального кодексу України та помилками при кваліфікації. Тому, безсумнівно, важливим видається дослідження застосування цієї норми, об'єктивних і суб'єктивних ознак її складу.

Дисертаційне дослідження Мартянова С.С. має практичне спрямування. Сформульовані у роботі висновки, пропозиції та рекомендації

можуть бути використані у практичній діяльності правоохоронних органів як рекомендації щодо кваліфікації відповідних злочинів. Особливе практичне значення в діяльності правоохоронних органів мають запропоновані автором підходи щодо розмежування відповідного посягання від суміжних складів кримінальних правопорушень; з'ясування об'єктивних та суб'єктивних ознак відповідного складу злочину; питання призначення покарання за найманство. Впровадження результатів дисертаційного дослідження Мартянова С.С. у діяльність правоохоронних органів дозволить уникнути труднощів під час кваліфікації злочинів, передбачених ст.447 Кримінального кодексу України, а також надасть можливість врахувати запропоновані пропозиції на практиці.

Заступник начальника управління –
начальник 1 ГВ 6 управління
ДВКР СБ України
підполковник

Віталій ЛЮЛЬКО

«15» лютого 2024 року

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
РАДА АДВОКАТІВ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

UKRAINIAN NATIONAL
BAR ASSOCIATION
LVIV REGIONAL
BAR COUNCIL

79008, м.Львів, вул. Л.Українки, буд. 5, поверх 3
тел. +38(063)821-99-29,
email: lviv.rada.adv@gmail.com, веб-сайт: www.unba.org.ua

5 Lesi Ukrayinky Street, Lviv, 79008 Ukraine
phone +38(063)821-99-29,
email: lviv.rada.adv@gmail.com, veb-site: www.unba.org.ua

Вих. №108
від 15.04.2024

**Довідка про впровадження результатів
дисертаційного дослідження у роботу
Ради адвокатів Львівської області**

Радою адвокатів Львівської області при проведенні заходів з підвищення кваліфікації адвокатів враховано наукові положення, пропозиції щодо удосконалення кримінального законодавства України в частині впровадження науково обґрунтованих норм відповідальності за найманство та доповнення загального вчення про інститут найманства, які викладено у дисертації **Мартянова Сергія Сергійовича** на тему: «Кримінальна відповідальність за найманство», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Результати дисертаційного дослідження **Мартянова С. С.** є достатньо обґрунтованими, здатними підвищити ефективність кримінального закону та можуть бути використані у практичній діяльності адвокатів.

В.о. Голови Ради адвокатів
Львівської області

Ковна У. С.

2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Проректор з наукової роботи Львівського
торговельно-економічного університету,
доктор економічних наук, професор
Б.Б.Семак**

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження Мартянова Сергія Сергійовича на тему «Кримінальна відповідальність за найманство» у навчальний процес кафедри кримінального права та процесу Львівського торговельно-економічного університету

Експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

Голови: декана факультету права, кандидата юридичних наук, професора Котухи О.С.,

Членів комісії:

завідувача кафедри кримінального права та процесу, доктора юридичних наук, професора Щура Б.В., професора кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук Федорова М.П., доцента кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, Сосніної О.В., розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», аспіранта кафедри кримінального права і криминології факультету №1 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ за темою «Кримінальна відповідальність за найманство».

Проаналізовано основні результати дослідження Мартянова С.С., зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Мартянов С.С. Зарубіжний досвід регламентації кримінальної відповідальності за найманство. *Наше право*. №1. 2020. С.153-158

2. Мартянов С.С., Скрекля Л.І. Сучасні міжнародно-правові стандарти боротьби з найманством. *Право UA*. №1. 2020 р. С.138-143

3. Мартянов С.С. Стан теоретичного дослідження питань кримінальної відповідальності за найманство. *Європейські перспективи*. №1. 2022. С.125-129

4. Мартянов С.С. Об'єкт складу злочину, передбаченого ст.447 Кримінального кодексу України. *Право UA*. №4. Ч.2. 2023 р. С.38-43

5. Мартянов С., Скрекля Л. Міжнародно-правові стандарти боротьби з найманством. Матеріали Міжнародної конференції "Актуальні проблеми

забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір", 25 жовтня 2019 року; кафедра кримінального права і процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». – Львів : СПОЛОМ, 2019. С.220-222

6. Мартянов С. Стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за найманство. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 06 грудня 2019 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2019. С.396-400

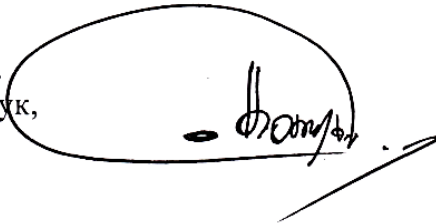
7. Мартянов С.С. Історичні аспекти становлення кримінальної відповідальності за найманство. Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір: збірник матеріалів Міжнародної конференції, 30 жовтня 2020 року; кафедра кримінального права і процесу Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». – Львів : СПОЛОМ, 2020. – С.233-235

8. Мартянов С.С. Відмежування поняття найманства від діяльності приватних військових та охоронних компаній. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції*: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції, 26 березня 2021 року; кафедра кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка». Львів: СПОЛОМ, 2021. С.189-191

9. Мартянов С.С. Основний безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст.447 Кримінального кодексу України. Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет конференції (м. Львів, 28-29 грудня 2023 р.). С.43-45

Голова комісії:

декан факультету права,
кандидат юридичних наук,
професор

О.С. Котуха

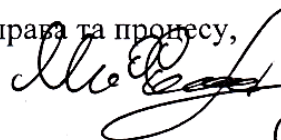
Члени комісії:

завідувач кафедри кримінального права та процесу,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
НАПрН України

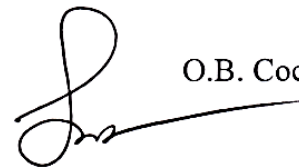
Б.В. Щур

професор кафедри кримінального права та процесу,
кандидат юридичних наук

М.П. Федоров

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу

О.В. Сосніна